

Frivillig arbeid med migranter

Kaffe, kunnskap og omsorg

Charlotte Eskedal Nybråten
Mastergrad i sosialantropologi
Institutt for sosialantropologi
Universitetet i Bergen
November 2018

Innhold

Innhold	II
Om hjelpekunsten	I
Forord	III
Introduksjon	V
Kapittel 1: Valg av tema.....	1
Begrepsbruk i oppgaven.....	2
Min rolle i feltet.....	3
Mottakerne.....	5
Taus kunnskap	6
Kapittel 2: Frivillighet.....	12
Sivilsamfunnet	13
Frivillig arbeid, en skole i demokratisk arbeid?	14
Terminologi og begreper	15
Frivillighet i Norge	18
Frivillige organisasjoners strategier for politisk innflytelse.....	21
Kapittel 3: Organisasjonene	24
Fokusendring.....	24
Organisasjonene.....	26
Der det er hjerterom er det husrom	28
Grenseløs omsorg.....	29
Kunnskap, kjeks og kaffe	31
Kapittel 4: utfordringer og lærdom.....	33
Dobbelrolle.....	36
Frivillighetens mangfold	37
Nervøsitet	41
Ensomhet.....	45
Kapittel 5: Å gi	47
Hvorfor bli frivillig?	47
Josef.....	48
Gaven.....	51
Fassin	53
Aud	55
Utilstrekkelighet	58
Kapittel 6: Felt, frivillige og selvransakelse.	59

Frivillig arbeid med migranter – Kaffe, kunnskap og omsorg.

Hva er klasse i 2018?	59
Bourdieu	61
Praksisteori	62
Kapital.....	64
Felt.....	65
Ulike tilnærminger til det frivillige arbeidet.....	68
Bruktbutikken	70
Lærerinnene	73
Rundskrivet.....	74
Enig og uenig	76
Avslutning.....	78
Transformasjon	79
Referanser	83

Om hjelpekunsten

Hvis det i sannhet skal lykkes
å føre et menneske hen til et bestemt sted,
må man først og fremst passe på å finne ham der
hvor han er,
og begynne der.

Dette er hemmeligheten i all hjelpekunst.
Enhver der ikke kan det,
er selv i innbilning,
når han mener å kunne hjelpe andre.

For i sannhet å kunne hjelpe en annen,
må jeg forstå mer enn han,
men dog vel først og fremst forstå
det, han forstår.

Når jeg ikke gjør det,
så hjelper min mer-forståelse han slett ikke.

Vil jeg likevel gjøre min mer-forståelse gjeldende,
så er det fordi
jeg er forfengelig eller stolt,
så jeg i grunnen
isteden for å gagne han,
egentlig vil beundres av han.

Men all sann hjelpekunst
begynner med en ydmykelse.
Hjelperen må først ydmyke seg under den han vil
hjelpe
og derved forstå,

at det å hjelpe
ikke er å beherske, men det å tjene –

at det å hjelpe ikke er å være den herskesyke,
men den tålmodigste –

at det å hjelpe
er villighet til inntil videre
å finne seg i å ha urett og ikke å forstå,
det den andre forstår.

Søren Kierkegaard (1859).

Forord

Dette er en masteroppgave om mennesker som jobber som frivillige i relasjon til migranter i en by i Norge. Hendelsene og fortellingene jeg vil referere til i denne oppgaven er basert på et sosialantropologisk feltarbeid gjennomført ved tre frivillige organisasjoner i perioden januar til juni 2017.

Jeg vil gjerne benytte denne anledningen til å takke alle de frivillige som tok seg tid til å prate med meg, og som delte generøst av sine erfaringer og oppfatninger. Uten deres bidrag ville ikke denne oppgaven eksistert. Jeg er takknemlig ovenfor de ansatte ved organisasjonene jeg har vært tilknyttet, Knutepunktet, Sammen er vi sterke og Språk&omsorg, for at de hadde tillitt til meg og var tilgjengelige for å svare på spørsmål både i forkant, underveis og etter endt feltarbeid.

Det er flere mennesker jeg gjerne vil takke for omsorg, oppmuntrende ord og konstruktive tilbakemeldinger i prosessen med å skrive denne oppgaven. Tusen takk til sosialantropolog Oda S. Marø for oppmuntrende ord, kloke refleksjoner og et godt vennskap. Jeg vil gjerne takke sosionom og samfunnsdebattant Marcos Amano for litteraturtips og tilbakemeldinger. Takk til Hilde Ellefsen, førstekonsulent ved institutt for sosialantropologi, for tilrettelegging, vennlighet og forståelse i en svært vanskelig periode i oppstarten av masterprogrammet. Og tusen takk til Kine L. Larsen, uten hennes hjelp ville jeg aldri kommet meg gjennom mitt første semester som masterstudent.

Mest av alt vil jeg takke min veileder John Chr. Knudsen, som har bidratt til å gjøre de siste 2,5 årene på Universitetet i Bergen til en enestående opplevelse. John Chr. Knudsen har alltid vært tilgjengelig for å bistå meg, gi meg oppmuntring og viktigst av alt, gitt meg troen på at denne oppgaven er verdt å skrive. Takk for alle gode samtaler vedrørende sosialantropologi som fag, men mest av alt, takk for alle de samtalene som handlet om helt andre ting. Opplevelsen med å skrive denne oppgaven ville vært særdeles mye fattigere uten John Chr. Knudsen som veileder.

Avslutningsvis vil jeg takke min samboer, mine venner og kollegaer, for at de tålmodig har ventet på at jeg skal skrive ferdig denne oppgaven, slik at jeg ikke har en unnskyldning til å la være å leve livet utenfor biblioteket, lesesalen og stuens fire vegger.

Jeg mener at sosialantropologi med fagets metode, deltagende observasjon, er en god måte å tilby informasjon om den frivillige sfæren, og de menneskene som er en del av det frivillige

feltet. Jeg håper at denne oppgaven vil bidra med kunnskap om dem som velger å jobbe som frivillige og hva de tenker om det arbeidet de utfører.

Introduksjon

Januar 2017 startet en ny og spennende del av hverdagen min, og noe jeg hadde sett frem til siden starten av sosialantropologi studiene i 2013, nemlig feltarbeidet. Jeg hadde i løpet av høsten og vinteren 2016 staket ut en plan for hva jeg ønsket å fokusere på, og gledet meg til å kaste meg ut i det som kan sies å være antropologistudentenes "rites of passage" (Turner 1997). Jeg hadde nøye planlagt hvor jeg skulle være, og hvordan jeg tenkte det ville være lurt å disponere tiden min. Jeg så frem til å møte nye mennesker og bli kjent med feltet jeg hadde valgt meg ut. I tillegg til alle forventningene og spenningen jeg følte på, var jeg naturligvis nervøs for hvordan jeg ville klare meg i feltet. Jeg var nervøs for om jeg ville evne å samle relevant empiri, hvordan menneskene jeg skulle studere ville ta meg imot, og hvilke fremgangsmåter som ville være best for å opprette et tillitsforhold til mine kommende informanter.

Ønsket mitt med denne oppgaven er å bevisstgjøre leseren på hvor viktig frivillig arbeid er for samfunnet vi lever i, og å vise det enorme mangfoldet i type mennesker som bruker sin tid på frivillig arbeid. Samtidig vil jeg prøve å gi et inntrykk av noen av årsakene til at en mine informanter spesielt, og en stor andel av den norske befolkningen generelt, velger å bruke av fritiden sin på å bidra til å gi seg selv og mottakerne av frivilligheten en litt mer innholdsrik hverdag.

I hvilken by jeg har gjennomført feltarbeidet mitt, samt hvilke organisasjoner jeg har vært tilknyttet vil ikke komme frem i oppgaven. Jeg har valgt å anonymisere både for å beskytte organisasjonene, de frivillige og mottakerne av frivilligheten. En annen grunn til anonymiseringen er at denne oppgaven handler om de frivillige, ikke organisasjonene de jobber for. Jeg har endret på visse karakteristiske trekk ved organisasjonene, men ikke på bekostning av det som er relevant i forhold til denne oppgaven. Alle mine informanters navn er pseudonymer, og i noen tilfeller har jeg endret på visse detaljer, for å minimere muligheten for gjenkjennelse. I et tilfelle har jeg konstruert en fiktiv person, basert på tre av mine informanter. Årsaken til denne sammenslåingen er at tre av mine informanter fortalte lignende historier om bakgrunnen for hvorfor de ble frivillige, samt at de hadde sammenfallende meninger om hva de synes var utfordrende i arbeidet som frivillig.

Innledningsvis i oppgaven vil jeg gjøre rede for noen av mine tanker rundt hvorfor jeg har valgt å skrive en oppgave hvor temaet er frivillig arbeid i relasjon til migranter. Jeg vil problematisere noen av begrepene som blir brukt i oppgaven, og forklare hvorfor jeg bruker

nettopp de begrepene. Denne oppgaven handler først og fremst om mennesker som jobber som frivillige for tre ulike organisasjoner i en by i Norge, og jeg vil derfor allerede i det første kapittelet gjøre meg ferdig med å beskrive hvem mottakerne av frivilligheten er. Det hadde vært veldig spennende å kunne skrevet mer om disse menneskene, men med begrenset tid og kapasitet blir mottakerne nevnt bare sporadisk i resten av oppgaven. Helt til sist i innledningskapittelet vil jeg kort skrive om tauas kunnskap, og kritisere meg selv for at jeg både i forkant av, og underveis i feltarbeidet, hadde et stort fokus på hva som var årsaken til at mine informanter valgte å bli frivillige.

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for frivillig arbeid generelt, og se på fremveksten av frivillig arbeid i relasjon til migranter spesielt. Årsaken til at jeg har valgt å skrive et kapittel om dette er for å kontekstualisere, og vise omfavnet og betydningen av alt det frivillige arbeidet som blir utført i Norge.

Som jeg har vært inne på tidligere er det de frivillige, og det arbeidet de utfører som er hovedtemaet i denne oppgaven. For å informere om hvilke oppgaver og forventninger som stilles til de frivillige vil jeg i kapittel 3 beskrive de 3 organisasjonene jeg har vært tilknyttet, og redegjøre for likheter og ulikheter ved de forskjellige organisasjonene.

Å være på feltarbeid var en helt ny opplevelse for meg, og jeg var ofte usikker på hvordan jeg burde håndtere ulike situasjoner, og hvilke responser jeg burde komme med i møte med mine informanter. I kapittel 4 skriver jeg om noen av de situasjonene jeg opplevde som krevende eller utfordrende, og hvordan de i ettertid har vist seg å være svært lærerike.

I kapittel 5 problematiserer jeg det asymmetriske forholdet som kan oppstå mellom frivillige og mottakere av frivilligheten. Jeg argumenterer i dette kapittelet for at de som jobber som frivillige gir en emosjonell gave til mottakerne av frivilligheten, og bruker Marcel Mauss sin teori om gaveutveksling for å vise til hvorfor dette kan oppleves problematisk for noen av mottakerne.

Avslutningsvis tematiserer jeg mange av de ulike måtene det frivillige arbeidet blir utført på, og argumenterer ved hjelp av Pierre Bourdieu for at frivillig arbeid kan defineres som et sosialt felt, hvor de frivillige opparbeider seg ulike former for kapital som de benytter for å fremme sin vilje og sine synspunkter om det frivillige arbeidet som blir utført.

Helt til sist kommer jeg med noen betraktninger knyttet til oppgaven, og skriver kort om hva jeg gjerne skulle fokusert mer på.

Kapittel 1: Valg av tema

Det er flere grunner til at jeg har valgt å ha fokus på frivillig arbeid rettet mot migranter, og jeg vil senere i oppgaven belyse dette mer inngående. En av årsakene til at jeg synes denne typen frivillig arbeid er spesielt spennende er at migranter, som ofte omtales som én gruppe, generelt er mer avhengig av selektive, behovsprøvde ordninger enn øvrige borgere, som oftest på grunn av svakere rettigheter til universelle trygder, blant annet som følge av kort botid i landet (Vike 2016:161). I tillegg er mottakerne av frivilligheten en svært stor og variert sammensetning av mennesker. Det finnes unge og gamle, kvinner og menn, rike og fattige, og et enormt spekter av ulike fortolkningsgrunnlag og livserfaringer. På bakgrunn av min fasinasjon for mennesker med ulike erfaringsverdener har jeg selv i mange år funnet det særdeles givende å jobbe som frivillig med migranter, og jeg vil tro at mitt frivillige engasjement med mennesker fra hele verden var noe av årsaken til at jeg valgte å studere sosialantropologi. Jeg fant ut tidlig i studieløpet at det var to temaer som jeg hadde en særlig interesse for, og som jeg om mulig hadde lyst til å fokusere på når jeg skulle velge tema for masteroppgaven min. Disse temaene var frivillig arbeid og integrasjon av minoriteter. Når tiden kom for å velge tema til mitt feltarbeid vurderte jeg først å studere frivillig arbeid i integrasjonsprosessen av flyktninger. Etter en god, og opplysende samtale med min veileder valgte jeg å skifte fokus. Årsaken til fokusendringen var at min veileder problematiserte en del av utfordringene denne tematikken ville medføre, der han blant annet fikk meg til å reflektere over den store påkjenningen mange av menneskene som skulle “integreres” allerede hadde vært gjennom, og var det da nødvendig at enda en person stilte dem sensitive og private spørsmål? Vi reflekterte videre rundt utfordringen ved å definere hva integrasjon er, samt det umulige spørsmålet, når er noen integrert? Basert på min interesse for frivillighet og integrering ønsket jeg ikke å bevege meg så langt unna den opprinnelige tematikken, samtidig som jeg forsto at jo mer konkret jeg var i valg av tema, jo enklere ville det bli å gjennomføre en god studie. Resultatet ble en intensjon om å se på; det organisatoriske og menneskelige aspektet ved frivillige arbeid. Som denne masteroppgave vil vise ble det mindre fokus på det organisatoriske, og størst fokus på det menneskelige aspektet ved frivillig arbeid.

Begrepsbruk i oppgaven

Jeg har brukt mye tid i arbeidet med denne oppgaven på å finne begreper jeg mener ikke er stigmatiserende eller generaliserende. Det har vist seg mer utfordrende enn jeg trodde. Det er særlig to begreper jeg har funnet utfordrende, og som blir hyppig brukt i oppgaven (frivillig arbeid i relasjon til) migranter og mottakerne (av frivilligheten). Jeg har hatt flere diskusjoner med studievenner, veileder og meg selv rundt denne begrepsbruken, og er ennå ikke helt fornøyd med utfallet. Årsaken til at jeg har valgt å bruke betegnelsen “migranter” er først og fremst i mangel på en bedre betegnelse. Menneskene jeg refererer til har et opprinnelsesland utenfor Norge, men utenom det har de lite til felles. Noen har kommet fra Europa som arbeidsinnvandrere eller fordi deres ektefelle bor eller jobber i Norge, andre har kommet som flyktninger fra Eritrea, Syria eller Afghanistan. Blant dem som i denne oppgaven blir omtalt som mottakere og migranter er det også gatearbeidere av ulike slag fra Romania, og blant disse menneskene er det varierende hvorvidt de identifiserer seg selv som Rom-folk eller ikke. Videre er det mennesker som har kommet fra Asia og Sør-Amerika på turistvisum for å søke jobb i Norge.

Et tilsynelatende innlysende begrep for disse menneskene ville vært “innvandrere”, men dette er et begrep jeg i stor grad prøver å unngå, da det i dagens debattklima, dagligtale og i utallige nettforum, har mange negative konnotasjoner. Hvordan de frivillige omtaler mottakerne av frivilligheten varierer. Begrepene brukere, innvandrere, mottaker og gjest er de som hyppigst blir tatt i bruk. På tross av at begrepet migranter har mangler, og ikke er fullstendig dekkende for den store gruppen mennesker jeg refererer til, samt at de frivillige ikke selv bruker begrepet, oppfatter jeg det som et relativt nøytralt begrep, i den forstand at jeg håper at de menneskene jeg beskriver ikke vil føle seg omtalt på en nedsettende eller stigmatiserende måte.

Begrepet “mottaker av frivilligheten” er også problematisk på flere måter. Ved å referere til noen som mottakere høres det ut som om de er passive i transaksjonen som foregår. Det er de på ingen måte. Jeg vil senere i oppgaven beskrive de komplekse relasjonene som oppstår mellom de frivillige og mottakerne av frivilligheten, og vise hvor mye glede det innebærer for de frivillige å kunne få muligheten til å bidra til å gjøre andres hverdag litt enklere. På denne måten er mottakerne i aller høyeste grad aktive, i den forstand at de er med på å befeste selve livsgrunnlaget til organisasjonene. Sosiologene Hans-Tore Hansen, Liv J. Syltevik og Kjetil G. Lundberg har i boken *Nav, med brukeren i sentrum* (2013) tatt for seg Nav-reformen, og

gjort rede for hvordan fagpersoner hadde problemer med å avgjøre hvilke begreper som skulle brukes om de menneskene som mottok ytelser fra Nav. Jeg har hentet inspirasjon fra de nevnte forfatterne i arbeidet med å avgjøre hvilke begreper som ikke bør brukes i denne oppgaven.

Tilsynelatende ville nok begrepene “bruker“, “klienter“ eller “deltagere“ vært mer passende enn mottaker. I relasjon til denne oppgaven mener jeg derimot at det vil være feil å omtale mottakerne som brukere, basert på at en av definisjonene på en bruker er en som trenger bistand fra, eller er i kontakt med offentlige tjenester (Hansen, Syltevik og Lundberg 2013:35). Denne definisjonen er ikke dekkende for de menneskene som oppsøker de organisasjonene jeg har studert, fordi disse i denne konteksten oppsøker frivillige organisasjoner, og ikke offentlige tjenester. Videre er klientbegrepet problematisk, fordi dette er et begrep mange assosierer med sosialtjenesten, samt at klientbegrepet opprinnelig refererer til personer som søker assistanse fra eksperter på ulike områder, noe som innebærer at klientstatusen impliserer en asymmetrisk relasjon mellom en ekspert og en «hjelpetrequende» (Hansen, Syltevik og Lundberg 2013:37). De frivillige jeg omtaler er ikke eksperter eller profesjonsutøvere, de er frivillige som utfører et arbeid hvor det kreves liten, eller ingen formell kompetanse og hvor personlig egnethet er det som vektlegges.

Jeg vurderte å bruke begrepet deltager om de som mottar støtte og hjelp fra de frivillige, men fant ut av det ville være misvisende i mange sammenhenger. Som jeg skrev tidligere vil jeg ikke påstå at mottakerne er passive i relasjonen som oppstår mellom dem og de frivillige. Men, i mange tilfeller er de heller ikke aktive deltagere i den forstand at de deltar sammen med de frivillige, de er heller mottakere av tjenester som de frivillige yter. I visse situasjoner er det en felles deltagelse som finner sted, og da vil jeg referere til de jeg ellers omtaler som mottakere, som deltakere. Dette gjelder særlig i de aktivitetene hvor det foregår språkundervisning.

Min rolle i feltet

Posisjonering i feltet er noe det er viktig å være oppmerksom på når man er på feltarbeid. Både med tanke på hvordan man opptrer ovenfor sine informanter og deres omgivelser, men også i forhold til at man må være bevisst på hvordan ens egen posisjonering i feltet kan fordreie perspektiv og konklusjoner. Statsviter, sosialantropolog og direktør for Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Iver B. Neumann og professor i sosialt arbeid, Cecilie B. Neumann (2012) argumenterer i boken *Forskeren i forskningsprosessen* for at et

sentralt premiss er at ingen forsker kan la være å inngå i en relasjon til sine informanter. Informantene blir påvirket av forskerens nærvær og væremåte – og vice versa. Det var derfor viktig at jeg både i forkant av og underveis i feltarbeidet hadde en refleksiv holdning til min egen bakgrunn og hvordan denne formet mine observasjoner og antagelser. Mine fortolkninger er et resultat av min oppvekst, erfaringer, utdanning, klasse, kjønn og livssyn. Min egen sosiale posisjon og bakgrunn påvirket hva jeg vektla og hvordan jeg fortolket mine funn underveis i feltarbeidet. Mine fremstillinger i denne oppgaven vil være preget av underliggende antagelser jeg selv ikke er klar over, da alle som ytrer seg er influert av sine egne erfaringer, sin lokalisering, og de perspektiv som følger av dette. Som all annen lokalisering gjør mine erfaringer det forhåpentligvis mulig å se noen forhold spesielt klart, samtidig som andre forhold vil falle utenfor min synsvinkel. På tross av min motvilje til å bygge oppunder essensialiserende generaliseringer og stereotypier, er dette tidvis vanskelig å unngå når man skriver om mennesker, og jeg beklager på forhånd om noen av personene i denne oppgaven blir fremstilt på en slik måte.

Jeg har selv vært frivillig for flere organisasjoner fra ung alder, og har i tre år før feltarbeidet vært frivillig for organisasjonen Sammen er vi sterke¹. Jeg har derfor kontinuerlig forsøkt å balansere forholdet mellom forkunnskaper om feltet og hva jeg faktisk lærte og observerte da jeg var i feltet som antropologistudent på feltarbeid. Jeg forsøkte så godt det lot seg gjøre å legge til side forutinntatte antagelser, og se feltet med nye øyne. Mitt engasjement som frivillig har uten tvil vært noe av årsaken til at jeg valgte å skrive om frivillig arbeid, og jeg vil hevde at det har vært med på å gjøre både felt og skriveprosessen ekstra givende.

Da jeg hadde et par uker igjen av feltarbeidet informerte daglig leder ved en av organisasjonen meg om at de ville utlyse en ny stilling i løpet av sommeren, og vedkommende oppfordret meg til å søke på denne stillingen. Jeg var lenge i tvil om hvorvidt jeg burde søke, både på grunn av de moralske implikasjonene dette ville ha for oppgaven, men også fordi det ville innebære, hvis jeg fikk jobben, at jeg måtte jobbe 80% ved siden av studiene. Etter å ha tenkt meg om i et par uker rådførte jeg meg med min veileder, samt andre ansatte og lederen for sosialantropologisk institutt. Ingen av dem jeg spurte til råds mente det var problematisk i forhold til oppgaven, så lenge jeg klarte å opprettholde et tydelig skille mellom hva jeg opplevde og fikk av informasjon under feltarbeidet, og hva jeg eventuelt ville

¹ Jeg har ikke jobbet frivillig for noen av aktivitetene jeg beskriver i denne oppgaven.

lære ved å begynne å jobbe for organisasjonen. Det var derimot et par av dem jeg pratet med som uttrykte bekymring i forhold til om jeg ville klare å skrive ferdig masteroppgaven ved siden av en tilnærmet fulltidsjobb. Etter de nevnte samtalene valgte jeg å søke på jobben, da jeg var redd for å la muligheten til å arbeide med noe jeg virkelig brenner for gå meg hus forbi. Til min store glede fikk jeg jobben som miljøterapeut, og har siden 1. oktober 2017 jobbet for organisasjonen. Det *har* vært utfordrende å ikke tilføye informasjon jeg har opparbeidet meg i etterkant av feltarbeidet, og som jeg var inne på i forrige avsnitt, vil mine fortolkninger være basert på mine erfaringer, som nå innebærer å jobbe for en av organisasjonene jeg refererer til i denne oppgaven. Alle samtalene, hendelse og erfaringene som blir referert til i denne oppgaven er derimot basert på informasjon jeg innhentet i løpet av det halve året jeg var på feltarbeid

Mottakerne

Menneskene jeg her refererer til er personer som benyttet seg av tilbud ved en eller flere av de organisasjonene jeg var tilknyttet under feltarbeidet. Mottakerne av frivilligheten er ikke utelukkende mottakere fordi de er i nød. Det er mange ulike typer mennesker som benytter seg av de frivillige organisasjonene jeg har studert, og for noen kan det å være en mottaker være sensitivt og uvant. Ved organisasjonen Knutepunktet var det noen av mottakerne som også jobbet som frivillige, og noen av de frivillige hadde tidligere vært mottakere. Majoriteten av de frivillige som tidligere hadde vært mottakere benyttet nå sjeldent tilbudene og omtale seg selv utelukkende som frivillig. Flertallet av mottakerne ved de tre organisasjonene var mennesker som hadde kommet til Norge fra land utenfor Europa. Ved Sammen er vi sterke var de fleste mottakerne kommet til Norge som flyktninger. Ved Knutepunktet og Språk&omsorg var det en stor andel av mottakerne som var kommet til Norge som arbeidsinnvandrere, eller i kraft av at de var ektefeller/partnere av arbeidsinnvandrere. Med tanke på alder var det mottakere ned i grunnskolealder og opp til pensjonsalder². Hvem som deltok på de ulike aktivitetene var avhengig av hvilken aktivitet som ble gjennomført. I samtalegruppene var majoriteten av mottakerne relativt nyankommende til Norge, og deltok for å lære seg grunnleggende språkferdigheter. Ved klesutdelingen var det svært variert oppmøte, og det samme kan sies om de som oppholdt seg i Cafelokalet til Knutepunktet. Mottakerne av frivilligheten ved aktiviteten «kulturell kompis» var fortrinnsvis enslige,

² Ved to av organisasjonene fantes det også familieaktiviteter hvor foreldre og små barn deltok. Jeg deltok på et par av disse aktivitetene for å prate med de frivillige, men har ikke benyttet noe av dette materiale i denne oppgaven, da jeg ikke søkte NSD om tillatelse til å ta med informasjon om mindreårige.

mindreårige flyktninger³. I forhold til kjønnsfordelingen var det generelt flere menn enn kvinner som var mottakere ved de aktivitetene/tilbudene jeg observerte.

Som jeg skrev innledningsvis har jeg studert tre frivillige organisasjoner hvor målgruppen for frivilligheten har vært migranter. Jeg vil hevde at arbeid med migranter tiltrekker seg en stor variasjon av frivillige, i motsetning til annet frivillighetsarbeid som i større grad er rettet mot en spesifikk gruppe, som for eksempel barn, eldre, utviklingshemmede, kvinner osv.

Migranter er en "kategori" som omfatter både yngre og eldre, kvinner og menn. Mine tidligere erfaringer som frivillig tilsier at variasjon i alder og kjønn også gjenspeiler de frivillige som velger å jobbe innen dette feltet.

Taus kunnskap

Mitt opprinnelige ønske var å se på hva som var de bakenforliggende årsakene og den opprinnelige motivasjonen, til at de som jobber som frivillig i relasjon til migranter bestemte seg for å bli frivillige. I arbeidet med denne oppgaven har jeg lært at det å skulle beskrive med ord hvorfor vi mennesker tar de valgene vi tar, og hva som er årsaken til de valgene, kan være svært vanskelig. Både fordi informantene forteller en historie, og når de forteller velger de ut visse elementer som de ønsker å dele, samt at jeg som student skal forsøke å fortolke deres svar på en mest mulig hederlig måte, både ovenfor fortelleren og de som leser denne oppgaven. Som student, men også for andre i lignende situasjon, har vi et ansvar for å redusere muligheten for å mistolke det som blir oss fortalt, i jakten på det eksepsjonelle, eksotiske, rørende eller skremmende.

Da jeg planla hvilke temaer jeg ønsket å prate om i forkant av møtene med mine informanter så jeg for meg at det ville komme utvetydige og enkle svar. Tidvis skjedde det, men i de fleste tilfellene var det et sammensurium av grunner til at de jeg pratet med hadde valgt å engasjere seg i frivillig arbeid. Jeg ble underveis i skriveprosessen gjort oppmerksom på begrepet «taus kunnskap», og da jeg satte meg inn i denne teorien forstod jeg min veileders skepsis til å stille spørsmål om hvorfor folk handlet eller tenkte som de gjorde. Teorien om taus kunnskap, (tacit knowledge), fra boken *The tacit dimension* skrevet av Michael Polanyi (2000), tar for seg den erfaringsbaserte kunnskapen og viten man får i utøvelsen av en aktivitet, et fag eller yrke, og som ofte ikke lar seg forklare med ord.

³ To av mine informanter var frivillig for denne aktiviteten, men jeg hadde kun samtaler med disse frivillige og observerte dem aldri i samspill med mottakerne av frivilligheten.

Vi vet mer enn vi evner å fortelle, og ofte har vi problemer med å fortelle hvordan vi vet det vi vet. Kunnskapen er i oss, men vi har problemer med å videreformidle den. Når jeg da har spurt mine informanter om hva som var årsaken til at de begynte å jobbe som frivillige, kan jeg ha satt dem i en vanskelig situasjon. Det de erfarte når de tok valget om å bli frivillig, og de årsakene som lå til grunn for det valget de tok, kan ha vært utfordrende å gjøre eksplisitt. Å erfare er noe annet enn å gjenfortelle. Samtidig kan svarene mine informanter har gitt henge sammen med hva de har opplevd tidligere i livet, noe som vil påvirke deres referanserammer.

Ifølge Polanyi (2000) blir den tause kunnskapen relevant når vi retter oppmerksomheten fra noe for å rette det mot noe annet. Sagt på en annen måte, når jeg spurte hva som var årsaken til at X valgte å bli frivillig, vil det være vanskelig for X å rette oppmerksomheten tilbake mot hva som var avgjørende på det aktuelle tidspunktet avgjørelsen ble tatt, og oppmerksomheten vil i stedet bli rettet mot noe som ligger nærmere i tid, eller som vedkommende oppfatter som relevant på tidspunktet jeg stiller spørsmålet. Polanyi kaller dette “den fenomenale strukturen til taus kunnskap” (Polanyi 2000:21-22). Ved å be noen om å fortelle om hvorfor de gjorde som de gjorde, i dette tilfellet å fortelle meg om hva som var årsaken og motivasjonen til at vedkommende ønsket å jobbe som frivillig, kan jeg ved hjelp av Polanyi si at det som faktisk skjer er at jeg ber dem om å rette oppmerksomheten fra deres nåværende situasjon, til situasjonen hvor valget om å bli frivillig ble tatt. Polanyi hevder at taus kunnskap om en sammenhengende helhet, i dette tilfellet hva som er årsaken til at mine informanter en gang i fortiden valgte å bli frivillige, avhenger av deres oppfattelse av delene, de mange, små eller store hendelsene som har ført til et valg om å bli frivillig. Ved å stille et spørsmål som legger til rette for et enkelt svar, vil informantene miste synet av delene og heller forsøke å gi et svar som rommer helheten. Etter at jeg ble gjort oppmerksom på Polanyi og Müllers bruk av teorien om den tause kunnskapen, ser jeg nå at jeg burde stilt spørsmålene omkring det som allerede har skjedd på en annen måte med mindre fokus på hva som var årsaken til at mine informanter valgte å bli frivillige.

Teorien om taus kunnskap kan også være nyttig i relasjon til flere aspekter ved min oppgave. Jeg skriver om hvordan de frivillige utfører arbeidet på svært ulike måter, noe som er naturlig fordi de er alle individer med ulike kompetanser, personligheter og referanserammer. Jeg vil hevde at variasjonen i hvordan de frivillige tolker mandatet de har fått av organisasjonene er skiftende, og jeg skal søke å belyse det store mangfoldet i utøvelsen av jobben som frivillig i relasjon til migranter. Jeg vil senere i oppgaven knytte variasjonen i hvordan de frivillige

utfører arbeidet opp mot mine informanternes bakgrunn, samt arbeidskulturen og hva som anses som kapital i det aktuelle feltet/aktiviteten de jobber i.

Hanne Müller har skrevet en artikkel om taus kunnskap i relasjon til hvordan sveiser opplever det arbeidet de utfører, og jeg mener hennes argument i artikkelen *Veien inn til den Tause kunnskapen* (1996) har relevans i forhold til variasjonen i det frivillige arbeidet. Müller argumenterer for at når et stykke arbeid over tid blir rutine, når en som arbeider etter hvert får det “inn i blodet”, så trenger arbeidsoperasjonen inn i et annet bevissthetslag, og med dermed blir det ordløst. I doktoravhandlingen *Indre erfaring som antropologisk blick og stemme* (2000) utdyper Müller dette argumentet ytterligere, i relasjon til språkbruken blant yrkesfiskere.

«Bare gjennom kroppslige termer kan fiskekunnskapen uttrykkes språklig, og det fordi den kunnskapen som rent faktisk tas i bruk når fiskerne er på feltet, ikke lar seg definere entydig, innenfor kategorier og begrep. Å gå løs på en språklig definisjon av hvert enkelt håndgrep, hver enkelt bevisste tanke- som fiskerne selv vil definere som en tanke knyttet til fiskerkunnskap, er å begi seg ut på en sti som går i så mange snirkler og svinger at entydige definisjoner bare betyr gjerder som tvinger og stenger inne, ja, gjør bevisstløs. Dette har å gjøre med at kunnskapen er kroppslig fundert, og er knyttet til erfaringen av kroppens balansering til enhver tid- nettopp i forhold til bår, redskap, omgivelser, enten disse er hav eller andre båter» (Müller, 2000:19).

Etter som tiden går vil arbeidet og kunnskapen knyttes til en vane, eller for å si det annerledes, kunnskapen befestes i et slags kroppslig domene; noe som kan knyttes til et utsagn fra en av Müllers informanter som arbeidet som sveiser; *«Jeg tenker ikke engang over hva jeg gjør, det ligger i kroppen på meg»* (Müller 1996:226). Videre skildrer Müller, som på feltarbeidet lærte seg å sveise, hvordan hun selv opplevde det å sette ord på ny kunnskap, og hvor utfordrende hun synes det var å gå fra en akademisk tilnærming, som innebærer bøker og begreper, til en mer manuell og fysisk form for læring. *«Jeg erfarte det ukjente, at det ikke lar seg utsi i et språk jeg, der og da, har til rådighet, for da tvinger jeg dette «mer» inn i et språk som er skreddersydd til den tilstanden jeg er i, i utgangspunktet, i relativ selvsikker trygghet, før møtet med grensen og det ukjente i det hinsidige. Det er å presse dette «mere» inn i en form som er for trang for det, og som, i sammenpressing, destruerer enhver mulighet til å forstå dette «mere».* (Müller 2000:14).

Jeg ønsker, ved å vise til Müllers arbeider, å fremheve at det er forskjell på å erfare noe og å fortelle en historie. Når vi ser noe, bruker vi hele sanseapparatet, og vi ser og opplever ting ulikt. Ved å be noen om å sette ord på hva de har erfart, eller hvordan og hvorfor de handler som de gjør, vil kompleksiteten og nyansene fort forsvinne i gjengivelsen. Müller viser i sin doktoravhandling (2000) til Marcel Proust, som skiller mellom ikonet på den ene siden, og språket, eller begrepet, på den andre siden. Første gang man ser en gjenstand vil den se annerledes ut enn alle de andre gangene man ser den. Årstidene kan ha endret seg, humøret til den som ser er varierende og man kan se gjenstanden fra flere forskjellige vinkler. Dette gjør at hver gang vi ser på gjenstanden endrer inntrykket seg litt fra første gang den ble sett. Så lenge gjenstanden er knyttet til slike "bilder", lever alle variasjonene av gjenstanden i oss. Men, så fort gjenstanden blir knyttet til et begrep, så er det en stor risiko for at vi ender opp med én variasjon av gjenstanden, og at alle de andre bildene av gjenstanden forsvinner (Müller 2000:24).

En annen innfallsvinkel, som har relevans i relasjon til taus kunnskap, går ut på å se på mine informanternes fortellinger i lys av en kognitiv modell som deler tiden opp i tre deler; fortid, nåtid og fremtid. Når vi forteller en historie har vi en tendens til å velge, og rekonstruere, fortiden i lys av det vi erfarer i nåtiden, eller har ambisjoner om å oppnå i fremtiden. Professor i sosialantropologi, John Chr. Knudsen (1990) argumenterer for at det som blir presentert av et subjekt i form av en livshistorie er utvalgt informasjon. Informasjon som vil variere over tid, i relasjon til den aktuelle situasjonen, og som et middel for å kontrollere det inntrykket andre mennesker får av fortelleren. En livshistorie er ikke en historie om livet, men en bevisst eller ubevisst strategi for selvpresentasjon, en legitimering av de valgene som er blitt tatt, og en berettelse om ønsker for fremtiden (Knudsen 1990:122). I motsetning til Knudsen, som har skrevet om flyktninger, har ikke mine informanter fortalt meg deres livshistorier. Jeg har gjennom samtaler og observasjon fått små innblikk i deler av deres liv, men jeg vil fortsatt hevde at Knudsens argument er relevant også for min oppgave. Mine informanter har fortalt meg historier, og det var informantene som avgjorde hva de mente det var relevant å fortelle. Videre tar jeg igjen et valg om hva jeg mener er relevant å ha med i denne oppgaven, og historiene som kommer til uttrykk i denne oppgaven bør derfor ses som historier med to fortellere, mine informanter og undertegnede.

Mine samtaler med Kim kan illustrere hvorfor det kan være problematisk å be noen om å fortelle om deres årsak til å være frivillig. Kim er en mann i tyveårene som jobbet som

Kulturell kompis for Sammen er vi sterke. Jeg møtte Kim to ganger, og ved vår første samtale fortalte Kim at hans foreldre hadde innvandret fra Filippinene før han ble født, og at han så verdien av å bistå en person som er ny i Norge. Han fortalte videre at han relaterte seg til det han kalte etniske grupper, da han selv var andregenerasjons innvandrer, med et ikke-norskt utseende. Kim fortalte at han var glad i å reise, og hadde bodd i både USA og Australia, og at han synes kultur var spennende. På spørsmål om hva han la i begrepet kultur, svarte Kim at han var glad i å prate med mennesker, og har mange internasjonale venner. Ved å være sammen med ulike typer mennesker mente Kim at det oppstod en kultur-friksjon som han synes var spennende, og han trodde denne spenningen var mye av årsaken til at han valgte å være frivillig for nyankommende flyktninger. Ved vårt andre møte ønsket jeg å prate mer om hva Kim mente med «kultur-friksjonen», og jeg håpet på at han kunne komme med noen eksempler på hva dette innebar for han. Etter å ha pratet litt om at Kim synes det var en fordel å bo i sentrum, da dette gjorde det enklere å møte vedkommende han er frivillig for, fortalte jeg at jeg håpet vi kunne prate litt om friksjonen han mente oppstod når ulike kulturer møttes. Kim så da litt rart på meg, og sa etter kort tid at han ikke forsto spørsmålet mitt. Jeg utdypet med utgangspunkt i notatene mine fra forrige samtale, og etter å ha tenkt seg litt om ristet Kim på hode og begynte å le. *«Det der høres ut som om jeg har sett et Migrapolisprogram og blitt revet med. Jeg må innrømme at jeg ikke helt forstår selv hva jeg mener. Men det høres bra ut da»*. Vi lo litt sammen, og Kim fortsatte å prate om at det var viktig for han at hans «Kulturelle kompis» bodde rett i nærheten. Om Kim hadde bodd et annet sted, måtte også personen han var kulturell kompis for bodd i nærheten for at det skulle være enkelt å møtes. Avslutningsvis fortalte Kim at han mente det lå noe egoistisk bak det å være frivillig, da han kjente et par stykker som gjorde det utelukkende for å skrive det på CV-en. Jeg utfordret Kim på dette, og sa at mitt inntrykk var at de aller fleste gjorde det av mange ulike årsaker, men at det sikkert var noen som gjorde det kun for CV-ens skyld. Kim humret litt og sa at han håpet ikke jeg hadde det inntrykket av han, han som var opptatt av kultur og sånn.

Mine samtaler med Kim illustrere noen av problemene Polanyi, Müller og Knudsen skisserer. Ved å be Kim redegjøre for hva han mente var årsaken til at han ble frivillig må han i henhold til Polanyi rette oppmerksomheten fra sin nåværende situasjon, til situasjonen hvor han valgte å bli frivillig. Jeg ber om informasjon som er en del av Kims individuelle erfaringsverdenen, og i henhold til Muller vil det være vanskelig å gjenfortelle i ettertid hva som var utslagsgivende i denne beslutningsprosessen. Samtalene med Kim illustrerer særlig godt Knudsens poeng om at vi har en tendens til å rekonstruere fortiden i lys av det vi opplever i

nåtiden, og det kommer tydelig frem at den informasjonen Kim oppgav som årsak for sitt frivillige arbeid er utvalgt informasjon som vil variere over tid, som det også ville gjort om jeg skulle oppgitt årsaken til at jeg har valgt å skrive denne oppgaven. Ved vårt andre møte vektla Kim helt andre årsaker for sitt frivillige arbeid enn han gjorde ved vår første samtale, og det han hadde fortalt meg første gang vi møttes, og som jeg i stor grad vektla, hadde han glemt andre gang vi møttes.

Ved å belyse teorien om taus kunnskap og Knudsen sitt argument om “konstruerte” historier, ønsker jeg å få frem at empirien i denne oppgaven, de fortellingene jeg videreformidler, ikke kan ses som en ren refleksjon av hva de menneskene jeg har pratet med har ment eller ønsket å formidle. Jeg har i ettertid av feltarbeidet gjort litt selvransakelse, og funnet ut at spørsmålene jeg stilte i samtaler med mine informanter kan ha vært vanskelig for dem å besvare. Som antropologistudent, og menneske generelt, må man prøve etter beste evne å forsøke å fortolke det som blir sagt. På tross av manglene innsikt i teorien om taus kunnskap underveis i feltarbeidet, sammen med det faktum at ingen historie kan sies å være helt objektivt “riktig”, har jeg et ønske om at jeg med denne oppgaven blant annet kan klare å belyse noe av det som var årsaken til at mine informanter en gang i tiden begynte å gi av sin tid til frivillig arbeid og hva som gjør at de frivillige stadig velger å fortsette med dette arbeidet. Mye er nok usagt, men jeg har etter beste evne forsøkt å gi et inntrykk av hva som var avgjørende basert på de observasjonene og samtalene jeg hadde med de menneskene jeg møtte i løpet av det halvåret jeg var på feltarbeid.

Kapittel 2: Frivillighet

Jeg vil i dette kapittelet ta for meg frivillig arbeid generelt, og se på frivillig arbeid i Norge spesielt. Det er krevende å avgrense et slikt kapittel, da frivillig arbeid er noe som har vært en sentral del av de fleste samfunn i århundrer (Sørensen og Stråth 1997:172-205). Jeg vil ikke bevege meg for langt tilbake i tid, men ta for meg det jeg mener er relevant for denne oppgaven, som hovedsakelig går ut på å se på motsetninger og samspill mellom den private, offentlige og frivillige sfæren.

De tre organisasjonene jeg har vært tilknyttet under mitt feltarbeid er organisert på ulike måter. En av organisasjonene holder til i flere land, og struktureringen er derfor betraktelig mer omfattende enn ved de to andre organisasjonene. Videre er de finansiert på ulikt vis, og det er stor variasjon i hvor mange ansatte de tre organisasjonene har.

Jeg vil avstå fra å gå i dybden på hvordan organisasjonene er organisert og finansiert. Det er tre grunner til at jeg har tatt det valget; for det første er to av organisasjonene unike i sin organisering, og ved å redegjøre for hvordan disse er strukturert og organisert vil de være lett gjenkjennelige. For det andre vil det ta mye plass å redegjøre for hvordan alle tre er organisert, noe som bringer meg til punkt tre; det er de frivillige som har hovedrollen i denne oppgaven, ikke organisasjonene.

I følge organisasjonsteoretikerne Gunnar Onarheim og Per Selle har det i liten grad blitt utført kvalitative undersøkelser av frivillige organisasjoner og deres frivillige i Norge, og i Norden generelt, i etterkrigstiden (Onarheim og Selle 1999:13). Graham Clifford og Torill Tjelflaat, som begge jobber med sosialt arbeid, hevder at det er historikere heller enn samfunnsforskere som har vært interessert i frivillig arbeid, og da særlig i tidsperioden 1850-1900, en epoke som representerer et «hamskifte», der frivillige organisasjoner ble bærere av viktige moderne impulser (Clifford og Tjelflaat 2001:11). Fra 1980-tallet skjedde det et paradigmeskifte, og det ble gjennomført en del studier, deriblant Hestetun 1985, Grindheim 1986, Onarheim 1988, samt Kuhnle og Selle 1990 (Clifford og Tjelflaat 2001:10) som tok for seg de skiftende grensene mellom det offentlige (stat/kommune) og det private (frivillige organisasjoner). På tross av den økende interessen på 1980-tallet, er det ifølge de nevnte forfatterne gjennomført få studier som er rettet mot spesifikke organisasjoner. Jeg ønsker å bidra til det jeg anser som et viktig tema og tror det vil være fruktbart å se dette fra et sosialantropologisk perspektiv.

Sivilsamfunnet

Onarheim og Selle (1999) argumenterer for at velferdsstaten aldri har vært alene om å lindre nød og hjelpe individer i en vanskelig situasjon, og det har vært en kontinuerlig «tautrekking» med hensyn til hvilke områder eller grupper staten eller den frivillige sektoren skal ha ansvaret for. I Stortingsmelding nr. 39 (2006-2007):159 legges det særlig vekt på at frivillige organisasjoner «kan utfordre og stimulere det offentlige til å se nye måter å løse sine problemer på». Det har vært politisk konsensus om at frivillige organisasjoner utfører et helt essensielt arbeid innen helse- og sosialsektoren, og i tillegg er en arena for kulturell virksomhet som gir en mulighet for personlig engasjement (Bjørnsen-Vareberg og Syltevik, i Hansen, Lundberg og Syltevik 2013). I dagens velferdsmix står de frivillige organisasjonene ofte for lavterskeltilbud, mens det offentlige sikrer en økonomisk grunnstandard. Bjørnsen-Vareberg og Syltevik argumenterer for at det er et partnerskap i den forstand at den ene sektoren ikke kan klare seg uten den andre. Videre argumenteres det for at det har skjedd forskyvninger mellom de ulike typene velferdsprodusenter i de nordiske landene, og at statens rolle stadig blir nedtonet til fordel for private aktører- i form av markedsaktører, selveide institusjoner eller frivillige organisasjoner (Bjørnsen-Vareberg og Syltevik, i Hansen, Lundberg og Syltevik 2013).

Spesialrådgiver i Norges forskningsråd, Kristen Ulstein (1998) differensierer i sin bok *Organisasjon og ledelse i frivillig arbeid* mellom tre ulike sektorer. Første sektor omfatter *markedet* hvor private, kommersielle aktører dominerer, og hvor økonomisk overskudd er det overordnede målet. Den andre sektoren omfatter *det offentlige*, som domineres av politisk valgte organer og forvaltningen. Innen denne sektoren er det tjenesteproduksjon og omfordeling av goder som er de viktigste målene. Frivillige organisasjoner faller inn under den tredje sektoren, som primært er drevet på fellelesskaplig, ikke-offentlig basis, gjerne med allmennyttige eller ideelle formål. Denne sektoren omfatter virksomheter som ikke har profit og egen nytte som mål. Ulstein problematiserer videre denne inndelingen, da frivillige organisasjoner i senere tid også driver profittbaserte virksomheter som institusjonsdrift innen helse og omsorgssektoren. De fleste frivillige organisasjoner mottar også store eller små økonomiske bidrag fra det offentlige, og en del organisasjoner mottar større eller mindre bidrag fra næringslivet (Ulstein, 1998:29). I boken *Nav- med brukeren i sentrum* fremstilles et lignende perspektiv som ser på frivillige organisasjoners rolle i velferdsstaten. Her differensieres det også mellom tre ulike tilnærminger, hvor den første ser på frivillige organisasjoner som et tillegg til velferdsstaten. Den andre ser frivillige organisasjoner som et

nytt område som er i ferd med å bli markedsbasert, mens den tredje tilnærmingen anser frivillige organisasjoners bidrag som en del av velferdsproduksjonen som utnytter det beste fra både marked, stat og sivilsamfunnets engasjement (Bjørnsen-Vareberg og Syltevik, i Hansen, Lundberg og Syltevik 2013).

Frivillige organisasjoner er med på å danne og utforme norsk politikk, og den gjeldende politikken er med på å legge føringer for driften av frivillige organisasjoner i både legal og økonomisk forstand (Enjolras og Waldahl, 2009:63). Statsviter Dag Wollebæk og professor i sammenlignende politikk, Per Selle (2002) argumenterer for at de frivillige organisasjonene har spilt en helt avgjørende rolle på særlig tre felt; sosial integrasjon, demokrati og økonomi, og at det er den samlede funksjonen av disse tre typene som gjør at de frivillige organisasjonene ofte blir regnet som tyngdepunkter i det sivile samfunnet.

Organisasjonssamfunnet kan sies å speile resten av samfunnet, i form av at viktige eksterne endringer i økonomi, samfunnsorganisering og verdimønster ofte kommer til uttrykk i måtene frivillige organisasjoner organiserer seg på, samt hvilke formål det blir fokusert på. Wollebæk og Selle (2002) argumenterer for at påvirkningskraften også kan komme til uttrykk den andre veien, ved at frivillige organisasjoner kan påskynde endringsprosesser. De overnevnte forfatterne skriver at de ser rollen til organisasjonene som institusjoner som binder den enkelte til samfunnet, som kilde til identitet, tilhørighet og politisk makt (Wollebæk, Selle 2002:20). Det kan derfor sies at det er et samspill mellom organisasjonsendringer og samfunnsendringer.

Å se på frivillige organisasjoner kun som refleksjoner av samfunnet vil være å undervurdere deres funksjon. Organisasjoner med utspring i sosiale folkebevegelser og grasrotmobilisering var viktige pådrivere for demokratiserings- og nasjonalbyggingsprosessen i Norge fra 1870-årene (Wollebæk, Selle 2002), samtidig som de har vært, og fortsetter å være, viktige kulturelle og sosiale institusjoner som skaper trygghet og sosiale arenaer for enkeltindivider.

Frivillig arbeid, en skole i demokratisk arbeid?

Som tidligere ungdomspolitikker har jeg ofte hørt frasen “frivillig arbeid er en skole i demokrati”. Meningen bak dette utsagnet reflekterte jeg ikke særlig over da det ble sagt, men frasen, eller ordtaket, har i arbeidet med denne oppgaven stadig dukket opp. Statsviter Robert Putnam (1993, 2000), hevder at demokratiet er noe som hovedsakelig blir skapt nedenfra og opp, det vil si gjennom sosialisering, lokalt engasjement og deltagelse. Han argumenterer for at den demokratiske sosialiseringen særlig finner sted i frivillige organisasjoner. For Putnam

er organisasjonssamfunnets viktigste oppgave å skape arenaer for aktiviteter og sosiale møteplasser, der individer gjennom erfaring kan lære å bygge sosiale nettverk, få kompetanse om det sivile samfunnet, skape tillit og kanskje viktigst for Putnam (2000), interesse for samfunnsspørsmål. Putnam (1993) hevder frivillige organisasjoner deler mange fellestrekk som gjør dem særlig godt egnet til en slik form for sosialisering, ved at frivillig arbeid senker barrieren for å møte nye mennesker. Menneskene som møtes i frivillige organisasjoner har ulike bakgrunner og interesser, og noen er kanskje medlem av andre organisasjoner, slik at deltagerne får ny erfaring, og lærer mer om verden rundt seg. Ved å møte nye mennesker skapes det tillitsbånd, som er en særdeles viktig forutsetning for ønske om å engasjere seg og overvinne kollektive dilemmaer. Putnam skriver at et samfunns evne til å si vi er helt avgjørende for at det har kraft til å løse større oppgaver (Putnam 1993:74). Når nye bekjenskaper er etablert kan disse være en pådriver for å fortsette å engasjere seg, og det kan bidra til å skape ytterligere interesse for offentlige saker. De frivillige organisasjonene fungerer dermed både som en sosialiseringsarena og som en skole i demokratiet. Summen av dette, nemlig den sosiale kapitalen, er definert av Putnam (1993) som tillit, sosiale nettverk og sivil engasjement, og skaper til sammen de resursene individer trenger for å være aktive deltagere i et demokrati;

«Participation in civil organisations inculcates skills of cooperation as well as a sense of shared responsibility for collective endeavors (...) These effects, it is worth nothing, do not require that the manifest purpose of the association be political. Taking part in a choral society or a bird-watching club can teach self-discipline and an appreciation for the joys of successful cooperation» (Putnam 1993:90).

Sitatet illustrerer et poeng som er viktig i Putnams fremstilling, nemlig at også medlemskap i ikke-politiske organisasjoner fører til økt politisk kompetanse i befolkningen. Ikke-politiske organisasjoner har en tendens til å være mindre preget av makt og dominans, da de ofte har en horisontal fremfor en vertikal organisering. En horisontal organisering vil ofte føre til mer samspill og interaksjon med de frivillige i organisasjonen, samtidig som at organisasjonene med en horisontal styringsform i utgangspunktet skal styres nedenfra og opp (Wollebæk, Selle 2002).

Terminologi og begreper

Begrepet frivillig innsats benyttes ofte som en fellesbetegnelse for alle typer bidrag som blir gitt av fri vilje, og som kommer individer eller grupper utenfor husholdningen til gode. Det

kan videre skilles mellom frivillig arbeid og medlemskap i en frivillig organisasjon. Førstnevnte innebærer ulønnet arbeid i regi av en frivillig sammenslutning. Dette arbeidet blir regnet som ulønnet selv om man mottar godtgjørelser for utgifter eller en mindre, symbolsk betaling. Eksempler på slikt frivillig arbeid er: trening av barn og unge, administrativt arbeid, styreverv, transport, kampanjeaktivitet, informasjonsarbeid, dugnader, innsamlinger og omsorgsarbeid (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:35). Medlemskap i en frivillig organisasjon, handler derimot om en frivillig, formell tilknytting til en organisasjon. Medlemskap innebærer som oftest innbetaling av medlemskontingent. Det finnes både aktive og passive medlemmer, og de som er aktive vil ofte delta i det frivillige arbeidet i tillegg til å betale medlemsavgiften (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:35).

Om lag 70 prosent av den norske befolkningen er tilknyttet medlemsorganisasjoner, og om lag 50 prosent av befolkningen er tilknyttet (medlemmer av) organisasjoner i den frivillige sektoren; det vil si alle organisasjoner unntatt politiske partier, fagforeninger, profesjonelle sammenslutninger samt kommersielle medlemsklubber (Clifford og Tjelflaat 2001:3).

Wollbebæk, Selle og Lorentzen (2000) viser til litt høyere tall, og hevder at så mange som 76,4 prosent av befolkningen er passive eller aktive medlemmer av en organisasjon, og at 54 prosent av befolkningen i Norge er medlemmer av en eller flere frivillige organisasjoner. Som jeg har vært inne på tidligere, er ikke det å være medlem av en organisasjon og det å være frivillig det samme, men det store antallet medlemmer kan tolkes dithen at det norske folk synes frivillige organisasjoner er en viktig del av vårt samfunn. Gjennomsnittet for befolkningen i Norge lå i år 1999 på 99 timer frivillig arbeid i året, eller i underkant av to timer i uken (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:106). Norge og Sverige ligger på Europa-toppen med tanke på prosenter av befolkningen som deltar i frivillig arbeid. I 1995 ble det gjennomført en tverrnasjonal spørreundersøkelse i elleve europeiske land, som viste at det i gjennomsnitt var 27 prosent av befolkningen i de aktuelle landene som i løpet av det siste året hadde deltatt i frivillig arbeid⁴ (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:40). Wollbebæk, Selle og Lorentzen argumenterer for at dersom man skulle betalt markedspris for det frivillige arbeidet som ble utført i Norge i år 2000 ville det kostet samfunnet ca. 31 milliarder kroner,

⁴ Frivillig arbeid (volunteering) ble definert som «time given freely and without pay to any organisation which has the aim of benefitting people or a particular cause» (Gaskin og Smith 1997:27, i Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:40).

som på det tidspunktet tilsvarte omtrent 126 000 frivillige årsverk⁵ (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:41).

Wollbebæk, Selle og Lorentzen (2000) viser at menn generelt er mer aktive enn kvinner når det kommer til frivillig arbeid, og at de bidrar med et høyere timeantall enn kvinner. Dette strider imot hva jeg observerte under mitt feltarbeid, men forfatterne påpeker senere i teksten at i relasjon til sosiale og humanitære organisasjoner er det et unntak. Her er de sosiodemografiske sammensetningene av de frivillige motsatt i forhold til andre typer av organisasjoner, og det har vist seg at kvinner er mer aktive enn menn, når frivilligheten finner sted i sosiale og humanitære organisasjoner, noe som er i tråd med mine funn (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:118).

Videre skiller forfatterne (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000) mellom syv typer frivillige organisasjoner: Hobbyorganisasjoner, arbeidslivsorganisasjoner, sosiale og-humanitære organisasjoner, religiøse organisasjoner, kulturorganisasjoner, idrettsorganisasjoner, samt kategorien «annet», hvor man finner kameratklubber, frimurerorganisasjoner og så videre. Det er store variasjoner av ulike typer frivillig arbeid, med for eksempel servering av vafler på håndballballkamp, være leksehjelper, kjøre barn og ungdom landet rundt på stevner, være søndagsskolelærer, servere gratis mat til økonomisk vanskeligstilte, gå turer med eldre, rydde stier i skogen, lære bort norsk til noen som ikke kan språket, og å være fotballtrener. Det alle aktivitetene har til felles er at det er ulønnet arbeid som utføres. Som nevnt har jeg på mitt feltarbeid valgt å fokusere på frivillige som bidrar innenfor sosiale og- humanitære organisasjoner, og mer konkret, frivillige som jobber for at migranter skal få en bedre hverdag. Det er et stort spenn i det frivillige arbeidet som utføres, og som et resultat av dette spennet er også menneskene som deltar, og deres grunner for å delta, svært variert. Jeg vil avslutningsvis i denne oppgaven se på sammenhengene mellom mine informanters sosioøkonomiske bakgrunn og hvordan de omtaler og utfører det frivillige arbeidet. Jeg vil ved hjelp av Pierre Bourdieu argumentere for at frivillig arbeid kan defineres som et sosialt felt, og at det innad i dette feltet dannes særegne former for kapital som de frivillige benytter seg av for å fremme sine ønsker innen det aktuelle feltet de er en del av.

⁵ Dette anslaget bygger på en forutsetning om at man kan tallfeste verdien av det frivillige arbeidet, en forutsetning som kun retter seg mot de økonomiske aspektene ved virksomheten. Anslaget er derfor mer et tankeeksperiment enn et reelt estimat av organisasjonenes bidrag til nasjonaløkonomien (Wollbebæk, Selle og Lorentzen 2000:41).

Frivillighet i Norge

I tiden rundt år 2000 endret frivillighetens karakter seg noe. Trender som hadde startet på 1980-tallet ble videreført; folk fortsatte å engasjere seg og å delta i frivillig arbeid, men de meldte derimot sin interesse av andre årsaker enn tidligere. Tiden da store folkebevegelser var med på å sette dagsorden var forbi og store grupper mennesker med et felles verdigrunnlag samlet seg ikke lenger for å endre samfunnet. Tidligere generasjoner frivillige hadde villig påtatt seg verv og startet lokallag, samtidig som det var bred åpenhet om at mange av de frivillige så på frivillig arbeid som en skole i demokratisk deltagelse (Mageli 2014:377). Rundt år 2000 ble det tydelig at den nye generasjonen frivillige ikke ønsket å ha så mye med selve organisasjonsdriften å gjøre. Det startet allerede på 1970-tallet, da deltagelse i frivillige organisasjoner i økende grad ble styrt av individuell interesse. Verdigrunnlaget til organisasjonene ble mindre relevant for de frivillige, og fokuset flyttet seg fra å være hvilken organisasjon man skulle melde seg inn i, til hva de ulike organisasjonene hadde å vise til av saker å engasjere seg for. Frivillige tilbyr i dag ofte sine tjenester basert på egen utdanning og erfaring, enten de er studenter, pensjonister eller midt i en yrkeskarriere, i motsetning til tidligere, da «imaget» til de frivillige organisasjonene var det avgjørende for hvilken organisasjon man var tilknyttet (Mageli 2014:377).

Innvandringspolitiske organisasjoner (Nødland i Enjolras og Holmen, 2009:196), eller det jeg har omtalt som “frivillige organisasjoner som jobber med migranter”, begynte å se dagens lys tidlig på 1970-tallet, noe som hang sammen med at Norge begynte å få innvandring⁶ fra såkalte ikke-vestlige land. Nyere norsk innvandringshistorie som omhandler mennesker med ikke-vestlig bakgrunn startet med arbeidsinnvandring tidlig på 1970-tallet. Det var på denne tiden arbeidsinnvandrere fra Pakistan, Tyrkia og India begynte å komme, og det fantes få, eller ingen innvandringsorganisasjoner. Motiveringen for statlig støttepolitikk i denne første fasen var å legge til rette for at de nye borgerne kunne etablere seg og trives i Norge. Grunnlaget for støtte til innvandringspolitiske organisasjoner på 1970-tallet handlet i stor grad om kultur og identitet (Nødland i Enjolras og Holmen, 2009:200). I Stortingsmelding nr. 74 (1979-80), står det:

«Innvandrere må kunne velge hvilken grad av tilknytting til Norge han eller hun ønsker utover det som er nødvendig for å fungere her (prinsipp om integrering). En ønsker ikke å

⁶ Forfatterne jeg refererer til i dette kapitlet bruker ordet «innvandrere», og jeg vil derfor benytte samme begrep, på tross av at jeg mener ordet i liten grad redegjør for kompleksiteten blant mottakerne av frivillighet. Det er også problematisk at det ikke blir differensiert mellom flyktninger, asylsøkere og innvandrere.

stille noen krav om at innvandreren skal bli mest mulig norsk (assimilert). Det er bl.a. derfor viktig at de gis mulighet til å ta vare på eget språk, religion, kultur osv., samtidig som det gis muligheter for undervisning i norsk og norske samfunnsforhold. Etablering av egne organisasjoner er også viktig i denne sammenheng» (Nødland i Enjolras og Holmen, 2009:200).

Siden 1970-tallet har det vært lagt frem et stort antall stortingsmeldinger der norske myndigheter gjør rede for sin politikk for innvandringsbefolkningen, og et tema som går igjen er myndighetenes bidrag til frivillige organisasjoner for å sikre at de skal bestå. Det er særlig to temaer som står sentralt for norske myndigheter; hvordan innvandrere som gruppe og enkeltindivider har behov som tidvis kan skille seg fra majoritetsbefolkningen og at innvandrerne står ovenfor spesifikke utfordringer i møte med det norske samfunnet, som handler om behov av sosial, kulturell, religiøs og verdimesig karakter. Det andre handler om forholdet mellom innvandrere og majoritetssamfunnet (Nødland i Enjolras og Holmen, 2009:99).

Nødland (2009) argumenterer for at de to overnevnte temaene henger sammen med to sentrale perspektiv på organisasjonssamfunnet; frivillighetsperspektivet og det interessepolitiske perspektivet. Frivillighetsperspektivet omhandler de aktiviteter som blir iverksatt av de frivillige organisasjonene, enten det er snakk om humanitære, sosiale, kulturelle eller kunstneriske aktiviteter. Det interessepolitiske perspektivet handler om hvordan organisasjonene gjennom sin virksomhet påvirker politisk for å styre særskilte formål og grupper. Det interessepolitiske perspektivet kan komme til uttrykk ved at en organisasjon i lengre tid jobber med et tema, eller en problemstilling, og på denne måten opparbeider seg særskilt kompetanse på det aktuelle området. Organisasjonen vil da ha autoritet i spørsmål knyttet til denne tematikken eller problemstillingen, og vil stille sterkt dersom staten velger å bevilge penger til det aktuelle satsningsområdet. Ofte vil frivillighetsperspektivet og det interessepolitiske perspektivet være like viktige for organisasjonene. Myndighetene er både opptatt av at migranter skal kunne samles i sosiale og kulturelle settinger, og at de skal ha enkel tilgang til å fremme sine interesser og bekymringer ovenfor styringsmaktene. Frivillige organisasjoner er helt essensielle i forhold til begge disse områdene (Nødland 2009:199). Jeg vil hevde at det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom de frivillige organisasjonene og staten. Staten ønsker å tilby innbyggerne (i dette tilfellet migranter) visse goder som de ikke selv har kapasitet til å iverksette, mens de frivillige organisasjonene er avhengig av midlene stat og kommune tildeler.

Lederen ved Knutepunktet fortalte meg ved flere anledninger hvordan h*n⁷ jobbet med å iverksette aktiviteter som kunne oppfylle krav for å motta støtte, eller at h*n så på hvilke satsningsområder politikerne var opptatt av på innvandringsfeltet og planla den fremtidige driften ut ifra dette. Jeg vil hevde at det er i tråd med Nødland sine argumenter, og viser at frivillighetsperspektivet og det interessepolitiske perspektivet er tett sammensveiset. Her er et lite utdrag fra en samtale jeg hadde med lederen av Knutepunktet:

Meg: Når dere sender inn en søknad, tilpasser dere driften etter hvilke midler som er tilgjengelige, eller lager dere først en plan med hva dere vil drive med og så ser dere hvilke midler som er tilgjengelige?

Leder Knutepunktet: Vi har nå et tiltak som vi har fått støtte til, der var vi ute og letet etter private bidrag.

Meg: Er det #### dere har på fredager?

Leder Knutepunktet: Nei, det er ####, der var vi på en måte ute å letet etter en partner, da visste vi på en måte hva vi ville, men vi måtte gjøre en god del endringer i prosjektet etter at vi fikk støtte for de hadde noen helt klare retningslinjer for å få støtte, så vi måtte gjøre noen justeringer. Det er jo ikke helt problemfritt. Den frivillige sektoren er jo best, og frivilligheten er jo best, når den får være fri. Noe av det som er unikt med det frivillige er at det på en måte står midt oppi samfunnet, eller hva enn det måtte være for noe. Man kjenner det på kroppen, hva er det som bør gjøres, og der har frivilligheten ofte rett i forhold til de utfordringene de føler på, og når noen da skal komme og legge føringer.

Meg: Men hvordan er det i forhold til de offentlige midlene, de fra ####?

Leder Knutepunktet: Da er det jo, de offentlige midlene da er det jo forskjellige ting, de kommunale er jo relativt fri, de er jo fri i den forstand at kommunen, det tenker jeg på en måte er en god måte å finansiere frivillighet på, at kommunen gjør en vurdering i etterkant, er dette noe vi bør fortsette å støtte, de legger seg jo ikke oppi hva vi driver med sånn til daglig liksom, de er jo interessert i å vite hva vi driver på med og sånt, og ser jo helt klart at vi er med på å løse et problem, og så må vi søke hvert år og si at det er dette vi holder på med, det er dette vi har tenkt til å gjøre neste år, og så får man tildelt penger på bakgrunn av det.

Meg: Ok, så dere ligger ikke fast inne i budsjettet?

⁷ Jeg mener det ikke er relevant for denne oppgaven hvorvidt lederen av Knutepunktet er kvinne eller mann, og referere derfor til vedkommende som h*n.

Leder Knutepunktet: Du kan jo si det sånn, frivilligheten ligger jo i stor grad inne på den såkalte tilskuddslista til kommunen, hvor fast man ligger der er jo et spørsmål, i perioder så har jo den tilskuddslista bare vært sånn ... kommunen gjør vurderinger og sier nei dette, og så kutter de en organisasjon og så gir de mer penger til en annen.

(...)

Leder Knutepunktet: ja, men litt tilbake til det med finansiering, for etterhvert mottar vi finansiering på mange ulike områder, noe er prosjekt finansiert, og det er klart at sånn som ### er veldig tydelige på hva de ønsker vi skal bruke midlene på, de midlene er et ganske snevert felt, og det er på en måte, det er en ganske ryddig målstyring av finansieringen. Det er litt annerledes enn når private begynner å styre det frivillige. ### går heller ikke inn på allmenn finansieringen av huset, på basis drift, det er på en måte noe som kommer i tillegg. Fra ### så er det jo på en måte en pott, der frivillige organisasjoner som jobber med innvandringsproblematikk, sånn som med kommunen, ikke sant, at man på en måte sier at det er dette vi har tenkt å gjøre, og de velger om det er dette de har lyst til å støtte. Men det er klart, rapporteringssystemene etterhvert begynner å bli ganske krevende. Vi får inn mer og mer målstyring. Med dette er ikke kommunen, det er stat. Som frivillig organisasjon kan du si det er dette jeg har tenkt til å gjøre i år, og det er slik jeg har tenkt til å oppnå det. Og så kan jo ting forandre seg relativt raskt, verden ser annerledes ut, andre har behov for hjelp, og så står det ingenting om det i målbeskrivelsen. Da kan de si at dette er en utfordring, og du får et problem når du skal rapportere, for du må jo gjerne prioritere ned noe annet, og du har manglende måloppnåelse på noe annet. Men du har oppnådd noe du ikke har skrevet ned som mål noe sted.

Meg: Hva blir konsekvensene av det?

Leder Knutepunktet: Jeg har ikke opplevd at vi har fått negative konsekvenser, men er det veldig tydelig mål som det blir forventet at vi oppnår, utenom det går det an å avtale med bidragsyterne underveis.

Frivillige organisasjoners strategier for politisk innflytelse

Professor i medie- og samfunnsvitenskap, Hilmar Rommetvedt og førsteamanuensis Gunnar Thesen argumenterer i sin artikkel *Norske organisasjoners strategier for politisk innflytelse* (2009) for at det i løpet av de siste tiårene har skjedd en betydelig endring i organisasjoners kontakt med, og påvirkning av, ulike politiske myndigheter. Rommetvedt og Thesen hevder

frivillige organisasjoner er strategiske aktører som er med på å påvirke politiske beslutninger i tråd med organisasjonenes interesser og verdier, men artikkelforfatterne skriver lite om hvordan politikken på frivillighetsområdet er med på å legge føringer for de frivillige organisasjonene, og på denne måten er med på å kontrollere dem. Rommetvedt og Thesens synspunkt er relevant i denne sammenheng, da de belyser en motsatt side av det lederen ved Knutepunktet beskriver. Lederen ved Knutepunktet forteller om hvordan h*n jobbet med å iverksette aktiviteter som kunne oppfylle krav for å motta støtte, og at h*n så på hvilke satsningsområder politikerne er opptatt av på migrasjonsfeltet og planlegger den fremtidige driften ut ifra dette. Det lederen ved Knutepunktet forteller viser at det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom politikerne og organisasjonene. De frivillige organisasjonene på migrasjonsfeltet har autoritet på sitt felt fordi de har kompetanse og førstehåndskunnskap om det området de jobber med. Når myndighetene trenger bistand til å løse ulike utfordringer, slik som flyktningkrisen i 2015, er de frivillige organisasjonene klare til å steppe inn og bistå. De frivillige organisasjonene er på sin side avhengig av midler for å drifte sine organisasjoner. Særlig siden tusenårsskiftet har det vært en utvikling i mange frivillige organisasjoner som går ut på at det er en tiltakende grad av profesjonalisering og sentralisering. Antall personer som er ansatt og utfører betalt arbeid i frivillige organisasjoner i Norge har økt. En annen tendens er at avhengigheten til medlemskontingenter og egenfinansiering avløses til en viss grad av offentlige tilskudd som finansieringskilde (Rommetvedt og Thesen 2009:37). Rommetvedt og Thesen hevder at organisasjonenes strategier for å påvirke politikken har gitt, og fortsetter å gi resultater. Organisasjonenes innspill har oftest gitt avkastning i form av mindre endringer i regjeringens forslag/retningslinjer, eller som merknader i komiteinnstillinger i Stortinget. Rommetvedt og Thesen skiller mellom kun to typer organisasjoner; arbeids- og næringslivsorganisasjoner og samfunnslivsorganisasjoner, i motsetning til Wollbebæk, Selle og Lorentzen (2000), som skiller mellom syv typer frivillige organisasjoner. Det kommer tydelig frem i Rommetvedt og Thesens figurer at det er klare forskjeller i påvirkningskraften til de to organisasjonstypene. På tross av at en relativt stor andel av samfunnslivsorganisasjonene oppga at de i hvert fall nådde frem av og til, var disse organisasjonenes innflytelse gjennomgående lavere enn det tilfellet var for arbeids- og næringslivsorganisasjonene (Rommetvedt og Thesen 2009:58).

At det finnes ulike typer frivillige organisasjoner har jeg vært inne på tidligere, og hvilke typer mennesker som velger å melde seg inn i de forskjellige typene organisasjoner er noe jeg vil komme tilbake til i siste kapittel. Jeg kan kort nevne her Rommetvedt og Thesen hevder at

hvor stor politisk innflytelse en organisasjon, eller organisasjonstype har, henger sammen med hvilken type mennesker som støtter eller er medlemmer av organisasjonen. Organisasjoner med resurssterke medlemmer har en tendens til å ha større påvirkningskraft og innflytelse, enn organisasjoner med en medlemsbase med lavere kulturell, sosial og økonomisk kapital (Rommetvedt og Thesen 2009:58). Jeg har i løpet av mitt feltarbeid ikke undersøkt hvorvidt Rommetvedt og Thesens påstand kan hevdes å være gjeldene for de organisasjonene jeg har vært tilknyttet, men som oppgaven senere vil belyse er det en stor variasjon i hvordan de frivillige utfører og omtaler arbeidet de utfører. Noen av årsakene til denne variasjonen vil jeg gjøre rede for i siste kapittel.

Kapittel 3: Organisasjonene

«Jeg blir ikke akkurat rik av å jobbe som frivillig, eller det er ikke riktig, jeg blir rik på takknemlighet»

-Aud

Oppgavens empiriske grunnlag er basert på data hentet fra et feltarbeid som ble gjennomført ved tre frivillige organisasjoner i en by i Norge, våren 2017. Under feltarbeidet deltok jeg selv som frivillig ved organisasjon Knutepunktet, ved de to andre organisasjonene, Sammen er vi sterke og Språk&omsorg var jeg i større grad observatør og samtalepartner. Deltagelse og observasjon i disse sammenhengene gav et godt innblikk i relasjonene som oppstår mellom de frivillige og mottakerne av frivilligheten, samtidig som det var et godt utgangspunkt for å forstå hvilke rammer de frivillige jobbet innenfor.

Fokusendring

Jeg ønsket i forkant av feltarbeidet å se på organisasjonsstrukturen til flere forskjellige organisasjoner som jobbet med migranter, og ta for meg hvordan organiseringen av de aktuelle organisasjonene påvirker det frivillige arbeidet, samt se på samspillet og maktrelasjonen mellom lederne av organisasjonene og de frivillige. Dette var utgangspunktet da jeg begynte å lete etter steder å utføre det forestående feltarbeidet. Fokuset endret seg noe, som det jo ofte gjør, da jeg var i feltet. Underveis i feltarbeidet forsøkte jeg å være bevisst på at mine observasjoner og opplevelser underveis skulle være veiledende i forhold til hva som ble den endelige tematikken i oppgaven min, og som et resultat av den tilnærmingen er det endelige resultatet i relasjon til tematikk noe ganske annet enn hva jeg hadde sett for meg når jeg høsten 2016 skrev min prosjektskisse.

Alan Bryman, professor i organisatorisk og sosial forskning, argumenterer for at det er lurt å unngå tidlig bruk av teorier når man observerer, da bruk av teorier kan komme uheldig ut hvis det viser seg å ikke passe med det man faktisk observerer (Bryman 1988: 61-63, i Silverman 2011:18). Om man er for tidlig ute med konkrete problemstillinger, teori, hypoteser og idéer *kan* dette virke styrende når man observerer. Professor i sosialantropologi, Karen O`reilly tar

også opp denne problemstillingen i boken *Ethnographic Methods* (2012), hvor hun argumenterer for at det finnes fire typer *strategier* for å samle inn informasjon, som senere blir veiledende i forhold til valg av tematikk, når man er i feltet. Disse fire typene er:

Purposive sampling, som går ut på å samle etnografiske eksempler på bakgrunn av at man tror man vil kunne bruke akkurat disse eksemplene i relasjon til en spesiell tematisk tilnærming. Denne tilnærmingen kan føre til at man ikke ser hva som i realiteten befinner seg i feltet, ettersom man ser bare det man er på jakt etter. Dette kan for eksempel skje om man har en strukturert observasjonsplan, som legger sterke føringer for hva man bør se etter. I ytterste konsekvens kan denne tilnærmingen føre til at man overser viktige trekk ved feltet man studerer (O`reilly 2012:44).

Theoretical sampling beskriver når en forsker ser etter etnografiske funn som kan forsterke en aktuell teori. Forskeren fokuserer på visse mennesker, situasjoner eller steder som bekrefter det vedkommende ønsker å finne: «*Theoretical sampling involves seeking and collecting pertinent data to elaborate and refine categories in the emerging theory*» (O`reilly 2012:44).

Snowball sampling er en strategi for å finne informasjon. Forskerens opprinnelige informanter blir brukt for å skape nye kontakter, som vil føre til at utvalget av informanter stadig vil øke, det baller på seg som når en snøball ruller nedover en bakke, derav navnet. *Snowball sampling* er en svært vanlig tilnærming når man er i felten, men O`reilly argumenterer for at ved å møte mennesker på denne måten, vil utvalget av informanter potensielt bli svært heterogent. Ifølge O`reilly er det mulig man går glipp av mange gode informanter som ikke nødvendigvis er komfortable med en slik tilnærming, og som trenger en mer personlig henvendelse fra forskeren (O`reilly 2012:44).

Den siste strategien for å samle informasjon i felten referere O`reilly til som *opportunistic and convenience sampling*. Dette går ut på at forskeren ofte ikke er bevisst på hvem han eller hun tilbringer tid med, hva de prater om og hvor de er. O`reilly argumenterer for at dette ikke nødvendigvis er en strategi- det er like mye en uunngåelig fremgangsmåte når man er i felten. Årsaken til at O`reilly tar dette med er for å gjøre leseren oppmerksom på at vi ikke må glemme å være refleksive i felt, og fra tid til annen reflektere over hvor vi er, hvem vi tilbringer tid med og hvilke implikasjoner det vil ha for feltarbeidet som blir gjennomført (O`reilly 2012:44). Jeg har underveis i mitt feltarbeid vært oppmerksom på de nevnte strategiene, og prøvd å unngå å gå i de potensielle “fellene” O`reilly skisserer.

Etter endt feltarbeid, og i arbeidet med å sortere tanker, inntrykk og opplevelser, gikk det raskt opp for meg at ideene om hva som skulle være fokus for min masteroppgave ikke gjenspeilet mine erfaringer i felt. De frivillige ved de tre organisasjonene var de jeg hadde tilbrakt tid sammen med, og det var deres erfaringer og tanker rundt det frivillige arbeidet jeg satt igjen med informasjon om. Organiseringen av de ulike organisasjonene virket i mye mindre grad relevant etter feltarbeidet, og det samme gjorde maktrelasjonen mellom lederne av organisasjonene og de frivillige. I mine samtaler med de frivillige var det gleder og utfordringer knyttet til det frivillige arbeidet som opptok dem mest, og hovedvekten av empirien i denne oppgaven gjenspeiler samtalen jeg har hatt med mine informanter.

Organisasjonene

I forkant av feltarbeidet brukte jeg en del tid på å finne ut hvilke frivillige organisasjoner som jobber med migranter, og hva de aktuelle organisasjonene hadde som målsetting. Det å finne ut hvilke tilbud som fantes var mer krevende enn jeg hadde sett for meg. Det er fullt mulig å søke opp frivillighet på nett, men det finnes så vidt jeg vet, ikke én nettside der alle tilbudene blir presentert på en samlet måte⁸. Det er uten tvil mange gode, gratis tilbud som gjennomføres ved hjelp av frivillig arbeid i byen jeg utførte feltarbeid, men det er avgjørende for både de frivillige og mottakerne av frivilligheten at det er enkelt å få kjennskap til hvilke tilbud som finnes. Når jeg, en ressurssterk, norskspråklig kvinne, som er godt kjent i byen, har problemer med å finne informasjon, vil jeg anta at informasjonsinnhenting vil være svært krevende for en ikke-norskspråklig person, med lite kjennskap til lokalmiljøet. Noen av mine informanter fortalte at de hadde gått med et ønske om å bli frivillig i en god stund før de faktisk ble det, fordi de hadde funnet det utfordrende å orientere seg om hvilke tilbud som fantes.

Etter å ha lest meg opp på hvilke frivillige organisasjoner som fantes i byen, og hva deres arbeid gikk ut på, kontaktet jeg i november/desember 2016 ansatte⁹ ved seks organisasjoner jeg syntes virket relevante og interessante. Jeg kontaktet Sammen er vi sterke, Språk&omsorg, Knutepunktet, Hverdag og fritid, Samlingsstedet og Fritt frem. Jeg hadde kjennskap til en av de ansatte ved den ene organisasjonen fra før, via en tredjeperson, i motsetning til de fem

⁸ En offentlig institusjon jobber nå sammen med flere samarbeidspartnere med å skape en helhetlig oversiktsside hvor man enkelt kan få et innblikk i alle tilbudene som eksisterer for migranter, samt når og hvor de ulike aktivitetene finner sted.

⁹ Alle organisasjonene jeg var i kontakt med hadde lønnede ansatte, og disse hadde andre roller og oppgaver enn de frivillige.

andre som var fremmede for meg. Jeg tok kontakt via telefon med en ansatt fra Knutepunktet, de fem andre kontaktet jeg via mail. Fire av fem svarte på mailen, den ansatte fra Fritt frem kontaktet jeg også via telefon, da h*n ikke svarte på mailen jeg hadde sendt. På telefon gav den ansatte fra organisasjonen tydelig uttrykk for at h*n ikke var interessert i å la “sine” frivillige delta i en kvalitativ studie. De resterende fem organisasjonene var positive til prosjektet mitt. Etter å ha møtt representanter fra fire av organisasjonene, kom det frem at Samlingsstedet var organisert på en radikalt annen måte enn de andre organisasjonene. Det faktum at organisasjonen var annerledes kunne vært en styrke, men i dette tilfellet var det en ulempe, da måten Samlingsstedet var organisert på ville gjort det vanskelig å foreta feltarbeid blant de frivillige. Samlingsstedet er en paraplyorganisasjon for andre frivillige organisasjoner som jobber med migranter, og organisasjonen har kun betalte ansatte, og ingen frivillige. Jeg besluttet videre å avstå fra å studere ytterligere en av organisasjonene, da jeg kom frem til at muligheten for dyptgående, kvalitativt arbeid kunne bli redusert dersom jeg hadde fokus på for mange organisasjoner.

Ved feltarbeidets oppstart i januar 2017 hadde jeg vært i dialog med Knutepunktet, Sammen er vi sterke og Språk&omsorg i overkant av en måned, og avklart visse forhåndsregler som måtte ligge til grunn for at jeg fikk tilgang til å gjøre feltarbeid blant dem som jobbet som frivillige for organisasjonene. På dette tidspunktet var det to forhold som ble tydelig for meg; det første var at de tre ansatte jeg hadde kontakt med hadde ulike oppfatninger om hva de var komfortable med at jeg gjorde og hvem jeg snakket med. Årsaken til organisasjonenes restriksjoner var å beskytte både de frivillige og mottakerne av frivilligheten. Det er stor variasjon i hvor utsatte mottakerne av frivilligheten er, men organisasjonenes rolle er alltid å beskytte identiteten og integriteten til de aller svakeste i en gruppe. Det andre som ble klart for meg var at som en konsekvens av restriksjonene ville feltarbeidet utspille seg på en annen måte enn jeg først hadde sett for meg. Disse restriksjonene var sterkest ved Sammen er vi sterke. Jeg fikk her i utgangspunktet ikke observere de frivillige sammen med mottakerne av frivilligheten. Istedenfor avtalte jeg møter med de frivillige via mail, og møtte dem utenfor organisasjonen. Denne ordningen vanskeliggjorde min opprinnelige plan om å studere “det organisatoriske og hierarkiske aspektet ved frivillige organisasjoner”, da jeg ikke fikk sett mine informanter i interaksjon med andre frivillige, ansatte, eller mottakere av frivilligheten. Ved organisasjonene Knutepunktet og Språk&omsorg var det få restriksjoner, og jeg kunne observere de frivillige i samspill med både andre frivillige, lønnede ansatte og ikke minst mottakerne av frivilligheten.

Jeg vil i dette kapittelet redegjøre for de tre organisasjonene, hva de jobber med og hvilken gruppe frivillige som er tilknyttet de ulike organisasjonene. Som jeg har vært inne på tidligere skjedde det en fokusendring i løpet av feltarbeidet, og en av konsekvensene av dette er at organisasjonene i seg selv i mye mindre grad vil bli vektlagt i oppgaven. Jeg redegjør for dem i dette kapittelet for å kontekstualisere, og for å gi en bedre forståelse av hvilke rammer de frivillige jobbet innenfor. Senere i oppgaven er det de frivillige som er hovedfokus, og organisasjonene vil ha liten betydning

Der det er hjertrom er det husrom

Jeg tilbrakte størstedelen av tiden min hos Knutepunktet. Dette er en NGO¹⁰, med tre lønnede ansatte, og i overkant av 100 frivillige. Organisasjonen leier et stort hus sentralt i byen og i løpet av 2016 var det i gjennomsnitt nesten 600 personer i uken som benyttet seg av de ulike tilbudene Knutepunktet tilbyr. Organisasjonen sier selv at de har hatt mulighet til å ta imot og møte disse menneskene med varme og verdighet takket være de ca. 250 timene de frivillige i gjennomsnitt legger ned i uken fordelt på ulike aktiviteter som finner sted i regi av organisasjonen. Knutepunktet er et lavterskeltilbud hvor (i hovedsak) minoriteter kan bygge nettverk, få arbeidstrening og lære seg norsk. Organisasjonen tilbyr mat, kaffe og viktigst av alt, mennesker som møter dem med varme, empati og interesse. Organisasjonen har åpent fire dager i uken, fra kl. 0900-1800, i tillegg til at det tilbys kurs og aktiviteter på kveldstid visse dager i uken. Det kreves ingen registrering eller medlemskap for å benytte seg av organisasjonens tilbud.

De tre lønnede ansatte ved Knutepunktet organiserer de ulike tiltakene, rekrutterer frivillige, og har et overordnet ansvar for alt som skjer på huset. De gir også opplæring og veiledning til de som jobber som frivillige. Det er de frivillige som gjennomfører alle organisasjonens aktiviteter; det er de som deler ut mat, og som har språkkurs. Jeg startet feltarbeidet med å avtale med frivillighetskoordinatoren ved Knutepunktet hva min rolle hos dem skulle innebære, samt avtale faste dager hvor jeg skulle være til stede, og hvilke aktiviteter jeg skulle delta på. Ved å delta på de samme aktivitetene gjentatte ganger fikk jeg en god relasjon til de frivillige, i tillegg til at jeg fikk et godt innblikk i hvordan de arbeidet. Det er hovedsakelig syv personer ved Knutepunktet som jeg har pratet og arbeidet med gjentatte ganger, og som jeg tror og håper følte seg trygge på meg. Jeg har ikke gjennomført noen strukturerte

¹⁰ Non governmental organisation

intervjuer med de frivillige jeg har blitt kjent med under mitt feltarbeid på Knutepunktet, men jeg har hatt utallige samtaler med dem om årsakene til at de er frivillige, som jeg i første kapittel beskrev hvorfor kan være problematisk. De frivillige og jeg hadde også samtaler om hvordan de opplevde det å være frivillig, i tillegg til hverdagslige samtaler som normalt oppstår mellom mennesker som regelmessig treffes for å jobbe sammen. Jeg har også fått se de frivillige både i samspill med mottakerne av frivilligheten, andre frivillige og de ansatte.

Det er særlig to egenskaper ved Knutepunktet som skiller denne organisasjonen fra både Sammen er vi sterke, Språk&omsorg og andre humanitære/sosiale frivillige organisasjoner i Norge. Det første er at en stor del av Knutepunktets frivillige er minoriteter. Ved majoriteten av humanitære/sosiale organisasjoner er kvinner, etnisk norske, høyt utdannede og høyinntektsgrupper betydelig overrepresentert blant de aktive medlemmene (Wollebæk, Selle, Lorentzen 2000:108). I forhold til kjønnsfordelingen ved Knutepunktet er ca. sytti prosent av de frivillige kvinner, og ca. sytti prosent av mottakerne av frivilligheten er menn. Kjønnsfordelingen ved Knutepunktet er også representativ for Sammen er vi sterke og Språk&omsorg, samt andre sosiale/humanitære organisasjoner (Wollebæk, Selle, Lorentzen 2000:119).

Det andre som skiller Knutepunktet fra Sammen er vi sterke og Språk&omsorg er at mange av organisasjonens frivillige også er mottakere av tilbudene Knutepunktet tilbyr. Dette bidrar til en jevnbyrdig relasjon mellom de frivillige og mottakerne av frivilligheten. Som jeg skrev tidligere er majoriteten av de frivillige som jobber innen den humanitære og sosiale sektoren høyt utdannede og høyinntektsgrupper, noe som tilsier at de frivillige sjelden har behov for bistand fra organisasjonen de er aktive for. Ved Knutepunktet er det omvendt. Majoriteten av organisasjonens frivillige har ikke høyere utdanning, de er arbeidssøkende eller trygdede, minoriteter både innenfor og utenfor Europa. Hvilke implikasjoner dette har for det frivillige arbeidet som blir utført ved Knutepunktet vil jeg komme tilbake til senere.

Grenseløs omsorg

Sammen er vi sterke er lokallaget til en stor humanitære organisasjoner. Organisasjonen er kjent for sitt brede humanitære engasjement både i inn- og utland, hvor nøytralitet og upartiskhet er noen av organisasjonens bærende prinsipper. Organisasjonens overordnede tilnærming til det frivillige arbeidet som blir utført er at mennesker som rammes av krig eller andre katastrofer har rett til hjelp, uansett hva som måtte være den bakenforliggende årsaken

til hjelpebehovet, og uavhengig av religion, politisk overbevisning, kjønn, alder og nasjonal identitet. Organisasjonen har flere satsningsområder, og jobber ikke utelukkende med migranter. De aktivitetene jeg har observert, og de frivillige jeg har blitt kjent med jobber derimot utelukkende med asylsøkere, flyktninger og innvandrere.

Som jeg nevnte i innledningen av kapitlet var den ansatte jeg hadde kontakt med hos Sammen er vi sterke svært opptatt av å beskytte identiteten til mottakerne av frivilligheten, og dette førte til relativt strenge restriksjoner i forhold til mitt møte med organisasjonens frivillige. Jeg hadde i utgangspunktet et ønske om å delta på noen av aktivitetene Sammen er vi sterke arrangerer, samt delta på et helgeseminar organisasjonen tilbyr for å kurse sine frivillige. Sammen er vi sterkes ansatte ønsket ikke at jeg skulle delta på aktiviteter, fordi de ville beskytte deltakerne, og de gav meg ikke tillatelse til å delta på et par helgeseminarer jeg var interessert i, uten selv å bli frivillig for organisasjonen. På tross av at jeg ikke fikk være tilstede på helgeseminarer eller aktiviteter var representanten jeg møtte interessert i prosjektet mitt, og ønsket å bidra i form av å sette meg i kontakt med deres frivillige. Jeg skrev derfor en mail hvor jeg kort fortalte om prosjektet mitt, og ytret et ønske om å prate med dem om deres frivillige arbeid. Den ansatte fra Sammen er vi sterke videresendte deretter denne mailen til en stor gruppe frivillige. Som et resultat av denne bistanden, gjennomførte jeg i første omgang ni semistrukturerte intervjuer med frivillige fra organisasjonen i midten av februar, hvor jeg hadde planlagt noen spørsmål på forhånd. Jeg forholdt meg bare delvis til de planlagte spørsmålene, og i de fleste tilfellene beveget samtalene seg fort bort fra de spørsmålene jeg hadde forberedt. I tilfeller hvor samtalene stoppet litt opp var det en fordel å kunne benytte meg av de planlagte spørsmålene.

I slutten av april møtte jeg syv av de frivillige igjen, og i mai var jeg med to av de frivillige på aktiviteter de gjorde i regi av jobben som frivillig. Dette var ikke en del av den opprinnelige planen jeg hadde med Sammen er vi sterke, men de frivillige tok selv initiativ til at jeg skulle delta på aktiviteten, og jeg avklarte med den ansatte i forkant, og fikk da tillatelse til å observere de frivillige i samspill med mottakerne av frivilligheten. I tillegg var det to frivillige ved Sammen er vi sterke som jeg fikk særlig god kontakt med, og som jeg møtte henholdsvis fem og syv ganger, inkludert de nevnte intervjuene. Jeg synes det var interessant å avslutningsvis i feltarbeidet få muligheten til å observere et par av de frivillige ved Sammen er vi sterke sammen med mottakerne av frivilligheten etter å ha pratet med dem om deres tanker rundt arbeidet de utførte.

Sammen er vi sterke har et lokale i sentrum, men aktivitetene organisasjonen er ansvarlig for finner sted flere steder rundt om i byen. Mine informanter fra Sammen er vi sterke var hovedsakelig del av tre ulike tiltak; norsktrening, kulturell kompis, og integrasjon og ivaretagelse av minoritetskvinner. I organisasjonens lokaler er det brosjyrer og veiledningsplakater i store mengder. Det kommer tydelig frem at organisasjonen anser integrering av flyktinger og andre migranter som en viktig samfunnsoppgave. Da jeg i forkant av feltarbeidet drakk en kopp kaffe og hadde en samtale med en ansatt hos Sammen er vi sterke viste h*n meg en brosjyre hvor det sto;

«Språkkompetanse, sosiale nettverk, tilgang til arbeid og følelsen av å ha et meningsfylt liv er avgjørende for god integrasjon og integrering. Norske myndigheter kan ikke alene gi menneskene vi jobber med en god start på deres nye liv i Norge. Det har vi alle et ansvar for. Sammen er vi sterkes frivillige har erfart at flyktingers følelse av tilhørighet til Norge blir skapt gjennom positive relasjoner med “vanlige folk” i lokalmiljøene».

Mine ni informanter fra Sammen er vi sterke er travle, ressurssterke mennesker i ulike aldre, som alle har høyere utdanning, jobb (med unntak av to pensjonert lærere) og samtlige har norsk statsborgerskap.

Kunnskap, kjeks og kaffe

Språk&omsorg er ikke en frivillig organisasjon på lik linje med Knutepunktet og Sammen er vi sterke. Språk&omsorg er en statlig institusjon som tilbyr norsktreningsaktiviteter, i form av språkcafé, delvis organisert, og utelukkende gjennomført av frivillige. Det er kun de frivillige aktivitetene jeg har fokusert på når jeg har foretatt feltarbeid ved denne institusjonen, og det er de frivillige jeg har observert og blitt kjent med. Det frivillige arbeidet organiseres og gjennomføres på tilsvarende måte som hos Knutepunktet og Sammen er vi sterke. På bakgrunn av at aktiviteten jeg observerte var basert på frivillig arbeid, samt at tiltaket var organisert på tilsvarende måte som ved de to andre organisasjonene jeg har vært tilknyttet, vil jeg heretter referere til Språk&omsorg som en frivillig organisasjon.

Flere ganger i uken gjennomføres det ulike aktiviteter drevet av frivillige ved Språk&omsorg. Jeg var ukentlig deltager og observatør på én av disse aktivitetene; Språkcaféen. På disse språkcaféene var det omkring 90 deltakere, med opptil 30 nasjonaliteter representert hver uke. De var delt opp i mange bord, hvor den frivillige fungerte som ordstyrer. Mottakerne av

frivilligheten besto av ulike typer mennesker, både unge og eldre, kvinner og menn, europeere og afrikanere, muslimer og kristne. De frivillige var derimot en relativt homogen gruppe, hvor majoriteten var kvinner som hadde gått av med pensjon. Av de ca. 20 frivillige som deltok hver uke var det én mann som var der regelmessig. Det var tre kvinner ved Språk&omsorg jeg fikk særlig god kontakt med, og det ble dermed naturlig at jeg satt ved et av “deres” bord når jeg var til stede.

Det frivillige tilbudet til Språk&omsorg har eksistert i snart seks år, og ble i oppstarten driftet i samarbeid med en annen frivillig organisasjon som hadde mye kompetanse på integrasjonsarbeid og da spesielt språktrening. Dette samarbeidet ble avsluttet i 2016, da Språk&omsorg klarte seg bra på egenhånd. Det var svært mange som ønsket å delta på språkcaféen ved Språk&omsorg og lokalene ble alltid raskt fylt opp. Organisasjonen praktiserte “førstemann til mølla” prinsippet, og alle gangene jeg var til stede var det ikke nok plass til alle de som ønsket å delta. Det fremsto for meg som om mottakerne av frivilligheten hadde “favoritter” i forhold til hvilke bord de ønsket å sitte ved, og noen ble tydelig skuffet når deres førstevalg var opptatt når de kom. Etter å ha vært ved Språk&omsorg noen ganger observerte jeg at de mest “populære” bordene ofte hadde frivillige som hadde jobbet ved språkcaféen over lang tid, og at mottakerne derfor hadde opparbeidet en god relasjon til den/de frivillige. Ved et par anledninger kom det mottakere bort til bordet jeg satt på, og ba “nykommere” om å finne seg et annet bord, da det var deres faste plass. Ordstyrerne/den frivillige og de ansatte godtok ikke at mottakere av frivilligheten ba andre flytte seg, og situasjonene løste seg fort. Språk&omsorg tilbyr gratis kaffe og te, samt litt kjeks eller annen bakst til både de frivillige og mottakerne av frivilligheten. Språk&omsorg lokaler ligger i et stort, offentlig bygg midt i byen.

Jeg har nå forsøkt å gi et inntrykk av mitt kjennskap til feltet i forkant av feltarbeidet og hvordan jeg tok kontakt med de ulike organisasjonene. I tillegg har jeg ønsket å kort forklare hva de ulike organisasjonene jobber med, samt hvilken sfære de jobbet innenfor. Det som i liten grad har kommet frem i dette kapitlet er hovedrolleinnhaverne av denne oppgaven, nemlig de frivillige. I de kommende kapitlene vil jeg gjøre mitt aller beste for å beskrive dem og deres arbeid så godt det lar seg gjøre.

Kapittel 4: utfordringer og lærdom

Jeg vil i dette kapittelet introdusere hovedrolleinnhaverne i min oppgave; de frivillige. Jeg vil vise til en episode hvor jeg som masterstudent synes det var krevende å etterleve praksiser vi har lært oss i løpet av studiet. Vi lærer allerede første semester at om, eventuelt når, vi skal på feltarbeid er vi i feltet for å observere våre informanter, og deres samhandling med menneskene og omgivelsene rundt seg. Ved å korrigere utsagn, eller bryte opp pågående situasjoner kan vi som en konsekvens endre den naturlige rytmen i feltet. Samtidig som at det blir trukket frem at vår tilstedeværelse allerede er en forstyrrende faktor. Vi lærer på etikkurs hvordan vi kan, og bør, behandle våre informanter. Det blir, slik jeg har tolket det, ofte lagt vekt på å forstå “de andre” på deres egne premisser (O`reilly 2012; 86-115). I dette kapittelet vil jeg vise til et par empiriske eksempler hvor jeg synes det var vanskelig å ikke komme med innspill, eller korrigere, det som ble gjort og sagt, og hvor jeg synes det var vanskelig å forstå mine informanter, på deres premisser. Jeg er i ettertid glad for at jeg ikke brøt inn, og har lært mye om både feltet, og meg selv, ved å reflektere over situasjonene, og hvordan jeg reagerte i ettertid av de faktiske hendelsene.

Alan Bryman (1988), som jeg henviste til i forrige kapittel, argumenterer for at deltagende observasjon handler om å se verden gjennom øynene til dem man studerer. Man må ta med i betraktning hvilke referanserammer personene man studerer har, og prøve å kontekstualisere deres handlinger og reaksjoner. Organisasjonsteoretikeren David Silverman argumenterer for at det kan bli vanskelig å ha som mål å skulle lære seg hvordan mennesker ser og oppfatter ting, og at vi heller bør fokusere på hva de gjør (Silverman 2011:118). Jeg har under hele skriveprosessen prøvd å ha et bevisst forhold til både Bryman og Silvermans teser i forhold til hvordan man bør forholde seg til utsagn mine informanter har kommet med, og hvordan jeg har fortolket det de har sagt og gjort.

I løpet av feltarbeidet var jeg ved Knutepunktet to til tre dager i uken. Ved Knutepunktet fungerte jeg både som frivillig og observatør. Jeg delte ut mat og klær, observerte og deltok på samtalegrupper, og oppholdt meg i lokalene til organisasjonen for å være tilgjengelig for både de frivillige og mottakerne av frivilligheten. Jeg skrev av og til notater i løpet av dagen, for eksempel når jeg observerte samtalegrupper. Når jeg jobbet som frivillig og delte ut klær

og mat, dro jeg ofte rett på café eller hjem slik at jeg kunne skrive notater kortest mulig tid etter at jeg hadde vært sammen med de frivillige. Jeg brukte båndopptaker i samtale med de ansatte ved Knutepunktet, men avsto fra å ta opp samtalene med de frivillige, da jeg var redd det ville virke forstyrrende for mine samtalepartnere. I tillegg opplevde jeg at det ikke føltes naturlig å ta opp samtaler da vi mesteparten av tiden pratet sammen samtidig som vi jobbet. Samtalene som blir referert til i dette kapittelet er derfor gjengitt slik jeg husket dem ved hjelp av notater, og er ikke direkte sitater.

Jeg opplevde at det hos Knutepunktet tidvis var enklere å komme i kontakt med mottakerne av frivilligheten, enn de frivillige, da mottakerne så på meg som en frivillig, og jeg ble dermed en naturlig samtalepartner for flere av dem. De frivillige kom jeg primært i kontakt med når vi jobbet sammen, eller under våre felles matpauser. I noen tilfeller var det vanskelig å oppnå god kontakt på grunn av språkbarriere. De frivillige med reduserte norskkunnskaper kunne jeg prate med om enkle temaer, men det var krevende å ha mer dyptgående samtaler om deres tanker rundt det å være frivillige. Det var stor forskjell på hvor enkelt det var å prate med de frivillige når vi lagde og delte ut mat sammen, kontra når vi delte ut klær. Det var som regel et høyere tempo på kjøkkenet, og lite rom for å prate sammen om annet enn det som var relevant i forhold til matlaging og servering. Når vi delte ut klær sammen hadde vi derimot god tid til å prate sammen både i forkant og etterkant av utdelingen, og jeg ble klart best kjent med de tre kvinnene jeg hver uke var sammen med på klesutdelingen.

På tross av at det ofte var utfordrende å delta i lange samtaler med de frivillige på kjøkkenet, på grunn av de mange oppgavene som måtte utføres, hadde jeg mulighet til å observere de frivillige i samspill med mottakerne av frivilligheten, og dette gav meg mye nyttig informasjon. Det var stor variasjon i hvordan de frivillig henvendte seg både verbalt og kroppslig til mottakerne av frivilligheten. Jeg vil nå vise til en dag hvor jeg var på kjøkkenet med to frivillige som oppførte seg svært ulikt ovenfor mottakerne av frivilligheten.

Tom er en mann i midten av 30-årene, som kommer fra Vest-Europa og er i Norge sammen med kone og barn. Han er utdannet kokk, og søker arbeid i Norge. Tom er rutinert på kjøkkenet, og har ingen problemer med å prate uanstrengt med meg samtidig som han tilbereder og serverer mat. Han hilser på alle som kommer til kjøkkenbenken der maten blir servert med et stort smil og en hyggelig kommentar. Tom prater ikke norsk, men er stødig i engelsk. Majoriteten av dem som blir servert mat av Tom besvarer hans store smil, og virket

glade for å se han på kjøkkenet. En annen av mine informanter, Lisa, en stille og beskjeden kvinne, fortalte meg mens vi delte ut mat sammen, at dette var ukens sosiale trening. Lisa hadde vært uten jobb de siste syv årene, og var nylig blitt innvilget uføretrygd. Hun uttrykte splittede følelser i forhold til trygden, den gav henne en økonomisk trygghet, samtidig som at uføretrygden på mange måter punkterte hennes drøm om å kunne komme tilbake til arbeidslivet. Lisas ukentlige bidrag som frivillig gav henne en mulighet til å glemme sine egne problemer for en liten stund, og det gav ifølge henne selv en etterlengtet sosial kontakt. Lisa fortalte meg at hun tidvis var mottaker av frivilligheten til Knutepunktet ved at hun kom for å spise gratis lunsj eller for å se om det var noen klær hun likte på klesutdelingen, og at det var viktig for henne å kunne gi noe tilbake når hun hadde mulighet til det. Underveis i samtalen virket det som om Lisa følte seg litt ukomfortabel, så jeg avsto fra å stille flere spørsmål. Vi pratet litt om maten vi laget, og at hun gledet seg til å få besøk av sønnen sin i påsken, da hun var mye alene, og savnet etter å ha noen i huset var stort. Etter nesten en time fortsatte Lisa uoppfordret vår tidligere samtale, og fortalte at hun skammet¹¹ seg over at hun ikke kunne gi noe materielt til Knutepunktet, som klær eller pengegaver, da organisasjonen hadde hjulpet henne titt og ofte. Mens Lisa fortalte om sin vanskelige situasjon løp det langsomt en tåre nedover hennes kinn. Jeg prøvde å argumentere for at hun gav av sin tid, og at det var det viktigste for organisasjonen. Lisa var ikke enig, hun gjentok at hun skammet seg og mente hun fikk mer enn hun gav. I møte med de på den andre siden av disken, der Lisa selv hadde stått ved flere anledninger, hadde hun en helt annen fremtoning enn Tom. Lisa var sjenert og stille, hun sa hverken “hei”, eller smilte. Jeg opplevde at mottakerne av frivilligheten responderte ulikt på Tom og Lisas tilnærminger, og det var interessant å se hvor mye den frivilliges fremtoning hadde å si for hvordan mottakerne av frivilligheten oppførte seg, både i forhold til fremgangsmåte for å hente mat, og hvordan mottakerne henvendte seg til de ulike frivillige.

Det at Tom møtte mottakerne av frivilligheten med et stort smil, og en hyggelig kommentar tror jeg bidro til å gjøre det lettere for mottakerne av frivilligheten å ta imot det de ble tilbydd. Jeg kan ikke vite med sikkerhet at mottakerne av frivilligheten verdsatte Toms fremtoning høyere enn Lisas, kanskje noen av mottakerne foretrakk et “mildere” møte. Jeg kan heller ikke vite om Tom synes det var problemfritt å snakke med meg samtidig som han lagde og serverte mat. For å belyse forholdet og utfordringer som kan oppstå mellom en “giver” (de frivillige) og mottakere (mottakerne av frivilligheten) vil jeg i neste kapittel ta for meg

¹¹ Lisa brukte selv ordene «skam», og «skammet» seg.

gaveperspektivet av frivillig arbeid. Jeg vil argumentere for at de frivillige gi en gave, og vise hvilke fordeler og utfordringer dette kan føre med seg, ved hjelp av Marcell Mauss teori om gaveutveksling og mine informanters fortellinger.

I avsnittet over har jeg gjort meg noen antagelser om hvordan Tom, Lisa og mottakerne av frivilligheten har oppfattet situasjonene jeg har observert. Jeg har basert antagelsene både på hva jeg faktisk har sett, men også prøvd å ta med i betraktningen det lille jeg vet om de aktuelle aktørenes situasjon og bakgrunn. Jeg vil aldri kunne vite med sikkerhet om de menneskene jeg omtaler oppfattet situasjonen slik jeg gjorde, og sannsynligheten er stor for at vi fortolket situasjonene ulikt. Det vil være tilnærmet umulig å skrive om mennesker uten å basere det som blir skrevet på antagelser, men jeg prøver å minimere risikoen for mistolkning ved å forholde meg så konkret som mulig til det jeg har observert og erfart.

Dobbeltrolle

I begynnelsen syntes jeg det var utfordrende å finne min rolle hos Knutepunktet da jeg både var der på feltarbeid, men også deltok i det frivillige arbeidet. Denne dobbeltrollen var tidvis vanskelig da jeg som frivillig ble involvert og engasjert i livene til både de andre frivillige og mottakerne av frivilligheten. Engasjementet gjorde det av og til vanskelig å ha nok distanse til å analysere situasjonene uten for sterk bias, samtidig som jeg ved å være praktisk deltagende fikk et nærere og mer nyansert innblikk i livene til de menneskene jeg studerte.

Både ved Sammen er vi sterke og Språk&omsorg var min rolle tydeligere definert enn hva den var hos Knutepunktet. Som tidligere nevnt ble jeg satt i kontakt med mine informanter fra Sammen er vi sterke via mail, og jeg møtte majoriteten av informantene på café. Etter en litt uheldig hendelse ved første intervju, der informanten fikk velge hvor vi skulle møtes, og vedkommende valgte en bar, og opptrådte som om vi var på date, laget jeg en “kjøreplan” i forkant av intervjuene. Jeg møtte de fleste (med unntak av to) på én av to caféer jeg hadde valgt ut, som begge lå sentralt i byen, og ikke hadde alkoholserving. De frivillige og jeg pratet tidvis om personlige temaer, så det å møtes på cafe med mange andre mennesker var ikke optimalt. Jeg var bevisst dette i forkant av møtene, men så ingen annen løsning da vi ikke fikk bruke Sammen er vi sterkes lokaler. Ved disse møtene hadde jeg, som tidligere beskrevet, forberedt en liste med spørsmål, men det varierte i hvor stor grad jeg forholdt meg til de planlagte spørsmålene. Jeg spurte innledningsvis om det var greit at jeg tok opp samtalen, og jeg ba informantene signere et samtykkeskjema, som jeg informerte dem om at de kunne trekke tilbake når som helst. Jeg passet alltid på å møte i god tid slik at jeg ikke risikerte å

komme etter at informanten hadde møtt opp, og jeg satt meg på det bordet som var mest skjernet, og hadde notatbok og samtykkeskjema fremme på bordet slik at jeg skulle være lett å kjenne igjen for informantene første gang vi møttes.

Ved Språk&omsorg, hvor jeg utelukkende var tilstede når det var språkcafé, satt jeg på bordet sammen med den frivillige jeg observerte den aktuelle dagen. Det var tydelig både for de frivillige og mottakerne av frivilligheten at jeg var der i regi av noe annet enn å være frivillig, da jeg ikke hadde mitt “eget” bord. Majoriteten av de frivillige ved Språk&omsorg var pensjonerte eller eldre kvinner, noe som forsterket skille mellom de frivillige og meg. De ansatte og frivillige jeg fulgte informerte ikke om at jeg var student, og informasjonsskrivet jeg hadde gitt Språk&omsorg, hvor jeg skrev kort om meg selv og oppgaven, var ikke hengt opp. Som et resultat av dette kan det være at noen av mottakerne av frivilligheten ved Språk&omsorg ikke var klar over hva min rolle der var. Jeg prøvde å kompensere på manglende informasjon om min deltagelse ved å presentere meg, og fortelle at jeg var student og observatør for alle deltagerne i gruppen, eller på bordene, hvor jeg observerte.

Frivillighetens mangfold

Eksemplet jeg nå vil vise til skjedde under en samtalegruppe ved Knutepunktet. Denne aktiviteten, samtalegruppe, går ut på at en frivillig sitter ved et bord til et gitt tidspunkt på dagen, og at de som måtte ønske det kan komme å ta del i en samtale som vil bli ført på norsk. Ordstyreren, den frivillige, vil som regel ta utgangspunkt i et tema, og samtalen går videre derfra. Disse samtalegruppene utspiller seg forskjellig avhengig av hvem som deltar, og hvem som styrer samtalen. Det er særlig to frivillige jeg regelmessig har fulgt, og disse to hadde bemerkelsesverdig ulik tilnærming til jobben som ordstyrer. Solfrid er pensjonert lærer, og er særdeles pedagogisk og tålmodig i sin tilnærming til deltakerne i samtalegruppen. Hun fortalte meg i forkant av en samtalegruppe at hun savnet å videreformidle kunnskap, og at hun savnet de relasjonene som oppstår mellom en lærer og en elev. Ved å være frivillig hos Knutepunktet fikk hun bøtet på noe av dette savnet. Solfrid fortalte også at hun hadde bodd i nærheten av et asylmottak for en del år siden, og at hun ble trist av å se alle menneskene som hadde lite å fylle dagene sine med. Hun hadde prøvd å komme i kontakt med noen av kvinnene ved asylmottaket, men da de hadde svært begrensede norskkunnskaper hadde det vært vanskelig å holde liv i en samtale. Hun hadde tatt kontakt med en ansatt ved mottaket og tilbudt seg å holde norskkurs for de som måtte ønske å delta på det, men hun hadde blitt fortalt at det ikke var ressurser til å organisere et slikt kurs, på tross av at Solfrid hadde tilbudt

seg å holde dette kurset uten å ta seg betalt for det. Et par år senere hadde Solfrid lest en sak om Knutepunktet i avisen, og tok etter kort tid kontakt med organisasjonen med et ønske om å bidra som frivillig. Hun fortalte at hun hadde håpet å treffe noen av sine gamle naboer på samtalegruppene, men det hadde ennå ikke skjedd.

Arild, den andre av de frivillige som ledet en samtalegruppe og som jeg regelmessig observerte og pratet med, hadde en ganske annerledes tilnærming enn Solfrid. Han litt “røff i kantene”. Arild er i midten av sekstiårene, han har jobbet i et kreativt yrke i mange år, men har de siste årene hatt problemer med å skaffe seg arbeid. Arild var en av de første frivillige jeg ble kjent med ved Knutepunktet, og han var raus i sitt bidrag til denne oppgaven. Det å følge Arild i hans arbeid som frivillig har vært både spennende og tidvis frustrerende.

En ansatt ved Knutepunktet tipset meg om at Arild var en frivillig jeg burde prate med, da han det siste året hadde vært en viktig ressurs for organisasjonen. Første gang jeg møtte ham satt han på et søppelspann på utsiden av Knutepunktet og drakk en kopp kaffe i den svake januarsola. Vi kom i prat, og fant umiddelbart en god tone. Arild fortalte at en av grunnene til at han var frivillig ved Knutepunktet var på grunn av det språklige mangfoldet som var representert ved organisasjonen. Arild har en drøm om å gå pilegrimsvandring til Santiago de Compostela i Spania. Før han kunne gå denne turen ønsket Arild å lære seg spansk. Ved å være frivillig hos Knutepunktet og lede samtalegruppen argumenterte Arild for at han selv kunne delta på spanskurs i regi av Knutepunktet uten dårlig samvittighet for å frata de øvrige mottakerne deres tilbud. Jeg oppfattet det som om Arild poengterte at han “bidro” for å på sett og vis distanserte seg fra Knutepunktets øvrige besøkende. Jeg møtte Arild et par ganger til de kommende dagene, og spurte etterhvert om det var greit for ham om jeg ble med og observerte ham når han ledet en samtalegruppe. Arild gav uttrykk for at han synes det var greit, og dagen etter møtte jeg opp i lokalet til Knutepunktet til avtalt tid. Arild og jeg fikk mulighet til å prate litt sammen alene før deltakerne begynte å komme, og Arild fortalte at han har flere venner som ikke kommer fra Norge. Blant hans venner var det en ung kvinne fra Gambia som var i byen for å studere. Arild hjalp henne titt og ofte med grammatikken i oppgavene hun jobbet med. Han fortalte at han hadde tenkt en del over hvorfor han var frivillig etter at jeg hadde stilt han det spørsmålet noen dager i forveien, og han trodde gleden han fikk ved å hjelpe sin venn, i tillegg til ønske om å lære spansk, kunne være medvirkende årsaker til at han hadde valgt å bli frivillig for Knutepunktet.

På dette tidspunktet hadde jeg ennå ikke observert Arild i samspill med mottakerne av frivillighet, vi hadde bare pratet om de bakenforliggende årsakene til at han var frivillig. Jeg ble fortalt i ettertid at det denne dagen var særdeles godt oppmøte, hele elleve stykker totalt, inkludert Arild og meg. Den første samtalegruppen jeg var med på utfordret meg på flere måter; for det første var jeg usikker på hvilken rolle jeg skulle ha i denne settingen. Det var åpenbart at jeg måtte presentere meg innledningsvis av etiske grunner, men jeg var usikker på om jeg aktivt skulle delta underveis i samtalegruppen eller om jeg bare skulle observere. Et par av deltakerne rettet spørsmålene sine direkte mot meg underveis, og jeg fikk litt følelsen av at jeg overkjørte Arild når jeg svarte på spørsmålene. Det som overrasket og utfordret meg mest var Arilds tilnærming til deltakerne. Store deler av den avsatte tiden var en monolog hvor Arild snakket til deltakerne om temaer som interesserte han, og hvor han avsto fra å kommentere eller svare på spørsmål fra de rundt bordet. Da to av deltakerne presenterte seg og fortalte hvor de kom fra, Venezuela og Filippinene, kom Arild med kritiske utsagn om hjemlandene deres. Jeg oppfattet det som ubehagelig overfor de personene som fortalte om sine hjemland, og fikk inntrykk av at de syntes det var litt ubehagelig at “sjefen” kom med negative kommentarer om landene “deres”. En av dem ble tydelig sint, og gikk etter et forsøk på å argumentere imot Arild.

I denne situasjonen var det vanskelig for meg å sitte som observatør, jeg ønsket å si noe, men ville for det første ikke ødelegge den skjøre relasjonen jeg hadde bygget opp med Arild, samtidig som at det ville vært feil av meg som student, og observatør, å bryte inn i den aktuelle situasjonen/samtalen. I månedene som fulgte var jeg regelmessig deltaker og observatør på samtalegruppene til Arild. Arild hadde en god relasjon til mange av deltakerne, og han hadde en fast kjerne av deltakere som møtte regelmessig til hans samtalegruppe.

Samtalegruppene var iverksatt for å gi ikke-norskspråklige muligheten til å komme sammen i en gruppe for å snakke norsk. Temaene varierte, og jeg hadde ikke inntrykk av at det var noe fast plan for samtalegruppene Arild ledet. Han fortalte meg tidlig i feltarbeidet at hans ønske var at deltagerne kunne velge tema, og komme med praktiske spørsmål de ønsket svar på. På tross av dette hendte det titt og ofte at deltagerne ikke fikk komme til orde, da Arild hadde noe han ønsket å fortelle eller prate om.

Solfrid sine samtalegrupper var mer strukturert og hun informerte samtlige deltagere om hva planen for dagen var, før samtalegruppene startet. Det var noen mottakere/deltagere som deltok på begge samtalegruppene, men jeg fikk inntrykk av at det var delte meninger om både

Arild og Solfrids tilnærminger. Noen foretrakk Arilds fremgangsmåte, andre verdsatte Solfrids samtalegrupper høyest. Det var også noen deltagerer som ikke kunne velge basert på preferanser, og deltok på den samtalegruppen som passet best inn i vedkommendes timeplan.

En mandag i begynnelsen av mars var jeg som vanlig ved Knutepunktet for å observere samtalegruppen ledet av Arild. Denne dagen kom Arild med noen utsagn som overrasket meg, og jeg hadde store utfordringer med å ikke si ham imot.

Det var svært rolig på Knutepunktet, så Arild og jeg satt på bordet hvor samtalegruppene foregikk og vi var usikre på om noen ville dukke opp denne dagen. Det var skoleferie, og solen skinte ute. Lokalet lå badet i lys, en frivillig hadde dagen før satt ut påskeliljer på alle bordene og det luktet godt av nytraktet kaffe. Ti minutter etter at samtalegruppen skulle startet kom dagens første og eneste deltager, en kvinne på 28 år fra Burundi. Hun hadde vært åtte måneder i Norge, og kom hit via familiegjenforening, da hennes ektemann bodde og arbeidet i byen. Hun spurte om det var her samtalegruppen var, og om hun kunne delta. Kvinnen snakket godt norsk til å ha vært i Norge i bare åtte måneder, men vokabularet hennes var naturligvis begrenset. Overraskelsen og forskrekkelsen var derfor stor da Arild helt uten foranledning begynner å snakke om at han synes det var leit at man (han) ikke kunne bruke ordet “neger” lenger. Arild ytret selv at for ham hadde ikke ordet “neger” noen negative konnotasjoner. Han refererte deretter til Pippi Langstrømpe og hennes far “negerkongen”, og andre sanger/tekster hvor ordet “neger” er blitt fjernet fra. Videre argumenterte han for at ordet “hottentott” var et festlig ord, som var “gøy i munnen da han var barn”.

Det er vanskelig å skrive om hendelsene med Arild og samtidig få frem hvor stor ressurs han har vært for meg underveis i feltarbeidet mitt. Arild er en varm og imøtekommende mann, med mye kunnskap og humor. Han bruker mye av tiden sin på frivillig arbeid, både hos Knutepunktet, og ved andre frivillige organisasjoner. Jeg har aldri tvilt på hans engasjement og omtanke ovenfor menneskene han jobber med, men fremgangsmåtene hans hadde jeg tidvis problemer med. Det føles ikke godt å fremstille en person som har vært generøs med sin tid og sine tanker på en negativ måte. Men, jeg vil hevde at feltarbeid, og deltagende observasjon, mister mye av sin mening om vi ikke skal kunne skildre hva vi har opplevd av både positive og negative erfaringer underveis. Jeg er svært takknemlig ovenfor Arild, og setter stor pris på tiden vi har tilbragt sammen.

Videre vil jeg hevde at Arilds oppførsel ikke er enestående, og at måten han henvender seg til mottakerne av frivilligheten på kan belyse et mer generelt poeng. Mennesker som jobber som frivillige er som alle andre i samfunnet svært ulike. De har forskjellige bakgrunner, utdanningsnivå, referanserammer og preferanser. Som jeg skrev tidligere er majoriteten av de frivillige ved humanitære/sosiale organisasjoner i Norge kvinner, etnisk norske, høyt utdannede og høyinntektsgrupper (Wollebæk, Selle, Lorentzen 2000:108). Den gruppen Wollebæk, Selle og Lorentzen refererer til er majoriteten, men det vil ikke si at de er representative for alle de som jobber som frivillig. Arild, og mange med han, har et annet referansegrunnlag, og det vil være urealistisk å forvente at han skal oppføre seg og ha samme tilnærming til de frivillige og det frivillige arbeidet, som den tidligere nevnte majoritetsgruppen. Jeg mener det er en fordel at de frivillige gjenspeiler mangfoldet i befolkningen, og at det bør være rom for de frivillige som har en adferd som er litt ulik den som oftest blir portrettert som malen på en “perfekt” frivillig, som bidrar uten tanke på egen nytte og selvrealisering. Videre er også mottakerne av frivilligheten svært forskjellige, og med en variert gruppe frivillige med ulike tilnærminger og preferanser er det større sannsynlighet for at mottakerne av frivilligheten kan finne noen de kan identifisere seg med og knytte bånd til.

Jeg har vurdert hvorvidt jeg bør skrive om situasjonene hvor jeg har stusset over Arilds tilnærming, og lignende hendelser, uten å gi uttrykk for hva jeg tenkte og følte underveis. Det ville nok blitt en mer ryddig og nyansert fremstilling om jeg ikke inkluderte mine egne tanker og synspunkter. Årsaken til at jeg allikevel har valgt å ta med mine egne refleksjoner rundt visse situasjoner er for å vise til problemstillinger som kan oppstå som student på feltarbeid. Jeg visste at det ikke var riktig av meg å bryte inn i samtaler, eller korrigere det mine informanter sa, men på tross av at jeg hadde kunnskap om hva som var det rette å gjøre, så opplevde jeg det i visse situasjoner utfordrende å forholde meg til denne kunnskapen.

Nervøsitet

Der jeg tidvis ble ukomfortabel av måten Arild forholdt seg til mottakerne av frivilligheten på, var det et par av mine andre informanter som fikk meg til å føle meg usikker på min egen evne til å gjennomføre en god studie. Disse var begge høyt utdannede kvinner på omtrent samme aldre som meg. Cecilie er i midten av tyveårene, hun har en mastergrad i sosialantropologi, og holdt på med en ny utdanning det halvåret vi hadde kontakt. Jeg følte meg ved flere anledninger litt ukomfortabel i samtaler med henne, på grunn av hennes faglige

bakgrunn og kompetanse. Jeg antar at årsaken til at jeg følte meg ukomfortabel kom av at jeg i enda større grad enn til vanlig var redd for å si eller gjøre noe galt, fordi hun visste “fasiten” på hvordan man bør opptre som sosialantropologi-student i feltet. Jeg sa blant annet et banneord i en setning, noe som er ganske utypisk meg i møte med fremmede mennesker, og ble umiddelbart oppmerksom på hva jeg hadde sagt. Jeg angret på mitt eget ordvalg da det både fikk meg til å fremstå uprofesjonell samtidig som at jeg ikke visste hvorvidt Cecilie var religiøs eller generelt ikke satte pris på folk med stygg ordbruk.

Cecilie kommer fra en liten by på Vestlandet, og har bodd flere steder i Norge. Hun har lang fartstid som frivillig, og tok sammen med en venninne initiativ til et tilbud for mennesker på asylmottak da hun gikk på folkehøyskole. Hun har vært frivillig for Sammen er vi sterke i underkant av to år, og har vært engasjert innen forskjellige grener av organisasjonen. I det halvåret jeg hadde kontakt med henne, jobbet hun som frivillig på norskkurs én gang i uken. Cecilie var en av informantene jeg kom i kontakt med via mail, og vi hadde vårt første møte på en kafè midt i sentrum. Cecilie var engasjert, og lett å prate med. Det var tydelig at hun var opptatt av frivillig arbeid, og hennes brede følelsesregister kom til uttrykk allerede ved vårt første møte. Etter en kort innledende samtale fortalte Cecilie;

«Jeg ble interessert i verden utenfor Europa da jeg var cirka sytten år, og var med på en reise til Sør Afrika i regi av prosjekt dagsverk. De opplevelsene jeg hadde der gjorde meg oppmerksom på at det finnes en verden utenfor trygge, lille Norge (...) At jeg startet opp prosjektet mitt på mottaket når jeg gikk på folkehøyskole var litt tilfeldig, men det ble et fristed for meg. Både jeg og venninnen min trivdes bedre der enn på folkehøyskolen. Da jeg flyttet til byen startet jeg og en annen venninne igjen på eget initiativ et datakurs på et mottak i her. Men som du vet kom det mange flyktninger til Norge høsten 2015. Jeg fikk vondt av å se alle de menneskene som hadde mistet så mye. Og jeg var irritert på hvordan visse politikere håndterte situasjonen. Jeg mente jeg måtte ta min del av samfunnsansvaret og meldte meg som frivillig for Sammen er vi sterke (...) Jeg merket fort at det ble litt mye med både datakurset og Sammen er vi sterke, så jeg prioriterte det frivillige arbeidet hos Sammen er vi sterke, da jeg tror det nådde ut til flest mennesker».

Da feltarbeidet nærmet seg slutten var jeg med Cecilie og observerte henne i jobben som frivillig på norskkurset til Sammen er vi sterke. Norskkurset Cecilie var frivillig for fant sted hver torsdag ettermiddag, og det er et drop in kurs hvor man ikke trenger å registrere seg på

forhånd. Det er tre nivåer, én, to og tre, hvor de på nivå én er nybegynnere med svært begrenset forståelse av det norske språket, mens de som deltar på nivå tre har bedre grammatisk forståelse enn meg. Det varierte hvor mange frivillige som deltok, noen ganger var de 7-8 frivillige, andre ganger opp mot 20 frivillige. På nivå én var det en fordel om det var flere frivillige på et bord, da deltakerne der ofte trenger én til én oppfølging. Cecilie var denne dagen frivillig for en gruppe på nivå 3. Det var cirka 10-12 deltagere rundt bordet. 3-4 fra Afrika, 2-3 fra Syria, ei fra Kina, og de resterende kom fra Europa. Cecilie startet med å fortelle at hun er lærer i norsk som annetspråk, og at hun er sosialantropolog. Jeg ble imponert over den varmen og tålmodigheten hun utstrålte ovenfor mottakerne av frivilligheten. Hun fortalte meg i forkant av norskkurset den torsdagen at empati og medfølelse var viktig for henne i møte med mottakerne av frivilligheten.

Den andre informant som jeg av og til følte meg ukomfortabel og usikker sammen med var Angelica. Etter vårt første møte satt jeg igjen med enormt med beundring for alt det frivillige arbeidet Angelica gjorde, samtidig som at jeg tidvis underveis i vår første samtale følte at jeg gjorde en særdeles dårlig jobb som antropologistudent. Angelica er en bestemt dame i begynnelsen av 30-årene. Hun er utdannet psykolog, og har i tillegg en bachelorgrad i ledelse. Hun kommer opprinnelig fra Argentina, og har bodd i Norge i nesten 20 år. Flere ganger i løpet av vårt første møte følte jeg at det var Angelica som styrte samtalen, og at det var hun som intervjuet meg. Hun unnlot å svare på noen av spørsmålene mine, og svarte heller ved å stille meg spørsmål i retur, samtidig som hun kom med tips til ting jeg burde spørre informantene mine om. Hennes spørsmål og tips var i aller høyeste grad relevante, og jeg har ved senere anledninger benyttet meg av tipsene jeg fikk, i møte med andre informanter. Da det var tid for min andre samtale med Angelica var jeg nervøs flere dager i forveien. Etter vårt første møte satt jeg igjen med en følelse av at jeg ikke hadde forberedt meg godt nok, at spørsmålene mine var utilstrekkelige, og at jeg hadde kastet bort hennes tid. Lettelsen var derfor stor da Angelica satte seg ned ved bordet etter å ha kjøpt et kakestykke og en kopp kaffe, og startet samtalen med å si at hun hadde tenkt masse på prosjektet mitt, og at hun syntes det virket veldig spennende. Hun tok deretter opp en artikkel hun hadde printet ut til meg som hun trodde jeg kunne dra nytte av.

Angelica begynte å jobbe som frivillig i 2014, da en venn fortalte henne om et prosjekt Sammen er vi sterke jobbet med. Angelica er nå frivillig for tre ulike tiltak i regi av Sammen er vi sterke, hvor hun er med på å utarbeide en guide for asylsøkere, hvor de tilrettelegger for tiltak for dem som bor på asylmottak. Hun er også med på gatemebling for ungdom mellom

13-25 år, i tillegg til at hun er med som frivillig for et tiltak som er rettet mot kvinner i en utsatt situasjon. Angelica fortalte at hun hadde forskjellige grunner for delta i de ulike aktivitetene. Angelica var arbeidsledig for et par år siden, og hadde derfor tid til overs. Hun ønsket å bidra til å utarbeide guiden til asylsøkere. Hennes opprinnelige plan var å hjelpe til med guiden frem til hun fikk seg jobb, men på grunn av det hun selv hevdet var et opplegg som var dårlig organisert, og manglet struktur, ønsket hun å fortsette å bidra selv etter at hun fikk seg fast jobb i oljebransjen.

Gatemeglingen startet Angelica med fordi hun ønsket å lære mer om den aktuelle gruppen de jobbet med, fordi hun følte hun ikke forstod ungdommer like godt som hun ønsket. Hun har en niese i ungdomsskole alder. Angelica fortalte at hun hadde en tanke om at dersom hun meldte seg som gatemegler kunne hun møte ungdom i samme situasjon som hennes niese.

I relasjon til kvinnegruppen hadde Angelica i løpet av studiene hatt et kurs som handlet om trafficking av kvinner, og dette var et tema hun ønsket å lære mer om, samtidig som hun følte at hun satt på relevant kunnskap. Angelica sa selv at den motiverende fellesnevneren for at hun var frivillig var et ønske om å stadig lære mer, og at hun foretrakk praktisk lærdom fremfor bøker, etter mange år som student. Ved feltarbeidets slutt kombinerte hun frivillig arbeid innen tre aktiviteter i Sammen er vi sterke med full jobb, men forsikret meg om at hun ikke syntes det var problematisk med tanke på tid. Angelica bor i sentrum, og fortalte at nærhet og tilgjengelighet var avgjørende for hennes deltagelse i det frivillige arbeidet.

Angelica fortalte at hun i forkant av sitt engasjement som frivillig savnet mer generell info om hva det ville si å være frivillig, og hva de ulike frivillige organisasjonene etterspør. Angelica fremhevet at det er positivt at hun selv er en minoritet, og vet hva det vil si å være ny i Norge. Hun var skeptisk til at de som jobbet med kvinner i utsatte situasjoner opptrådte litt for varsomme, og bare berørte overflaten av problemene til kvinnene som benytter seg av tilbudet. Hun hadde også et ønske om at Sammen er vi sterke kunne tilrettelegge for mer fokus på norsk "kultur" og hva det vil si å bo i Norge, og hva som forventes av individer som flytter hit eller søker asyl her.

Jeg synes det er interessant å tenke tilbake på hvor nervøs jeg var i samtalene med Cecilie og Angelica. Hva er årsaken til at nettopp disse to kvinnene gjorde meg så usikker på min egen posisjon, i feltet jeg selv har valgt å studere? Jeg tror mye har å gjøre med at jeg hadde relativt mye til felles med begge de to kvinnene, som alder, livssituasjon og et felles engasjement for frivillig arbeid, samtidig som at Angelica, Cecilie og jeg i større grad enn med andre av mine

informanter hadde mange tilsynelatende sammenfallende referansepunkter. Disse likhetene gjorde at jeg ble mer bevisst på hvordan jeg ordla meg, hvilke spørsmål jeg stilte og hvilke inntrykk kvinnene fikk av meg.

Ensomhet

Jeg har nå vist til to travle og ressurssterke frivillige, som sjonglerer ukens gjøremål for å få tid til det frivillige arbeidet de utfører. Cecilie og Angelicas er på mange måter slik jeg ser for meg den stereotypiske frivillige; de er samfunnsengasjerte, har høy utdannelse, er unge og har en travel hverdag. Det er derimot, som denne oppgaven vil vise, stor variasjon i hvilke typer mennesker som er frivillige, og i dette avsnittet vil jeg vise til noen som dessverre ikke blir særlig representert i denne oppgaven.

Sosialantropologen Liisa H. Malkki har over flere år studert frivillighet av ulik karakter i Finland og studert mennesker som velger å reise på utenlandsoppdrag for å bistå, i boken *The Need to Help* (2015) trekker hun særlig frem bekjempelse av ensomhet som en viktig faktor for de som velger å jobbe som frivillig i Finland. Malkki argumenterer for at frivillig arbeid kan være til vel så stor hjelp for giveren eller den frivillige, som det kan være for mottakeren. Videre argumenterer Malkki for at i Finland, og Skandinavia generelt, kan ensomhet nærmest ses som en ny nasjonal folkesykdom (Malkki 2015:142). Ifølge Malkki kan det å gi hjelp hjelpe ved at frivillig arbeid kan muliggjøre gemyttlighet og sosialisering som igjen kan motvirke sosial isolasjon og ensomhet. Malkki refererer til eldre som fortalte henne at det å komme seg ut, for å gå i butikken eller møte noen tilfeldige på gaten som de kunne slå av en prat med var høyt verdsatte sosiale interaksjoner. Når de kom hjem hørte de på radio eller TV for å redusere følelse av ensomhet.

Malkki skildrer ikke bare ensomme eldre, hun skriver også om unge voksne som nærmest lever isolert fra omverdenen. For yngre var internett et tilholdssted hvor de kunne chatte med andre for å ha en følelse av at de eksisterte. Malkki skriver; «*Silence, and not being able to talk to anyone, was oppressive*» (Malkki 2015:139). I følge Malkki er ensomheten størst blant unge voksne og pensjonerte, og hun argumenterer for at ved å bidra som frivillig kan følelsen av ensomhet reduseres. Som frivillig er man del av noe som er større enn seg selv, man hjelper andre mennesker og er derav til nytte, og for mange av Malkkis informanter er det nettverket de er en del av som frivillig, deres viktigste kilde til sosialt samvær med andre mennesker. En av Malkkis informanter, en eldre kvinne som hadde gått av med pensjon, hevdet selv at før hun startet med frivillig arbeid hadde hun oppfattet seg selv som «*a mere*

elder, an ex-person, a being without qualities» (Malkki 2015:156). Etter at denne kvinnen startet som frivillig fikk hun en følelse av at hun igjen var en del av samfunnet, og del av «*a greater community of helpers»* (Malkki 2015:156).

To av mine informanter fortalte at de følte seg isolert etter at de sluttet å jobbe, og at det frivillige arbeidet de utførte var med på å redusere følelsen av isolasjon. Informantene jeg refererer til var begge kvinner som var under pensjonsalder. En av dem var uføretrygdet og den andre var jobbsøkende. Informantene utdypet ikke ytterligere, og det fremsto for meg som at det var sårt for dem å nevne det. Jeg tror det er sannsynlig at flere av dem jeg pratet med, og at mange av dem som driver med frivillig arbeid i Norge, kan kjenne seg igjen i det Malkki skriver. Jeg skulle gjerne belyst temaet ensomhet ytterligere i denne oppgaven, men jeg har dessverre for lite empiri til å underbygge mine antagelser.

Sosial isolasjon, marginalisering, og ensomhet er uheldigvis fortsatt tabubelagte temaer for mange av dem det angår (Malkki 2015:138) og det er ikke overaskende at mine informanter ikke delte det med meg dersom de oppfattet seg selv som ensomme. Malkki tilbragte mye tid sammen med sine informanter, og fikk naturligvis et nærmere forhold til dem enn hva jeg hadde muligheten til å oppnå på seks måneder. Jeg mener det ville vært ufølsomt av meg å bringe temaet opp i en samtale, med mindre informanten selv tok det opp. Årsaken til at jeg har valgt å skrive dette avsnittet er for å belyse at det er en mulighet for at ensomhet kan være noe av grunnen til at mine informanter og andre velger å jobbe som frivillig, på tross av at dette ikke kommer frem i oppgaven.

Kapittel 5: Å gi

Jeg vil i dette kapittelet se på det “å gi”, noe de frivillige generøst gjør, ved å gi av sin tid og sine ressurser. Jeg vil benytte meg av Marcel Mauss sitt begrep om resiprositet, og hevde at det kan være fruktbart å benytte Mauss sin analyse av “gaven” i relasjon til frivillig arbeid. Jeg vil vise til tilfeller hvor frivillige hadde motstridene følelser til det arbeidet de utførte, at de erfarte de ikke gav nok, eller følte seg utilstrekkelige. Jeg vil redegjøre for den fortvilelsen en frivillig følte på fordi organisasjonen hun var tilknyttet begrenset hva, og hvor mye, hun kunne gi.

Hvorfor bli frivillig?

Alle som velger å jobbe som frivillig har forskjellige grunner for å starte som frivillig og ulike tanker rundt den jobben de utfører. Tanken om at frivillig arbeid er motivert ut fra ren uegennytte er en romantisk forestilling som tvilsomt har rot i virkeligheten. I de fleste tilfeller vil altruisme og egennytte være to sider av samme sak; man ønsker å realisere egne ønsker samtidig som man ønsker å hjelpe andre (Wollebæk, Selle, Lorentzen 2000:124). Jeg har i løpet av mitt feltarbeid spurt mange av mine informanter hva som var årsaken til at de startet som frivillig, og hva som var grunnen til at de valgte å jobbe for den aktuelle organisasjonen. Jeg var i utgangspunktet nysgjerrig på hva som motiverte de frivillige til å jobbe for en frivillig organisasjon. I samtaler med min veileder gjorde han meg oppmerksom på at det med stor sannsynlighet ville bli vanskelig for mine informanter å svare på hva som var deres motivasjon for å jobbe som frivillig. Hva er egentlig motivasjon, og er det noe vi er bevisst på i det vi tar et valg? Jeg har som et resultat av diskusjonene med min veileder ikke spurt om motivasjon i samtale med mine informanter, jeg har i stedet spurt dem hva som er årsaken til at de har valgt å jobbe som frivillig. Problemene knyttet til disse typene spørsmål har jeg tidligere problematisert ved å vise til taus kunnskap, og jeg har i ettertid av feltarbeidet funnet ut at jeg kunne stilt spørsmålene, eller ledet samtalene, på en annen måte enn det jeg gjorde. På tross av de refleksjonene jeg har gjort meg rundt vanskeligheten med å gjenfortelle hvorfor vi handler som vi gjør, og implikasjonene det har på hvordan jeg i retrospekt tolker de samtalene jeg har hatt, vil jeg i dette kapitelet vise til det mine informanter har fortalt meg.

Kartlegging av årsak til frivillig arbeid kan gi innsikt i hva som knytter de frivillige til organisasjonen og hvor sterke disse båndene er. Er motivene rettet inn mot å oppnå goder eller påvirke omverdenen, er det en søken mot tilhørighet og fellesskap, eller begge deler samtidig? Er det først og fremst aktivitetene man er opptatt av, eller er det tilslutning til en sak eller et formål? Det er en fare for at personer i etterhånd rasjonaliserer og forskjøvner årsakene som opprinnelig lå til grunn for valget om å bli frivillig (Wollebæk, Selle, Lorentzen 2000:124). De frivillige har heller ikke alltid klare oppfatninger av hvorfor de valgte å bli frivillig, og for mange er frivillig arbeid noe man alltid har drevet med, uten at man kan oppgi noen konkret grunn for hvorfor. Jeg sitter etter endt feltarbeid igjen med et inntrykk av at majoriteten av de frivillige jeg har møtt i løpet av mitt feltarbeid er drevet ut ifra et ønske om å hjelpe andre, men at de i løpet av den tiden de har vært frivillige også har satt stor pris på hvordan det frivillige arbeidet er med på å hjelpe dem. Jeg ser likhetstrekk mellom det Malkki (2015) ble fortalt av sine informanter om betydningen av tilhørighet og det flere av dem jeg ble kjent med fortalte meg. Ved å skrive at det frivillige arbeidet hjelper de frivillige, tenker jeg særlig på dem som savner et fast holdepunkt i hverdagen, og som ofte i samtaler fremhevet at det frivillige arbeidet var med på å gi dem mening i hverdagen. I tillegg var det flere av mine informanter som fortalte at de satt stor pris på all den nye lærdommen de tilegnet seg ved å være frivillig.

Som jeg har vært inne på tidligere har jeg i løpet av feltarbeidet tilbragt tid sammen med frivillige fra tre ulike organisasjoner. De ulike “gruppene” frivillige har på mange områder vært veldig ulike, både i forhold til hvilken type frivillig arbeid de velger å utføre, og hvordan de prater om det å være frivillig. Når det kommer til hva de har oppgitt som årsakene til at de har valgt å bli frivillige har det vært like stor variasjon innad i “gruppene” som det har vært i “gruppene” imellom. Jeg har informanter fra Knutepunktet, Sammen er vi sterke, og Språk&omsorg som fortalte at de jobbet som frivillige fordi de savnet følelsen av samhørighet, det å samarbeide med andre, sosial trygghet, og at de savnet den type vennskap som oppstår gjennom å arbeide sammen. Ved å jobbe som frivillig kan noen av disse sosiale behovene bli dekket. Andre valgte å jobbe som frivillig av helt andre årsaker enn det sosiale fellesskapet, og oppgav at de hadde knapt med tid, men at de likevel ønsket å bidra.

Josef

Josef er en av dem som har knapt med tid, men som på tross av dette anser det som viktig å bidra til samfunnet i form av frivillig arbeid. Josef er i midten av trettiårene, han er gift og har

to små barn. Josef startet med frivillig arbeid i studietiden, da han ikke hadde et sosialt nettverk i studiebyen og følte han fikk sterkere sosiale bånd med dem han jobbet sammen med som frivillig kontra studievenner. Hans kone var nestleder i den tiden han var leder i en studentorganisasjon, og slik var det via frivillig arbeid de to møtte hverandre. Josef poengterte at all den frivillige jobbingen i studietiden gikk på bekostning av selve studiet, og at han som konsekvens av dette brukte 10 år på å fullføre bachelorgraden sin.

Jeg møtte Josef første gang på en café midt i februar. Han var andpusten da han møtte meg, og fortalte at det hadde vært en travel ettermiddag med henting av et barn i barnehagen, et barn på skolefritidsordning, hjem for å lage middag, ut igjen for å trene, og nå stilte han opp for å møte meg. Josef bestilte en kopp te, og fikk endelig anledning til å sette seg. Vi begynte å prate om hans bakgrunn, og han fortalte om studietiden, og hvordan han møtte sin kone, da telefonen ringte og det viste seg at hans yngste sønn hadde feber, og konen trengte bistand hjemme. Vi avtalte å møtes igjen ved en senere anledning. Da Josef småløp ut av caféen den februarkvelden regnet jeg ikke med å høre fra ham igjen. Jeg fikk et bittelite innblikk i hans travle hverdag, og hadde problemer med å forstå hvorfor en mann med en så travel timeplan hadde sagt seg villig til å bruke av sin verdifulle fritid for å prate med en student. Jeg var takknemlig for at han hadde stilt opp denne kvelden. Tre dager senere tikket det til min store overraskelse inn en mail fra Josef, som foreslo at vi kunne treffes neste uke for å fortsette samtalen.

Ved vårt andre møte virket Josef noe mer rolig. Han hadde i forkant av vårt møte spilt fotball sammen med en av ungdommene han var “kulturell kompis” for. Josef fremsto generelt som en svært sympatisk fyr. Han pratet med stjerner i øynene om kone og barn og gjentok flere ganger at hans kone var med på å muliggjøre at han var frivillig, da det var hun som alene måtte ta ansvaret for barna de dagene han var opptatt. Josef fortalte at han meldte seg som frivillig for Sammen er vi sterke i desember 2015, og at en av årsakene til at han valgte å bli frivillig for Sammen er vi sterke var flyktningkrisen som oppsto den høsten. Josef presiserte at hans tidligere engasjement som frivillig i studentorganisasjoner i stor grad var et resultat av det sosiale samholdet det medførte, men at det denne gangen var et ønske om å hjelpe mennesker på flukt som var motivasjonen. Aktiviteten Josef var en del av, Kulturell kompis, gikk ut på at folk som bodde i et spesielt område av byen organiserte seg i grupper ved hjelp av Sammen er vi sterke, og var norsk-kontakt for enslige mindreårige som bodde på asylmottak i nærheten. Josef var opptatt av å inkludere disse individene i sin egen travle

hverdag, og inviterte dem med på aktiviteter han selv drev med. Dette var en viktig årsak til at han kunne være frivillig, da han med jobb, to barn og kone hadde en travel hverdag, og ikke ville at frivilligheten skulle gå på bekostning av tid med familien. Etterhvert utviklet det seg til at han primært hadde kontakt med en av disse ungdommene. De møtes en til to ganger i uken, og utfører da som oftest fysiske aktiviteter sammen. De var i en gymsal sammen en fast dag i uken, og av og til hadde ungdommen med seg kamerater eller nyankomne flyktninger som han ønsket å introdusere til Josef. Josef gjentok flere ganger at det var helt avgjørende for ham at det var mulig å inkludere mottakeren av frivilligheten i sin egen hverdag.

Josef fortalte at han slet med dårlig samvittighet i forhold til det frivillige arbeidet, og mente han ikke bidro nok. Han bemerket at kommentarer og komplimenter i forhold til hans frivillige arbeid gjorde han ukomfortabel, da han mente han kunne bidratt mer.

«Det er litt som med andre ting i hverdagen, jeg tenker at jeg ikke strekker til. Jeg skulle ønske jeg kunne gitt mer, men det gjør jeg ikke (...) Jeg tenker sånn i forhold til jobb også. Og det gjør at jeg har dårlig samvittighet. Det er paradoksalt egentlig, når jeg tenker over det. For jeg ble jo frivillig for å på en måte få god samvittighet, ved å hjelpe til. Men sånn har det ikke blitt».

I boken *Frivillig Innsats* (2000) skrevet av Wollebæk, Selle og Lorentzen, argumenterer forfatterne for at det å bruke tiden sin på å være frivillig kan være motivert ut fra muligheten til personlig utfoldelse og sosial kontakt (2000:144). I relasjon til eksempelet med Josef er det vanskelig å umiddelbart se at han søker eller har behov for “personlig utfoldelse og sosial kontakt”. Josef er en mann som tilsynelatende får sine sosiale behov dekket gjennom jobb, kone, barn og venner. Det er derimot ikke alltid jobb, familie og venner er tilstrekkelig, og Josef fortalte ved et av våre senere møter at han i forkant av engasjementet som frivillig for Sammen er vi sterke savnet en sak å engasjere seg i, en mulighet til å kunne påvirke og det å kunne hjelpe andre. Josef fortalte at han ikke umiddelbart følte en tilslutning til et stort fellesskap når han meldte seg som frivillig for Sammen er vi sterke, og at han opprinnelig meldte seg som frivillig for et program som i stor grad gikk ut på én til én kontakt med mottakeren av frivilligheten. Josef bidro i dette programmet i to måneder før han kontaktet Sammen er vi sterke og ytret et ønske om å bli omplassert til et program hvor flere frivillige jobbet sammen. Etter kort tid ble Josef med i aktiviteten jeg beskrev ovenfor, og fortalte at han fra starten av satt pris på å være del av et nytt fellesskap hvor alle hadde et felles

engasjement. Etter som tiden gikk endret programmet seg, og Josef og en ungdom begynte å tilbringe tid sammen alene eller med Josef sin familie. Programmet er i dag avsluttet da mottaket er nedlagt og ungdommene har blitt tildelt kommuner og har flyttet fra byen og nabolaget. Josef er fortsatt frivillig for Sammen er vi sterke, og er nå del av et annet program hvor han bidrar sammen med andre frivillige en dag i uken, annenhver uke.

Gaven

Jeg vil hevde at Josef gav, og fortsetter å gi, en gave til de menneskene som har vært og fortsatt er mottakere av hans frivillighet. Han gir hva jeg vil kalle en emosjonell gave, som handler om positiv oppmerksomhet og det at mottakeren av frivilligheten vet at Josef er der fordi han har lyst, ikke fordi han får betalt.

Sosiologen og Mauss entusiast, Frank Adloff, (2006) argumenterer for at det tidligere ble antatt at gaveoverrekkeelse og gjensidighet av gaver kun skjedde innenfor den private sfæren. Adloff oppfordrer til å ta en nærmere titt, og mener vi da vil se at man finner gaver i alle former for sosial interaksjon, både i velferdsstaten, familielivet, på arbeidsplassen og i frivillige organisasjoner (Adloff 2006:418).

Marcel Mauss blir ofte referert til når det er snakk om gave-giving og gjensidighet. Hans bok *Gaven* ble publisert i 1924 og har vært svært innflytelsesrik i forbindelse med forskning og forståelse av gaveutveksling. Sosiologen Olli Pyythinen skriver at selv om Mauss ikke var den første til å studere gaveutveksling, har han satt standarden for så å si all forskning på gaveutveksling innen sosiologi, filosofi og sosialantropologi (Pyythinen 2014:5).

Gaven (1995) er en sosialantropologisk studie av økonomiske utvekslinger fra en teoretisk og systematisk synsvinkel. Mauss var interessert i gave-overrekkelser i stammesamfunn mellom klaner, stammer og familier, og han mente gaven skapte sosiale forpliktelser som gikk ut på å gi, å motta, og å gjengjelde (Mauss 1995). Mauss ønsket å studere transaksjoner og kontrakter mellom mennesker i samfunn uten etablerte markeder og penger, og å studere tankegangen og moralen som lå bak transaksjonene (Pyythinen 2014:6). Ved å se på det arkaiske gaveutvekslingssystemet fikk Mauss inspirasjon til å finne en alternativ moral til den moderne kommersielle moralen som er dominert av økonomisk gevinst, og dette hevder Pyythinen (2014:6) kan ses som det politiske målet med gaven. Mauss (1995:63) skriver at samfunnene reproducerer seg selv gjennom disse gjensidige transaksjonene og jeg vil hevde at denne

reproduksjonen kan overføres til den relasjonen som oppstår mellom frivillige og mottakere av frivilligheten.

Mauss selv omtaler gaveutveksling som en total ytelse, hvor ritualene omkring utveksling av ytelser og motytelser har karakter av frivillighet, gjennom presanger og gaver, skjønt de dypest sett er strengt obligatoriske med risiko for privat eller offentlig krise om de ikke følges (Mauss 1995:15). Videre hevder Mauss at plikten til å gi også innebærer en plikt til å motta; mottakeren forplikter seg til å gi et eller annet tilbake til giveren. En gaves verdi er ikke det samme som kroneverdien på gaven. Det handler om selve handlingen, og hva forskjellige individer legger i ulike gaver. Det er forskjell på å invitere noen på middag, kontra det å overføre summen for hva maten ville kostet til de eventuelle gjestene. Mauss kaller denne kategorien av gaver totale ytelser; de er viktige fordi de forteller noe om hele personen eller gruppen som gir. Total er et nøkkelbegrep i *Gaven*, som hviler på den forutsetning at alt i samfunnet henger sammen; at alle praksiser, moralregler og institusjoner speiler seg i hverandre, støtter opp under hverandre og forutsetter hverandre. Jeg vil hevde at det også går an å betegne visse ytelser, som frivillig arbeid, som totale ytelser, da de frivillige gir noe vesentlig av seg selv, så å si.

Giveren(e) gir uttrykk for sin personlighet, sitt politiske syn eller sin sosiale posisjon gjennom gaven som blir gitt. Jeg vil hevde at det å studere relasjonen mellom de frivillige og mottakerne av frivilligheten i lys av Mauss sin studie på en interessant måte kan belyse det asymmetriske maktforholdet som oppstår i relasjonen mellom en frivillig og mottaker av frivilligheten. De frivillige jeg har blitt kjent med er i en privilegert posisjon i form av at de har mulighet til å gi noe til et annet menneske, enten det er snakk om å gi av sin tid eller i form av undervisning, mat, klær, omsorg, språktrening eller en kombinasjon av alle disse tingene. I mange tilfeller mangler mottakeren denne muligheten, og har "kun" sin takknemlighet å tilby i retur.

Hos alle tre organisasjonene er gaveoverrekkelse og mottakelse en stor del av hverdagen. Gavene består av både emosjonelle og materielle overrekkelser som skaper bånd mellom den frivillige og mottakeren av frivilligheten. Det oppstår en forening mellom mennesker fra to adskilte grupper, i dette tilfellet de frivillige og mottakerne av frivillighet, ikke to ulike stammer eller familier som i Mauss sin studie. Mauss (1995:53) argumenterte for at gaveutveksling har en dyp og inngripende karakter for de menneskene som er involvert i transaksjonen, og at relasjonen kan bli dyp og inngripende er noe jeg har sett tydelig komme til uttrykk i relasjonene som oppstår mellom de frivillige og mottakerne av frivilligheten.

For Mauss er gaver noe som sirkulerer, og ingen gaver er uten forpliktelser. Uansett hvordan en gave blir gitt er det forventet at mottakeren gir tilbake en tilsvarende gave. Gaver er i teorien frivillig, men for mange oppleves en gave som en forpliktelse (Mauss 1995:27). En ytelse må møtes med en gjenytelse, hvis ikke blir mottakeren satt i en ydmykende posisjon, og det opprettes en diffus gjeld til giveren som på et tidspunkt må tilbakebetales. Giveren av en gave har altså et slags overtak, inntil mottakeren av gaven gir tilbake en gave som er tilsvarende den vedkommende mottok, eller enda bedre. En konsekvens av at det utveksles gaver er dermed at det skapes sosiale bånd og forpliktelser. Ved å unnlate å gi noe tilbake, eller nekte å ta imot, går man imot samfunnets grunnverdier (Mauss 1995:227). Mauss viser på en god måte hvordan og hvorfor det å gi og motta gaver kan skape problematiske relasjoner, og det er flere trekk ved hans analyse som gir mening i forhold til den relasjonen som oppstår mellom en frivillig og mottakeren av frivilligheten.

Fassin

Sosiologen, legen og sosialantropologen Didier Fassin har blant annet studert hvordan det “å gi” innebærer et hierarkisk forhold. Fassin har særlig jobbet med de problematiske sidene knyttet til humanitært arbeid, og styringsmaktenes bruk av det Fassin refererer til som “humanitære styringsformer” (Kjærre i Bendixsen, Jacobsen og Søvig, 2015:204).

Fassin hevder at det kan oppstå et hierarkisk forhold mellom en giver og en mottaker, og at dette forholdet kan legge til rette for at den dominerende part kan uttrykke velvilje og giverglede, samtidig som at det i en slik relasjon kan forekomme at giveren hersker over den dominerte. Med andre ord; i relasjoner hvor man hjelper, viser omsorg eller utøver beskyttelse utøves det også makt (Fassin 2012: xi). Videre argumenterer Fassin for at det hyppigere enn vi er klar over foregår en «humanitær styringsform», som innebærer at den humanitære tanken om å hjelpe transformeres til en styringsform, i form av at det å gi hjelp ofte innebærer en form for dominans (Fassin 2012). Giveren, eller i dette tilfellet, den frivillige, har mulighet til å dominere over mottakeren på bakgrunn av det asymmetriske maktforholdet som kan oppstå, da den frivillige står fritt til å gi, både av sin tid og organisasjonenes mat, klær, husrom og lignende, mens mottakeren av frivilligheten i begrenset grad har mulighet å gi noe tilbake, annet enn sin takknemlighet.

De frivillige forvaltet knappe goder, som mat og klær, og dette medførte tidvis at det oppsto konfliktsituasjoner, samt situasjoner hvor de frivillige opplevde mottakerne av frivilligheten som utakknemlige for den hjelpen de fikk. Noen av de frivillige ved Knutepunktet mente

blant annet at mottakerne av frivilligheten klager for mye over maten som ble servert, og at de burde være takknemlige for å få servert gratis mat.

En dag jeg var på Knutepunktet oppsto en slik situasjon. Det var fire frivillige på kjøkkenet, i tillegg til meg. Vi hadde hele formiddagen tilberedt varm lunsj, og da tiden var inne for å servere maten var det et par av mottakerne av frivilligheten som kommenterte at de synes det var for lite kjøtt i gryten. De frivillige som serverte maten henvendte seg til den ansatte og uttrykte frustrasjon over det de oppfattet som utakknemlighet fra mottakernes side. Da det kort tid etter var tid for at jeg skulle spise lunsj, satte jeg meg ned ved et bord sammen med mennene som hadde kommentert på maten, og vi begynte å prate sammen. Et stykke ut i samtalen kom det en ny person og satte seg rundt bordet. En av mennene som tidligere hadde kommentert på maten oppfordret den nyankomne til å gå og hente seg mat, og roste både smaken og ingrediensene i gryten. Jeg henvendte meg til mannen og sa at jeg tidligere på dagen overhørte hans kommentarer om at det var for lite kjøtt i gryten, og sa at jeg var glad han likte maten, da jeg hadde vært med å lage den. Vedkommende smilte til meg, og uten ytterligere oppfordring begynte han og kameraten å fortelle at de ikke mente å klage, men at de ønsket å komme med innspill for å gjøre maten enda bedre. Videre begynte de to mennene å prate om at de savnet marokkansk mat som de hadde spist i oppveksten og at de skulle ønske at det ble servert mat med mere krydder i ved Knutepunktet. Det som ble karakterisert som klaging av de frivilliges, kunne altså oppfattes som et forsøk på å gi noe tilbake fra mottakerne av frivillighetens side.

Sosialantropolog Halvar A. Kjørre (2015) skriver om et lignende eksempel i boken *Eksepsjonell velferd, irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*. Kjørre skriver om irregulære migranter på et ventemottak, og han viser til et eksempel hvor flere av hans informanter var misfornøyd med at de måtte be om å få utbetalt lommepenger, og at de enkelte ganger følte at de ble behandlet som barn. Kjørre gjengir det en av informantene hadde fortalt han; «*Vi er voksne mennesker, men vi vil ikke be for alt det vi har, her (på mottaket) må vi spørre om alt, men vi kan ikke bidra med noe. Det er dette som skaper problemer*» (Kjørre i Bendixsen, Jacobsen og Søvig, 2015:209). Mitt inntrykk var at mennene i caféen på Knutepunktet hadde en lignende opplevelse. De var innom caféen stort sett hver dag, og var prisgitt den maten som ble servert. Mennene ønsket å bidra, og kommentarene deres kan tolkes som en måte å nettopp gjøre det på.

Utveksling av gaver er, som Mauss (1995) hevder, en viktig del av mellommenneskelige relasjoner, og som frivillig er det nødvendig å være bevisst på det skjeve maktforholdet som

kan oppstå når bare en part har mulighet til å gi. Eksempelet over med de to mennene som kommenterte maten, illustrerer et annet viktig poeng; i mellommenneskelige relasjoner kan det fort oppstå misforståelser, og jeg vil særlig tro at det er sant i forhold der det i utgangspunktet er en skjev maktbalanse, noe det absolutt er i relasjonen mellom en frivillig (giver) og en mottaker (av frivilligheten). Mennene ønsket å komme med tilbakemeldinger som kunne forbedre et tilbud de satte stor pris på, men måten de kommuniserte dette på ble misforstått og skapte en situasjon hvor de frivillige oppfattet mennene som utakknemlige.

Aud

Aud, en av mine informanter ved Sammen er vi sterke, og jeg hadde flere samtaler om tematikken knyttet til det å gi materielle gaver, i form av mat, billetter, jule- og bursdagsgaver. Aud gav flere ganger uttrykk for at hun ikke satte pris på regelen Sammen er vi sterke har om at hun ikke har lov til å bruke egne penger på personen(e) hun er koblet sammen med.

Aud er pensjonert høyskolelektor og har jobbet på samme høyskole store deler av sitt yrkesaktive liv, hvor hun har undervist. Aud har vært frivillig for flere ulike organisasjoner i årenes løp, og hun fortalte ved vårt første møte at hun ønsket å fylle pensjonisttilværelsen med noe meningsfylt, og valgte derfor å bli frivillig for Sammen er vi sterke. Aud mente det var positivt at de jobbet tre frivillige sammen i programmet, hvor Aud og de andre frivillige hadde seks unge gutter de samarbeidet om. Aud startet som frivillig for Sammen er vi sterke i november 2015. På lik linje med Josef var flyktningkrisen den høsten en av årsakene til at hun valgte å jobbe som frivillig med migranter. Aud nevnte flere ganger at det økonomiske aspektet ved å være frivillig var utfordrende for henne. Hun fortalte at hun synes det var problematisk å forholde seg til regelen om at mottakeren av frivilligheten ikke skulle motta materielle gaver, og at den frivillige heller ikke har lov til å bruke penger på vedkommende. Aud fortalte at hun har en romslig økonomi, og syntes det var negativt at hun ikke kunne spandere en kopp kaffe, kjøpe bursdags- og julegave, eller ta med mottakeren av frivilligheten ut på middag. Hun har betalt for bussbillett, og tatt med niste når hun har vært på tur med de unge guttene, noe hun forteller er på kant med hva som er retningslinjene til Sammen er vi sterke. Aud fortalte meg etter at vi hadde møttes tre ganger at hun vurderte å slutte som

frivillig, da hun ikke følte hun kunne utvise autonomi¹² i møte med mottakeren av frivilligheten.

«Jeg blir frustrert Charlotte, så frustrert at jeg tenker på å trekke meg. Ikke misforstå meg, jeg stortrives sammen med XXX, men det gir meg en ekkel følelse det med penger. Jeg er enslig, uten barn. Jeg har jobbet hele livet. Jeg har god økonomi. Og jeg vet at XXX så vidt har råd til en, eh, ja jeg vet ikke hva XXX kunne tenkt seg å kjøpe om han hadde penger å bruke på annet enn nødvendigheter. Men jeg får ikke lov av Sammen er vi sterke å kjøpe så mye som et kakestykke eller en hamburger til han. Jeg kan jo bare gjøre det, ikke bry meg om reglene, men det blir feil ovenfor de andre guttene hvis de får høre om det. (...) Jeg ble mest provosert da jeg på en fellessamling med de andre frivillige spurte om vi kunne kjøpe julegaver til guttene “våre”. Nei, svarte kursholderen fra Sammen er vi sterke klart og tydelig. Det var ikke alle de frivillige som hadde mulighet til å gi, sa han, og derfor ble det feil om noen fikk, og andre ikke fikk. Jeg er jo enig i det, men for å være ærlig tror jeg alle de frivillige i det rommet hadde hatt råd til å kjøpe en ekstra julegave. Men kanskje det også handler om religion, det har jeg ikke tenkt på før nå (...) Men uansett hadde de guttene fortjent en gave fra oss. Vi skal jo hjelpe til med å integrere dem, og hva er mer norsk enn gaver på julaften?»

Det er lett å forstå Auds frustrasjon (over situasjonen). Jeg har spurt ansatte ved de tre organisasjonene, og alle har lignende regler; de frivillige skal ikke betale for ytelser eller gi gaver til mottakeren av frivilligheten.

Jeg synes det er interessant at Aud føler så stort ubehag ved å *ikke* kunne gi, at hun tidvis vurderte å trekke seg som frivillig på tross av at det var en aktivitet som gav henne stor glede. Jeg argumenterte i samtaler med Aud for at hun jo gav allerede, hun gav av sin tid, omsorg og kunnskap, men det var til liten trøst for Aud, hun ønsket å dele av sin “materielle overflod”, som hun selv kalte det. Jeg tenkte en del over Aud sitt behov for å gi noe mer enn det hun allerede gav, og var nysgjerrig på om dette kunne henge sammen med at hun ikke hadde barn. Jeg vurderte frem og tilbake om dette var noe jeg kunne spørre henne om, da det potensielt kunne være et veldig ladet spørsmål. Jeg kom frem til at jeg ønsket å spørre, da hun selv

¹²Aud brukte ikke ordet «autonomi» hun sa; *«noen ganger får jeg lyst til å gi opp, jeg synes det er for mange unødvendig regler og retningslinjer, og at Sammen er vi sterke detaljstyrer oss for mye. Jeg er en voksen dame, og du skulle tro jeg kunne klare å være sammen med xxx uten alle disse reglene Sammen er vi sterke er så opptatt av.*

pratet en del om at hun ikke hadde barn, og da jeg mente det kunne være viktig for å forstå hennes store ønske om å gi mer enn hva hun allerede gav.

Det tok litt tid før jeg kvinnen meg opp til å stille spørsmålet, men når kaffen begynte å bli lunken, og Aud, som skulle rekke et tog samme ettermiddag begynte å se på klokken, tok jeg mot til meg og spurte;

«Ehh, Aud, tror du, eller, eh, har du noen gang tenkt at ditt ønske om å gi gaver til XXX kanskje kan ha en sammenheng med, eh, med, at du ikke har barn¹³»?

Ansiktet til Aud, som jeg etter flere møter hadde begynt å sette stor pris på som samtalepartner, sprakk opp i et stort smil, og hun humrer stille.

«Det der har du grublet lenge over Charlotte» sier hun og tømmer kaffekoppen.

«Det har nok sikkert en sammenheng det der, men jeg gir til begge mine nevøer, mer enn godt er. Og til veldedige organisasjoner. Og til tiggere. Du må huske det Charlotte, at jeg har selv valgt å ikke få barn. Jeg hadde muligheten. Flere ganger. Men jeg ønsket ikke barn, og angrer sjeldent på det. Så nei, jeg tror ikke det er derfor jeg ønsker å gi en gave eller tre til XXX. Det er godt du studerer sosialantropologi, og ikke psykologi vesle venn».

Jeg har ingen gode svar på hvorfor Aud følte hun ikke gav nok, eller hvorfor Josef, på tross av at han valgte å være frivillig når tiden så vidt strakk til allerede, stadig hadde dårlig samvittighet for å ikke gjøre mer. Problemet med dårlig samvittighet, og en følelse av at man ikke strekker til i relasjon til det frivillige arbeidet, er noe flere enn Josef og Aud snakket om. Jeg har selv opplevd det samme i de årene jeg har jobbet som frivillig, og jeg har venner som har samme erfaring. Hva er årsaken til at mange har disse følelsene av utilstrekkelighet når de velger å bruke av sin tid for å gjøre noe som tilsynelatende er bra for mennesker rundt seg. Hvorfor ender så mange opp med å moralsk fordømme sitt eget virke som frivillig?

¹³ Jeg brukte båndopptaker under samtalene med Aud, og det er lett å høre nervøsiteten i stemmen min i det jeg stiller Aud dette spørsmålet.

Utilstrekkelighet

Moralfilosofien Peter Singer publiserte i 1972 artikkelen *Famine, affluence, and morality*, som omhandler velstående menneskers plikt til å hjelpe dem som lider av sult i andre land, og Singer har etter den tid spilt en viktig rolle i nyere tids moralfilosofi, og særlig innenfor spørsmål knyttet til anvendt etikk, deriblant dyreetikk og global rettferdighet. I 2016 holdt han et foredrag (Publisert på Youtube 6. jul. 2016) hvor han argumenterer for at vi ofte hevder at vi har dårlig samvittighet for ting vi har gjort eller sagt for å fornekte for oss selv at vi handlet enten på bakgrunn av egen motivasjonen, som grådighet eller ambisjon, eller at handlingen som tilsynelatende var tenkt å være altruistiske endte opp med å gagne velgjøreren. Jeg synes Singers påstander er av interesse og kan være forklarende i denne konteksten. Mange av de frivillige jeg har blitt kjent med, og meg selv inkludert, fikk mye igjen for det å bidra som frivillig, både i form av lærdom, takknemlighet og tilhørighet til et sosialt fellesskap. Selv om motivasjonen, eller den/de opprinnelige årsakene til at mine informanter valgte å bli frivillige ikke hadde noe med egennytte å gjøre, så har det vist seg at innsatsen som frivillig har gagnet dem på en måte de ikke hadde sett for seg. Kanskje kan dette være noe av årsaken til at mine informanter, mine venner og meg selv har følt på en dårlig samvittighet, og en utilstrekkelighet i forbindelse med jobben som frivillig?

Kapittel 6: Felt, frivillige og selvransakelse.

Å skrive om sosiale klasser og klasse teori er ikke det mest innlysende valget i en masteroppgave om frivillighet. Jeg har lenge prøvd å navigere meg bort fra tanken om klasse, og hvilke implikasjoner det bærer med seg, i arbeidet med denne oppgaven. Når jeg ser på feltnotater, hører på lydopptak, og tenker tilbake, er det derimot vanskelig for meg å ikke se informantenes handlinger og valg i lys av deres sosiale status, økonomiske og sosiale ressurser. Menneskene jeg har pratet med og tilbrakt tid sammen med i løpet av mitt feltarbeid er på ingen måte en homogen gruppe, og de uttrykker veldig ulike syn på hvorfor de har valgt å bli frivillige, og det har kommet frem i samtaler med mine informanter at deres liv, og livsgrunnlag er svært ulikt.

Jeg vil i dette kapittelet kort gjøre rede for Pierre Bourdieus teorier knyttet til ulike former for kapital, habitusbegrepet, samt hans teori om sosiale felt. Jeg vil særlig fokusere på Bourdieus feltbegrep, og argumentere for at frivillig arbeid kan defineres som et sosialt felt. De ulike aktivitetene som blir utført innad i det sosiale feltet «frivillighet», vil jeg heretter omtale som sosiale felt. Jeg mener at det innad i de sosiale feltene eksisterer og akkumuleres forskjellige former for kapital. Jeg vil hevde at noen av de frivillige bruker denne kapitalen for å optimalisere sin posisjon i det frivillige landskapet, som et forsøk på å få frem egne ideer eller tanker som kan ha påvirkning på det feltet de er en del av. De menneskene som tidligere er blitt omtalt som informanter og frivillige vil i dette kapitelet omtales som agenter, jeg mener det blir mer oversiktlig slik, da bruken av ordet agent er i tråd med Bourdieus begrepsapparat.

Hva er klasse i 2018?

Kvinner og menn, gamle og unge, arbeidssøkende, pensjonister og mennesker i fult arbeid jobber side om side som frivillige i hele Norge. I kapitelet om frivillighetens historie har jeg kort gjort rede for de syv kategoriene frivillige organisasjoner vanligvis faller innenfor, dette for å vise det store mangfoldet de frivillige kan velge mellom¹⁴. Jeg vil i dette kapitelet redegjøre for mine informanters bakgrunn og interesser, og diskutere hvorvidt disse faktorene virker inn på hvilken type frivillig organisasjon, og derav arbeid, de velger å utføre. Jeg vil

¹⁴ Hobbyorganisasjoner, arbeidslivsorganisasjoner, sosiale og humanitære organisasjoner, religiøse organisasjoner, kulturorganisasjoner, idrettsorganisasjoner, samt kategorien «annet», hvor man finner kameratklubber, frimurerorganisasjoner osv. (Wollebæk, Selle og Lorentzen 2000).

hevde at mine informanter er representative for den gruppen frivillige som jobber med migranter. Jeg valgte konsekvent å prate med både kvinner og menn, studenter, arbeidssøkende, uføretrygdete, deltidsarbeidene, fulltidsarbeidende, pensjonister og frivillige med minoritetsbakgrunn. I tillegg var jeg tilknyttet tre ulike organisasjoner, som det viste seg tiltrakk seg ulike “typer” frivillige.

Et problem når man skal skrive om klasseteori er at selve begrepet “klasse” kan fremstå uklart, da det ikke finnes én definisjon som alle forholder seg til. Som den amerikanske sosiologen Erik O. Wright formulerte det:

«Få begreper i sosiologien er så omdiskutert som begrepet om klasser: Forskjellige mennesker mener temmelig forskjellige ting når de bruker begrepet. Resultatet er at man i mange diskusjoner prater forbi hverandre; vi bruker det samme ordet, men vi snakker faktisk om helt forskjellige begreper» (Wright, 2008:329, min oversettelse).

Refererer klasse til økonomisk ulikhet, forholdet mellom ressurssterke og ressurssvake? Handler det om kulturell og sosial kapital, eller om økonomiske forhold? For meg handler klassebegrepet om at jeg og menneskene rundt meg har forskjellig tilgang på makt og ressurser, eller sagt på en annen måte; klasse dreier seg om hierarkiske ulikheter grunnet ulik tilgang på ressurser (Harrits 2014:4). Våre livsvilkår og muligheter varierer med utgangspunkt i hvor vi kommer fra og hvem våre foreldre er. Når man studerer “klasse” finnes det ikke en definisjon som er mer riktig enn en annen. Wright (2008) argumenterer for at man bør danne seg et bilde av hva de ulike teoriene sier, og ikke stille seg spørsmålet om hvilken teori som er riktig, men heller vurdere hvilke spørsmål en teori kan brukes til å finne svaret på. Er man interessert i å forstå hva som forklarer ulikheten i utdannelsessystemet på tvers av generasjoner, kan man med fordel bruke en weberiansk-inspirert klasseteori. Er man derimot interessert i å forstå hvorfor konflikter oppstår mellom de ulike sosiale klassene vil det kanskje være mer fordelaktig å anvende en neomarxistisk tilnærming til klassebegrepet (Harrits 2014:12).

Jeg vil i denne oppgaven benytte meg av Pierre Bourdieus tilnærming til klassebegrepet, da jeg mener hans klasseteori er fruktbar i forbindelse med det å prøve å forstå mine informanters preferanser i relasjon til frivillig arbeid, samt deres ulike tilnærminger til det frivillige arbeidet de utfører. I all hovedsak vil jeg argumentere for at frivillig arbeid kan

defineres som et sosialt felt, og at det innad i dette feltet, frivillighet, finnes mindre og relativt autonome sosiale felt, som er typen aktivitet som utføres. Videre vil jeg hevde at de frivillige på ulike måte utarbeider strategier for å fremme sine ønsker og synspunkter i disse spesifikke sosiale feltene.

Bourdieu

Den franske sosiologen og filosofen Pierre Bourdieu er en konfliktteoretiker som ønsket å avdekke ikke-erkjente og underkommuniserte former for makt og dominans i samfunnet. Bourdieu beskrev følgelig sitt prosjekt som en “sosioanalyse” som, i motsetning til Freuds psykoanalyse, ikke skulle avdekke det psykologiske, men det sosiale i samspillet mellom mennesker (Aakvaag 2008:148). Vi må, ifølge Bourdieu, være oppmerksom på hvordan aktører og strukturer er bundet sammen, og hvilke konsekvenser dette har på det sosiale livet.

En av årsakene til Bourdieus popularitet og innflytelse er at han lanserte en rekke begreper, som gjør det mulig å begripe, analysere og diskutere komplekse problemstillinger vedrørende praksis og sosial reproduksjon. Bourdieus begreper om habitus, felt, og om kulturell kapital gjør det mulig å undersøke, og forklare, hvorfor folk handler som de gjør, hvordan de selv forstår og forklarer sine handlinger på bestemte måter, og hvordan forskjeller og ulikheter produseres og reproduseres i samfunnet (Wilken 2011:9).

Bourdieu hadde en ambisjon om å bygge en bro mellom den objektivistiske og subjektivistiske tilnærmingen til samfunnsvitenskapen, og han ønsket å vise at det er problematisk med et skarpt skille mellom aktør og struktur. Han var opptatt av kunnskap om sosiale forhold, og hva disse forholdene består av. Bourdieu hevdet at det i den subjektivistiske retningen studeres samhandling ansikt til ansikt; sosial samhandling som er avgrenset i tid og rom, og tilnærmingen tar utgangspunkt i selvstendige aktører som konstruerer den sosiale verden nedenfra og opp. Videre argumenterer Bourdieu for at de som er tilhengere av den objektivistiske tilnærmingen fokuserer på betydelig mer omfattende strukturelle forhold, som nasjonalstater, klassestrukturer og politiske systemer som strekker seg over et vidt spenn både i tid og rom. Den objektivistiske tilnærmingen tar utgangspunkt i objektive sosiale strukturer som eksisterer utenfor og uavhengig av den enkelte aktør, og tar utgangspunkt i at slike strukturer styrer aktørenes handlinger ovenfra og ned. Bourdieu hevder at en subjektivistisk tilnærming underspiller sosiale strukturers betydning i samfunnet, og at en objektivistisk tilnærming vil underspille den rollen deltagende og kompetente aktører har. Bourdieu ønsket å føre disse to tilnærmingene sammen, og selv benyttet han seg av begge

innfallsvinklene. Han ønsket å overskride selve motsetningene mellom tilnærmingene og vise hvordan de to kunnskapsformene kunne utfylle hverandre (Aakvaag 2008:148-160, Wilken 2011:15-38, Callewart 2003:129-151).

Praksisteori

I følge Bourdieu finnes det både i filosofien og i samfunnsvitenskapen en fundamental motsetning mellom objektivisme og subjektivisme; enten viser man til underliggende strukturer, eller så forklarer man med henvisning til rasjonelle aktører. Enten formulerer man abstrakt teori eller så fortaper man seg i empiri. Enten foretar man kvalitative eller kvantitative studier. Med en slik oppdeling overser man i følge Bourdieu (1977: XIV) at begge tilnærmingene inneholder viktige elementer for å forstå at det sosiale livet produseres og reproduseres, og hvordan det kan ha seg at mennesker handler som de gjør. I følge Bourdieu er det ikke bare tale om to ulike tilnærminger til forståelsen av det sosialt liv, de er komplementære (Bourdieu 1977: XIV). Bourdieu beskriver selv sin teoretiske posisjon på blant annet denne måten: *«en eksperimenterende vitenskap om dialektikken mellom internaliseringen av det eksterne, og eksternalisering av det internaliserte* (Bourdieu 1977:72). Bourdieu skriver at han ønsker å *«begripeliggjøre en slags strukturerende kulturell grammatikk, som setter agenter i stand til å generere en uendelig rekke av mulige praksiser»* (Bourdieu 1990, i Wilken 2011:28).

Habitusbegrepet er en fin inngangsport for å forstå Bourdieus teori om praksis og et godt sted å starte om man vil se på hvordan Bourdieu ser for seg relasjonen mellom individet og det sosiale (Wilken 2011:44). Kjernen i habitusbegrepet er en antagelse om at menneskers virkelighetsforståelser, og derav deres valg og handlinger, langt på vei blir skapt av internaliserte disposisjoner for å føle, tenke, og handle på bestemte måter. I følge Bourdieu blir disse disposisjonene, eller vanene, tilegnet gjennom et liv under bestemte sosiale forhold (Bourdieu 1977). Habitusbegrepet er et generativt begrep, som både skapes av, og skaper, sosiale strukturer (Wilken 2011:44). Bourdieu skriver selv at habitus er;

«En slags transformerende maskin som får oss til å reprodusere de sosiale forhold vi selv har skapt, men på en relativt uforutsigbar måte, så man ikke bare kan bevege seg simpelt og mekanisk fra viten om produksjonsmidlene til en viten om produktet. (...) Habitus utgjøres av et system av simple og delvis ombyttelige prinsipper, på bakgrunn av et uendelig antall løsninger kan finnes opp» (Bourdieu 1984:87).

For Bourdieu er ikke vaner utelukkende mentale. Fra fenomenologien og antropologien hentet han ideen om at vaner også kan være kroppslig forankret (Wilken 2011:45). Det er tydelige paralleller mellom Marcel Mauss sin artikkel *kroppsteknikker* (2004) og Bourdieus beskrivelser av habitusbegrepet. Mauss beskriver hvordan sosiale og kulturelle konvensjoner blir en del av kroppsspråket, og på denne måten er med på å uttrykke og gjenskape tilhørigheten til ulike sosiale grupper, ulike tidsepoker og ulike kulturer (Mauss 2004). Ved å observere hvordan mennesker bruker sin kropp, og hvordan de sosialiseres til å bruke den, kan man få mye informasjon om hvordan de forstår verden, og sin plass i den. Fra barndommen av lærer mennesker hvordan vi står og går, hvordan vi snakker og spiser, og hvordan vi forholder oss til andre mennesker. På denne måten tilegner vi oss en forståelse av hva som er riktig og galt, og vi får kjennskap til ulike konvensjoner om hva som anses som normal folkeskikk. Vi imiterer andre menneskers handlinger og talemåter, uten at vi selv er klar over at en prosess er igangsatt der vi tilegner oss særegne disposisjoner. Den primære habitusen, som utvikles i forbindelse med den tidlige sosialiseringen, tilpasses og endres ifølge Bourdieu (1992:132) gjennom hele livet. Bourdieu har beskrevet habitus som varige disposisjoner, som er «trege, men foranderlige» (Bourdieu 1992:133). Det kan tolkes dithen at habitus som hovedregel vil være med på å reprodusere sosiale forhold, men at forandring er mulig.

Bourdieu argumenterer for at en agents habitus vil være avgjørende for hvilke felt agenten velger å engasjere seg i, og han bruker begrepet «doxa» for å beskrive den grunnleggende sammenhengen mellom agenter og felt. Doxa, eller det doksiske felt, handler om det som tas for gitt i et samfunn eller i et felt, det som er selvinnlysende og uuttalt. Doxa beskriver de sidene ved kulturer og samfunn som folk flest tar for gitt, som de ikke finner grunn til å stille spørsmål ved. I boken *Outline of a Theory of Practice* (1977) hvor Bourdieu skriver om kabylsamfunnet, viser han at doxa både er inkorporert i habitus og i samfunnet. Doxa er en grunnleggende sannhet som den sosiale ordenen er avhengig av, og hvert enkelt felt har en egen doxa som blir en del av de deltagende agents habitus (1977:164). Doxa kan ifølge Wilken (2011:56) tolkes som alt det agenter er enige om, det som konstituerer et felt, og som gjør at kampene innad i feltet er meningsfulle for agentene. Doxa er det som ikke uttrykkes språklig, men som allikevel gjør agentenes handlinger og valg meningsfulle for dem selv.

Kapital

Begrepene om kapital er Bourdieus viktigste redskap for å avdekke og forstå ulike former for undertrykkelse, ulikhet og dominans. For Bourdieu er kapital knappe sosiale ressurser som sosiale aktører besitter og kan bruke for å ivareta sine interesser. Kapitalformene innebærer at selv om det kan virke som vi står overfor frie valg og kan stake ut vår egen vei i livet, så vil “kapitalen” vi har med oss, begrense oss eller by på muligheter. Det er opplagt at den økonomiske kapitalen ofte kan hindre oss i å nå våre materielle mål, men kanskje ikke så åpenbart at vi kan mangle kulturell og sosial kapital til for eksempel å få venner innenfor miljøer vi ønsker oss inn i, eller å komme inn på den skolen vi ønsker. Kapital gir makt i egenskap av å være en ressurs som kan brukes til å oppnå fordeler i det sosiale livet. Bourdieu viser til fire hovedformer for kapital; kulturell kapital, sosial kapital, økonomisk kapital og symbolsk kapital (Bourdieu 1986: 253-254).

Kapitalbegrepet kan sies å være Bourdieus begrep om makt, da maktforholdet i samfunnet er bestemt av kapitalfordelingen, og hvor den mest innlysende formen for kapital er økonomisk kapital. Økonomisk kapital består av alle former for økonomiske ressurser, som penger, aksjer, land, eiendommer, redskaper, råvarer med mer. I kapitalistiske samfunn er økonomisk kapital høyt verdsatt av mange, men ifølge Bourdieu (1986) er det ikke den eneste betydningsfulle formen for kapital, og for å forstå begrensningene med denne kapitalformen må man sammenligne den med de andre formene for kapital.

Kulturell kapital er den kapitalformen Bourdieu er mest kjent for, og er en kapitalform som går ut på å tilegne seg og mestre den dominerende kulturens sosiale kodeks. Denne formen for kapital forutsetter altså at det eksisterer en dominerende, allment godkjent “høy” eller “god” smak, som kan beherskes i større eller mindre grad. Kulturell kapital gir makt gjennom resultater i utdanningssystemet, tilgang til gode jobber, enklere tilgang til eksklusive sosiale miljøer og bedre mulighet for å kunne delta i det politiske og kulturelle liv. I *Forms of Capital* (1986) argumenter Bourdieu for at kulturell kapital erverves gjennom sosialisering og blir en del av aktørers habitus. Kulturell kapital kan tolkes som det motsatte av økonomisk kapital, den sistnevnte handler utelukkende om materielle ressurser, i motsetning til kulturell kapital som handler om smak og preferanser. Bourdieu (1986) påpeker at økonomisk kapital ikke er det motsatte av kulturell kapital, men at denne kapitalformen ofte er en forutsetning for kulturell kapital, fordi det ofte kreves økonomiske ressurser for å investere i sine barn slik at de kan akkumulere den “riktige” formen for kulturell kapital.

Sosial kapital refererer på sin side til de fordeler man kan få av å være en del av ulike sosiale nettverk og fordeler medlemskap i sosiale grupper som familien, venner, kolleger, naboer og frivillige organisasjoner kan generere. På tilsvarende måte som man kan erverve økonomisk og kulturell kapital gjennom ulike investeringsstrategier, kan man akkumulere sosial kapital ved å investere i sosiale relasjoner. Sosiale relasjoner må pleies og vedlikeholdes, og dette koster tid og av og til penger, og på denne måten er sosial kapital knyttet til både kulturell og økonomisk kapital, og er med på å forsterke disse kapitalformenes verdi (Bourdieu 1986:248).

Bourdieu's siste kapitalbegrep, symbolsk kapital, refererer til kvaliteter som moral, ære, anerkjennelse og prestisje. Dette er egenskaper som ikke umiddelbart fremstår som profitt basert på en investering, men ifølge Bourdieu (1986:241) er symbolsk kapital ofte profitt i forkledning, og det er et resultat av avkastningen fra de overnevnte formene for kapital. Når for eksempel bemidlede mennesker donerer penger til et veldedig formål, konverterer de økonomisk kapital til symbolsk kapital.

Bourdieu hevder at det er en direkte sammenheng mellom agents kapitalmengde og deres posisjon i ulike felt, og at kapitalbegrepet beskriver objektive og sosiale forhold som eksisterer uavhengig av de sosiale aktørenes vilje og bevissthet. En aktørs kapitaltilgang bestemmer aktørens objektive handlingsmuligheter, og for Bourdieu er det viktig å være bevisst på at aktører har helt ulike forutsetninger i livet basert på nettopp deres tilgang på kapital. For Bourdieu trenger ikke klasse omhandle en klassebevissthet eller en "vi"- følelse. Klasse er basert på preferanser, som igjen er et resultat av de ulike formene for kapital som en aktør har tilgjengelig (Bourdieu 1986:242).

Felt

«(*Habitus*) (*Kapital*) + *felt* = *praksis*» (Bourdieu 1984:101)

En av årsaken til at jeg har valgt å bruke Bourdieu i denne oppgaven, er på grunn av hans feltbegrep. Jeg kom til å tenke på en artikkel jeg hadde lest tidlig i studiet om dette begrepet, og ble fasinert av hvor relevant det fremsto for meg underveis i mitt feltarbeid. Årsaken til dette vil jeg komme tilbake til senere.

Utover 1970-tallet begynte Bourdieu å supplere habitusbegrepet med feltbegrepet. Wilken (2011) hevder at bakgrunnen for dette var at Bourdieu mente det var en tendens til at det franske samfunnet ble mer og mer differensiert, og at det stadig ble utviklet nye "mini-universer" eller felt, som hadde sine egne logikker og verdier. Bourdieu analyserte

utviklingen av flere forskjellige felt i det franske samfunnet, blant annet det kulturelle felt, det akademiske felt, det religiøse felt og ulike maktfelt (Wilken 2011:51). Bourdieu definerer et sosialt felt som et system av posisjoner, som er relatert til hverandre, og som får sin betydning gjennom relasjonen til andre posisjoner i feltet. Feltene Bourdieu refererer til er karakterisert ved at det er noe som står på spill, som engasjerte agenter (individer, grupper eller institusjoner) mener det er verdt å kjempe for (Bourdieu 1984:72). Wiken (2011) argumenterer for at hvis man skal foreta en feltanalyse i tråd med Bourdieus egen tilnærming vil det innebære at man identifiserer «kampen», og at man kartlegger relasjonene mellom de involverte agentene. I relasjon til denne oppgaven kan kampene gå ut på å opparbeide seg autoritet på ulike, små frivillige felt, få gjennomslag for meninger som er viktig for den/de frivillige, eller være med på å endre hvordan det frivillige arbeidet utføres og tilrettelegges.

Bourdieu beskriver sosiale felt som relativt autonome, noe som innebærer at de kan analyseres som forholdsvis selvstendige sosiale arenaer. I hver eneste feltanalyse skal man identifisere den særegne logikk som driver kampene i det aktuelle feltet, for å kunne forstå hvordan betydning produseres. Begrepet om relativ autonomi betyr at de fleste felt i praksis er mer eller mindre selvstendige, sosiale arenaer, men at feltets autonomigrad kan endre seg over tid (Bourdieu 1998:83). Når det foregår en kamp innad i et felt, vil det være en kamp mellom dominerende agenter som kjemper for å holde fast ved sin dominerende posisjon, innflytelse og prestisje. Denne kampen er ifølge Bourdieu selve årsaken til at ulike sosiale felt eksisterer, fordi engasjerte aktører legger ned det engasjementet og den tiden en slik kamp krever.

Hvert sosiale felt har utviklet egne normer og regler for hvordan kapital akkumuleres og hvordan autoritet oppnås. Det vil stadig være en kamp mellom de ulike aktørene innad i et felt, om å oppnå mest mulig kredibilitet og autoritet i det aktuelle sosiale feltet. Disse «kampene» kan ifølge Bourdieu (1984:72) komme til uttrykk på to forskjellige måter; aktørene kan bruke allerede etablert praksis innen det sosiale feltet de er en del av, eller utfordre sosial praksis for så å reformulere hva kapitalen innen feltet ifølge den aktuelle aktøren burde være. Dette kan skje ved å kritisere gjeldene holdninger eller gjøremåter på arbeidsplassen, man kan kritisere en frivillig organisasjons struktur og oppbygging, eller man kan gjøre som Aud i forrige kapittel, der hun stiller spørsmål ved hvorfor Sammen er vi sterke har regler mot å gi bort gaver til mottakerne av frivilligheten.

«Jeg blir frustrert Charlotte, så frustrert at jeg tenker på å trekke meg (...) Men jeg får ikke lov av Sammen er vi sterke å kjøpe så mye som et kakestykke eller en hamburger til han. Jeg

kan jo bare gjøre det, ikke bry meg om reglene, men det blir feil ovenfor de andre guttene hvis de får høre om det».

Det var flere av Sammen er vi sterke sine praksiser Aud hadde vansker med å akseptere. Ovenfor meg formulerte hun tidvis misnøye og frustrasjon over å ha lite makt til å kunne endre på det hun ikke likte. Hennes “våpen” var at hun kunne true med å trekke seg som frivillig, noe hun tidvis gjorde når hun tapte kamper mot andre frivillige, og ansatte ved Sammen er vi sterke. Aud hevdet at andre frivillige som satt i sentralstyret, eller jobbet med administrative ting, hadde mer gjennomslagskraft enn henne, på tross av at hun hadde vært der lenger enn flere av de frivillige hun omtalte. Aud argumenterte for at ansiennitet burde veie like tungt, eller tyngre, når beslutninger om frivillighetens karakter skulle avgjøres. Jeg tolker det dithen at Aud, ved å kritisere gjeldene regler, utfordret den sosiale praksisen innad i hennes sosiale felt, og brukte sitt sterkeste “våpen” som frivillig, nemlig trusselen om å trekke seg, og ved å gjøre det, etterlate et vakuum, da hun helt klart var en ressurs for organisasjonen. I dette tilfellet mener jeg ansiennitet og type verv kan ses på som to ulike former for kapital, og at dette eksempelet illustrerer at Aud kjempet for at hennes type kapital skulle få mer kredibilitet og innflytelse. Ved å kritisere de gjeldende normene innad i et felt, og ved å gjøre det på en taktisk og smart måte, kan man bygge seg opp autoritet, og derav kapital innen det aktuelle sosiale feltet.

Et sosialt felts struktur vil variere ut i fra hvordan type sosialt felt det er snakk om (kunst, akademia, arbeidslivet, som igjen består av mange ulike felt (vennegjengen, frivillighet, idrettslag osv.), og strukturen vil variere basert på styrkeforholdet innenfor feltet, som går ut på fordelingen av det sosiale feltets former for kapital. Et sosialt felt som hovedsakelig består av aktører med økonomisk kapital vil se annerledes ut enn et sosialt felt med overvekt av aktører med sosial, eller symbolsk kapital. Man kan ikke se en aktørs posisjon i et sosialt felt uavhengig av personens habitus. Et sosialt felts oppbygging og funksjonsområde er avhengig av den bestemte formen for kapital som er ettertraktet innad i det sosiale feltet, og i eksempelet jeg har beskrevet ovenfor vil jeg på ingen måte hevde at Aud hadde tenkt på begrepene “felt” og “kapital” når hun ivrig argumenterte for hvorfor hun mente at ansiennitet burde bety mer, eller like mye, som administrative verv. Selv om Aud ikke henviste til Bourdieus begreper, mener jeg at eksemplet over er interessant å belyse i kontekst av Bourdieus teori, og at det i den sammenheng kan gi en større forståelse for hvorfor Aud

opplevde denne kampen så urettferdig. For at det skal eksistere et sosialt felt, må det finnes agenter som innehar et engasjement og en kampvilje for det aktuelle sosiale feltet, og i dette tilfellet vil jeg hevde at Aud, med sin kampvilje er en viktig bidragsyter til å konstituere frivillig arbeid som et sosialt felt.

Ulike tilnærminger til det frivillige arbeidet

Majoriteten av de frivillige ved Språk&omsorg var pensjonerte kvinner, med høyere utdanning. Mange av de frivillige hadde i tillegg det til felles at de hadde jobbet som lærere da de var yrkesaktive. Deres tidligere yrkesstatus, og utdanning, er relevant for å forstå hvordan disse frivillige, eller aktørene, påvirket det sosiale feltet de er en del av. De frivillige benyttet seg av ulike strategier for å oppnå det de ønsket, eller for å vise at de var autoritetsfigurer på sitt felt. Sammen er vi sterke var den organisasjonen som hadde den mest varierte gruppen frivillige. Her var det studenter, yrkesaktive og pensjonister, og en relativ lik fordeling av kvinner og menn. Alle mine informanter fra Sammen er vi sterke hadde høyere utdanning. Ved Knutepunktet var det stor variasjon i alder og landbakgrunn på de frivillige, men mine informanter hadde det til felles at de hadde vært uten jobb i varierende lengde, og av ulike årsaker. Noe av det mest påfallende jeg bemerket meg underveis, og i etterkant av feltarbeidet, var at mottakerne av frivilligheten ble behandlet, snakket til og omtalt på svært ulike måter av de frivillige, innad i de ulike aktivitetene.

Årsaken til forskjellene i hvordan de frivillige behandlet, snakket til og omtalte mottakerne av frivilligheten kan tilsynelatende være at de frivillige jobber for ulike organisasjoner. Jeg vil hevde at det ikke er en tilstrekkelig forklaring, da de tre organisasjonene hadde bortimot like retningslinjer i forhold til hvordan mottakerne av frivilligheten skulle behandles, i tillegg til at det var variasjon i hvordan de frivillige behandlet mottakerne av frivilligheten innad i de ulike organisasjonene. Som beskrevet tidligere tilbød Knutepunktet og Sammen er vi sterke ulike aktiviteter til mottakerne av frivilligheten, og derfor observerte og deltok jeg på ulike aktiviteter innad i de forskjellige organisasjonene. Det var innad i de ulike aktivitetene at variasjonen i hvordan de frivillige behandlet, snakket til og omtalte mottakerne av frivilligheten, kom tydeligst til uttrykk. Basert på mine samtaler med, og observasjoner av, de frivillige vil jeg hevde at de frivilliges ulike tilnærming til det frivillige arbeidet, eller deres arbeidsstrategier, var basert først og fremst på gruppekulturen som oppsto blant de frivillige innad i de ulike feltene, og denne gruppekulturen var igjen et resultat av de frivilliges kulturelle, sosiale og økonomiske kapital.

Statsviterne Dag I. Jacobsen og Jan Thorsvik argumenterer i boken *Hvordan organisasjoner fungerer* for at det som skiller gruppekulturer som fenomen fra mer generelle “kulturer” er at gruppekulturer utvikles innenfor en organisasjonsmessig sammenheng. Et sentralt kjennetegn ved de fleste definisjonene av gruppekulturer er at de har et eksplisitt fokus på opplevelser, tanker og meninger som er felles for flere personer i en bestemt sosial sammenheng (Jacobsen og Thorsvik 2014:129). Å være en del av en gruppekultur kan gi grunnlag for sosialt fellesskap, og kan gi den enkelte følelsen av tilhørighet. Innad i ulike gruppekulturer dyrkes gjerne grunnleggende antagelser om ulike temaer ved at oppfatninger eller meninger gjennom felles fortolkning i sosiale grupper nedfeller seg som sannheter som ikke er diskutabile, og som derfor er vanskelig å utfordre og endre. Disse sannhetene er igjen et resultat av hvordan gruppens medlemmer fortolker verden. Når nye personer kommer inn i en etablert gruppekultur vil ofte de grunnleggende antagelsene bli forsøkt overført til det nye medlemmet av gruppen, som den riktige måten å forstå ulike situasjoner på, og den riktige måten å føle på når det gjelder bestemte forhold (Jacobsen og Thorsvik 2014:131). Jeg vil hevde at de gruppekulturene som oppstår innen de ulike feltene har mye så si for det store mangfoldet i hvordan det frivillige arbeidet blir utført, og at de frivillige bruker sin kapital for å posisjonere seg i den gruppekulturen/ feltet de er en del av.

Jeg vil ikke gjøre noe forsøk på å komme med antagelser om enkeltpersoner, og deres kulturelle, økonomiske eller sosiale kapital. Tilnærmingen, eller området som er relevant for denne oppgaven er det sosiale feltet frivillighet, og hvordan de frivillige utvikler egne normer og regler for hvordan kapital på det aktuelle feltet akkumuleres, og hvordan autoritet oppnås. Men, det kan være nyttig å bruke kapitalbegrepet som en rettsnor for å prøve å forstå mine informanternes sprikende tilnærming til det frivillige arbeidet de utfører. Kapitalbegrepet har ikke relevans for min del i forbindelse med å analysere enkeltpersoners utfoldelse av kapital, men for å forstå hva som er årsaken til at tilnærmingen til det frivillige arbeidet som utføres er svært sprikende mellom de ulike aktivitetene. I tillegg kan de frivilliges bakgrunn være interessant å ta med i betraktning når jeg gjør rede for hvordan det tidvis foregår en kamp mellom de frivillige innad i de ulike aktivitetene for å oppnå mest mulig oppslutning omkring deres fremgangsmåte til det frivillige arbeidet som utføres.

Jeg vil nå vise til et eksempel som jeg mener illustrerer denne kampen om autoritet innad i et spesifikt sosialt felt, bruktbutikken.

Bruktbutikken

Hver mandag var det stor spenning blant mottakerne av frivilligheten ved Knutepunktet, da organisasjonens bruktbuikk åpnet klokken 1100. Ved denne “butikken” kunne mottakerne plukke seg ut et visst antall plagg uten å betale, som organisasjonen enten hadde fått av privatpersoner eller klesbutikker. Organiseringen av butikkdriften, og hvem som jobbet der som frivillig, var det de ansatte ved Knutepunktet som hadde ansvaret for. Selve gjennomføringen, og ryddingen i forkant og etterkant var det de frivillige som gjennomførte. Jeg var med både som frivillig og observatør på bruktbuikken nesten hver uke i løpet av den tiden jeg tilbrakte hos Knutepunktet. Det var både lærerikt og utfordrerne. Jeg ble godt kjent med de frivillige som jobbet på denne aktiviteten, og ved å observere, og jobbe sammen med dem i seks måneder, fikk jeg et godt innblikk i hvordan de arbeidet og hvordan de behandlet mottakerne av frivilligheten. Som nevnt tidligere er Knutepunktet en organisasjon som tilbyr et lavterskeltilbud hvor (i hovedsak) minoriteter kan bygge nettverk, få arbeidstrening og lære seg norsk. Menneskene som besøker Knutepunktet, i denne oppgaven referert til som mottakerne av frivilligheten, er ofte i en vanskelig livssituasjon. Det kan dreie seg om økonomiske utfordringer, språkproblemer, utfordringer med forvaltningen eller familien, ensomhet eller behov for hjelp i situasjoner hvor mennesker er i risiko for å bli kastet ut av landet på grunn av avslag på asylsøknad. De frivillige ved Knutepunktet gjør generelt sett en utmerket jobb med å møte mottakerne med varme, forståelse og empati, men i visse situasjoner, som på bruktbuikken, har jeg fått inntrykk av at noen av de frivillige lar kampen om autoritet og gjennomslagskraft gå på bekostning av hvordan mottakerne av frivilligheten har blitt behandlet.

Else og Britt-Helene hadde begge jobbet lenge som frivillige i bruktbuikken. Else hadde jobbet der i overkant av ett år da jeg startet, og Britt-Helene hadde vært frivillig i to og et halvt år. Jeg trodde først Britt-Helene var pensjonist, men etter å ha jobbet sammen et par ganger overhørte jeg at hun var uføretrygdet på grunn av ryggproblemer. Britt-Helene har barn, og barnebarn som hun stadig snakker varmt om. Hun oppdaget Knutepunktet ved en tilfeldighet for noen år tilbake, da hun skulle i et møte i samme bygg hvor organisasjonen holdt til. Hun hadde da ikke kjennskap til Knutepunktet, men syntes det virket som et hyggelig sted å være. Hun var innom noen ganger for å ta en kopp kaffe, og fortalte at det å være på Knutepunktet gjorde at noen av hennes fordommer mot utlendinger forsvant. I tillegg fortalte hun at hun ikke likte å sitte hjemme uten å gjøre noe, og at hun derfor ønsket å bidra som frivillig ved Knutepunktet.

Britt-Helene fremstod allerede ved første møte som bestemt, og hun la ikke skjul på at hun var glad i å fatte beslutninger. Hun omtalte seg selv som lederen for bruktbuikken, og fortalte til stadighet de andre frivillige hva, og hvordan, de skulle gjøre ting. På denne måten var Britt-Helene med på å etablere en praksis blant de frivillige som jobbet i bruktbuikken, og tidvis oppsto det kamper mellom henne og andre frivillige som ikke var enige i de normene og reglene Britt-Helene prøvde å etablere. En av disse kampene oppstod da det kom en ny frivillig som skulle jobbe på bruktbuikken. Den nye kvinnen het Sara, og hun var nylig ferdig med utdannelsen, og var nå jobbsøker. På Saras første dag kom en av de ansatte ved Knutepunktet og fortalte at organisasjonen hadde mottatt en stor levering med t-skjorter fra en festival som hadde gått konkurs, og at de som kom på bruktbuikken den dagen kunne ta med seg t-skjorter, i tillegg til de fem plaggene de vanligvis fikk velge seg ut. Etter at den ansatte forlot lokalet ble Britt-Helene og Else umiddelbart enige om at de bare skulle dele ut én t-skjorte per person. Sara kommenterte på dette, og foreslo at de kunne gi ut tre t-skjorter per person, da den ansatte nettopp hadde sagt at det ikke var noen begrensning, og at det var fint om alle t-skjortene forsvant den dagen, fordi det ikke var plass til å oppbevare dem i buikken. Britt-Helene ristet på hodet og humret av (det jeg tror) hun oppfattet som Saras naivitet.

«Vi deler ikke ut tre t-skjorter til én person her. Disse menneskene er så utakknemlige. De rasker med seg alt de får tak i, og selger det videre. De samme personene er her hver uke, og må ha mer enn nok klær hjemme. De er så kresne, og ikke er de takknemlige for det de får».

Else bekreftet Britt-Helene sitt utsagn, og sammen konkluderte de med at det fikk holde med én t-skjorte per person.

Dette eksempelet er et av mange, hvor Britt-Helene overkjører de ansattes instruksjer, og handler ut i fra egen vilje. Det ble meg fortalt at hun ble oppfattet som en lederskikkelse av sine frivillige kollegaer, og de frivillige fulgte som regel Britt-Helenes instruksjer. Britt-Helenes autoritet på feltet kan sies å stamme fra hennes kapital, som i denne sammenheng er hennes ansiennitet, da hun var den som hadde jobbet lengst som frivillig i bruktbuikken, samt at hun omtalte seg selv som lederen, på tross av at det ikke var noe formelt hierarki blant de frivillige på noen av aktivitetene til Knutepunktet. De ansatte fortalte at de ved tidligere anledninger hadde hatt samtaler med Britt-Helene, og prøvd å få henne til å reflektere over sin egen oppførsel ovenfor både mottakerne av frivilligheten, og sine kollegaer. Disse samtalene hadde ført til atferdsendring i korte perioder, med det tok ikke lang tid før de ansatte på ny mottok tilbakemeldinger fra mottakerne av frivilligheten, som gikk ut på at Britt-Helene, og

andre frivillige ved bruktbutikken hadde opptrådd på måter som ikke samsvarte med Knutepunktets visjoner.

Mot slutten av feltarbeidet var Britt-Helene og jeg alene i lokalet etter at bruktbutikken hadde stengt, og vi satt oss ned for å drikke en kopp te sammen etter en travel dag. Jeg kom til å tenke på at jeg ikke kunne huske hvor jeg hadde lagt fra meg ryggsekken min og jeg spurte Britt-Helene om hun hadde sett sekken i løpet av dagen. Hennes umiddelbare svar var at noen helt sikkert hadde stjålet sekken min, da de som var der ofte rasket med seg ting når vi ikke fulgte med. Jeg svarte at sekken sikkert lå på en av kontorene, og at jeg aldri hadde opplevd å bli frastjålet noe i løpet av den tiden jeg hadde vært på Knutepunktet, på tross av at jeg titt og ofte hadde forlagt både telefon og andre personlige eiendeler. Britt-Helene mente jeg da var unntaket, og hun viste til at både hun og andre frivillige hadde blitt frastjålet ting flere ganger. Hun ville særlig advare meg mot en mann, og da hun skulle beskrive vedkommende sa hun *«det er så mange svarte her at jeg ser ikke forskjell på dem»*. Videre tok hun opp noe hun hadde pratet om ved flere andre anledninger, det at hun synes mottakerne av frivilligheten var så kresne, og at de burde være takknemlige for at de fikk mat og klær gratis. *«Mange har vært lenge i Norge, og fortsatt kommer de hver uke, og det selv om de får masse penger fra staten»*.

Jeg tenkte mye på hvordan Britt-Helene ordla seg både ovenfor andre frivillige, ansatte og mottakerne av frivilligheten i løpet av den tiden jeg tilbragte sammen med henne, og i ettertid når jeg leste og skrev feltnotater. Jeg funderte i begynnelsen på hvorfor hun valgte å bli frivillig, og stadig fortsatte å bruke sin tid på å hjelpe mennesker hun tilsynelatende hadde en del negative oppfatninger av. Etter å ha blitt bedre kjent med Britt-Helene, og som en konsekvens av at jeg stadig lærte mer om de komplekse årsakene til at mine informanter valgte å jobbe som frivillig, begynte jeg å forstå at Britt-Helene, på tross av sine utsagn, satte stor pris på å jobbe som frivillig ved Knutepunktet, og for meg fremsto det som om det var særlig belønnende for henne å ha en sentral posisjon ved den aktiviteten hun var en del av. For meg virket det mindre viktig for Britt-Helene hvem mottakerne av frivilligheten var. Det var viktig for henne å være til nytte, og å være en ressurs. Hvis mine antagelser stemmer, kan det være med på å forklare hvorfor Britt-Helene stadig tok avgjørelser som gikk på tvers av det de ansatte ba henne om, samt hvorfor hun var den av alle de frivillige jeg ble kjent med som helt klart oftest var involvert i kamper innad i feltet. Ved å motsette seg beskjeder og stadig iverksette egne rutiner var hun en viktig bidragsyter i å holde liv i, og starte endringsprosesser i feltet hun var en del av.

Lærerinnene

De frivillige ved Språk&omsorg var i all hovedsak pensjonerte kvinner med høyere utdanning. Et stort antall av disse kvinnene hadde arbeidet som lærere hele sitt yrkesaktive liv, og flere fortalte at årsaken til at de jobbet som frivillige ved Språk&omsorg var fordi de savnet å videreformidle kunnskap. Leseklubben var et svært ettertraktet tilbud, og de frivillige forventet disiplin av deltagerne/mottakerne av frivilligheten. På lik linje med Britt-Helene og Else kunne de frivillige ved Språk&omsorg tidvis fremstå strenge. Jeg forstod etterhvert, gjennom samtale med de frivillige, at de tidvis var strenge fordi de ønsket at mottakerne som fikk plass på språktreningen den aktuelle dagen skulle nyttiggjøre seg av tilbudet, da mange andre ønsket å ta han/hennes plass om vedkommende ikke benyttet seg av muligheten.

Når de frivillige ved Språk&omsorg i forkant og etterkant av aktiviteten omtalte mottakerne av frivilligheten var det med mye patos. Gruppen frivillige jeg fulgte ved Språk&omsorg, pratet om det frivillige arbeidet de utførte, mottakerne av frivilligheten, og deres egen rolle i relasjon til det frivillige arbeidet, på en helt annen måte enn de frivillige ved Knutepunktet og Sammen er vi sterke. Jeg vil argumentere for at en av grunnene til variasjonen er at kvinnene som jobbet ved Språk&omsorg alle hadde en tilsynelatende profesjonell tilnærming og yrkes stolthet knyttet til det frivillige arbeidet de utførte, og at dette spesifikke feltets kapital derfor kan sies å være en delt forståelse, og erfaring med denne type arbeid fra yrkeslivet. De aller fleste av de frivillige ved Språk&omsorg hadde jobbet som lærere i sitt yrkesaktive liv, og utviste en profesjonalitet i relasjon til både praksisen å lære bort, samt relasjonen lærer/elev. En av de frivillige jeg ble kjent med ved Språk&omsorg, Solveig, fortalte om den tvetydige følelsen hun følte som frivillig, da hun fortsatt hadde de samme kunnskapene og ressursene som da hun jobbet som lærer ved en ungdomsskole, men at hun som frivillig var usikker på hvordan hun skulle utføre den nye rollen sin.

«Jeg ønsker jo at folk skal komme til tiden, og at de skal være stille når jeg forklarer noe. Av og til så reiser elevene seg for å fylle på med kaffe når jeg er midt i en setning, eller de går og tar telefonen. De kommer i alle fall til tiden, ellers får de ikke plass. Tidligere (før hun ble pensjonist) hadde både jeg og elevene klare regler å forholde oss til, det er det ikke så mange av her. Bare at de ikke får prate i telefonen her inne, og det er bra».

Jeg vil tro at flere av de frivillige ved Språk&omsorg følte på en lignende frustrasjon som Solveig. Tidligere hadde de vært “profesjonelle hjelpere” og nå utførte de den samme jobben, men under andre omstendigheter, og med andre regler å forholde seg til.

Sosiologen Greta Marie Skau skriver i boken *Mellom makt og hjelp* (2013) om begrepet “hjelper”, og om forskjellen på en frivillig hjelper og en profesjonell hjelper.

Begrepet “hjelper” viser til mennesker som utfører ulike former for støttende, tilretteleggende, veiledende, rådgivende, opplærende, helbredende, pleiende eller livreddende handlinger ovenfor andre. Dette kan skje som frivillig arbeid eller lønnsarbeid. Når det skjer i form av lønnet arbeid og på bakgrunn av en viss formell kompetanse, har vi med profesjonelle hjelpere å gjøre (...) Definerende trekk ved den profesjonelle hjelperrollen er at de hjelpende handlingene skjer i form av lønnet arbeid, bygger på profesjonsspesifikk kunnskap og er regulert av et offentlig rammeverk og lovverk (Skau 2013:41).

Skau argumenterer videre for at det er en forskjell på den naturlige, spontane og ubetalte hjelpen en frivillig utøver, og den organiserte og betalte hjelpen en profesjonell hjelper utøver. For en mottaker kan det være lettere å se den frivilliges hjelp som personlig og genuin, da mottakerne ofte blir gjort oppmerksom på at “hjelperne” ikke mottar lønn for arbeidet de utfører. Solveig derimot, mente mottakerne av frivilligheten tidvis manglet respekt for henne nettopp fordi hun jobbet som frivillig, og ikke lenger var en ansatt lærer; profesjonell hjelper.

Rundskrivet

Den av informantene fra Sammen er vi sterke som jeg møtte flest ganger var en kvinne i slutten av 20-årene som het Astrid. Astrid studerte sammenlignende politikk, og hadde vært frivillig for flere ulike organisasjoner helt fra hun gikk på ungdomsskolen. Hun startet som frivillig for Sammen er vi sterke i 2013, og har siden den gang vært engasjert i flere ulike aktiviteter i regi av organisasjonen. Første gang jeg møtte henne var hun aktiv innen to frivillige aktiviteter, hvor det ene gikk ut på at hun hadde én til én kontakt med en kvinne og skulle introduserte henne til det norske samfunnet, samtidig som hun sammen med tre andre var “kulturell kompis” for tre unge menn.

Tredje gangen jeg møtte Astrid starter hun samtalen med å fortelle at kvinnen hun hadde én til én kontakt med ikke lenger hadde behov for oppfølging, og at hun nå ville kontakte Sammen

er vi sterke for å bli tildelt en ny person hun kunne hjelpe med å introdusere til det norske samfunnet. De tre unge mennene hun tidligere hadde hatt oppfølging med hadde alle nå fått oppholdstillatelse, og hun og hennes to frivillige kollegaer hadde fått to nye gutter de skulle være “kulturell kompis” for. Astrid mente at det nå var opp til de andre unge mennene hvorvidt de ønsker videre oppfølging. To av dem hadde startet i et introduksjonsprogram, og én hadde begynt på universitetet. Astrid fortalte at hun var der for dem dersom de ønsket det, men at det viktigste for henne var at de ble integrert i det norske samfunnet, og at hun hadde inntrykk av at de nå klarte det fint uten henne og de andre frivilliges hjelp. Videre fortalte hun at hun nå begynte å bli skeptisk til et par av Sammen er vi sterke sine praksiser.

Fra første gang vi møttes poengterte Astrid flere ganger at det var viktig for henne å ikke bare prate, men faktisk handle. Hun snakket med engasjement i stemmen om at det er enkelt å ha fine og politisk korrekte holdninger, og å diskutere og prate om dette, men at det som virkelig betyr noe er handlingene man utfører. Hun fortalte at hun er opptatt av likeverd, solidaritet, og medmenneskelighet, og at hun føler seg privilegert som har mye tid til disposisjon som hun kan bruke på frivillig arbeid. Astrid vektla at det for henne var betydningsfullt å bruke krefter på noe annet enn seg selv, og å “vende seg litt utover” i form av å engasjere seg, og å bry seg om andre mennesker. For Astrid var det meningsfylt å fylle hverdagen med frivillig arbeid, da hun ønsket å dele av sitt overskudd, og hun mente som tidligere nevnt at handling var viktigere enn ord.

Med dette utgangspunktet ble hun veldig frustrert av det hun oppfattet som manglende evaluering fra Sammen er vi sterke, i kombinasjon med mailer fra henne som ikke ble besvart og dårlige informasjon om hva som skulle skje fremover i tid. Disse hendelsene gjorde at Astrid ikke følte seg ivaretatt som frivillig, og etter å ha pratet med andre frivillige som følte det på samme måte, sendte hun ut et rundskriv til noen av sine frivillige kollegaer, hvor hun oppfordret dem til å stille krav til organisasjonen som disponerte deres tid, og å gi klar beskjed om at de ikke følte seg verdsatt. Rundskrivet ble på ingen måte positivt mottatt av majoriteten av de andre frivillige, eller ledelse i Sammen er vi sterke¹⁵. Basert på hva Astrid fortalte hadde hun fått en del sinte tilbakemeldinger på mailen fra andre frivillige som mente hun brukte feil fremgangsmåte for å få frem poengene sine, og at det ville vært bedre om hun tok ”skittentøysvasken” med de ansvarlige i organisasjonen, istedenfor å involvere en stor gruppe frivillige som ikke kjente seg igjen i Astrids påstander.

¹⁵ Jeg har ikke snakket med den ansatte jeg hadde kontakt med i Sammen er vi sterke, eller noen andre frivillige, om denne hendelsen. Astrid viste meg derimot mailen hun hadde sendt.

Astrid var uenig i kritikken, og mente at det var riktig å ta opp problemer i plenum, og at det for hennes del handlet om et ønske om å bidra til å gjøre organisasjonen, og det arbeidet de utførte, enda bedre. Jeg mener at Astrids handlinger kan ses som en kamp iverksatt av en fortvilet og engasjert frivillig, som ønsket å endre på praksiser ved feltet hun er en viktig del av. Ved å sende ut en mail til et stort antall mennesker viste hun klart og tydelig ovenfor de andre frivillige, og ledelsen i Sammen er vi sterke, at hun ikke godtok hva hun oppfattet som manglende anerkjennelse eller respekt for den jobben hun utførte. Astrid fortsatte å jobbe som frivillig for Sammen er vi sterke etter denne hendelsen, og den siste gangen vi møttes, i juni 2017, jobbet hun fortsatt som frivillig for organisasjonen. Hun fortalte da at det stadig var ting hun var uenig i med måten Sammen er vi sterke organiserer det frivillige arbeidet på, men at de ansvarlige hadde fulgt opp sine forpliktelser i forhold til evaluering og at hun hadde fått svar på de tre epostene hun hadde sendt til ansatte ved organisasjonen siden hun sendte ut rundskrivet.

Enig og uenig

Jeg har nå vist til tre relativt autonome sosiale felt innad i feltet frivillig arbeid, som deler mange fellestrekk, men som allikevel er uavhengige av hverandre, og veldig ulike. Jeg har ønsket å vise at det foregår ulike kamper innad i disse feltene, og at disse kampene er med på å konstituere og skape de aktuelle feltene. Bourdieu (1984:72) hevder at hvert sosiale felt har utviklet egne normer og regler for hvordan kapital akkumuleres og hvordan autoritet oppnås, samtidig som at det konstant vil være en kamp mellom de ulike aktørene innad i et felt, om å oppnå mest mulig kredibilitet og autoritet på det aktuelle sosiale feltet. Mitt inntrykk er at den påstanden ikke er gjeldende for alle mine informanter, eller alle de ulike aktivitetene eller «feltene» jeg studerte, da mange av dem jeg observerte og snakket med aldri fokuserte på hierarki eller konflikter, men trakk i samtaler med meg frem helt andre ting. Det kan naturligvis tenkes at disse menneskene tenkte på, og hadde andre ønsker, enn hva jeg oppfattet, men det vil jeg aldri kunne vite. På tross av dette, og som jeg har forsøkt å vise i teksten over, var det helt klart tendenser til “maktkamper” innad i visse aktiviteter eller felt.

Jeg er enig i at hver aktivitet eller felt har sine egne normer og regler, og jeg vil som tidligere nevnt hevde at hvordan disse normene og reglene kommer til uttrykk i stor grad er avhengig av de individene/aktørene som er en del av det aktuelle feltet. Videre er gruppekulturen i det feltet de frivillige er en del av avgjørende for hvordan arbeidsoppgavene blir fortolket. Det er varierende i hvor stor grad jeg har innsikt i mine informanters sosioøkonomiske bakgrunn,

men jeg har informasjon om utdanning, kjønn, landbakgrunn, alder og sivile status. Jeg har, med utgangspunkt i den informasjonen jeg besitter kommet frem til noen tilbakevendende disposisjoner; basert på mine opplevelser, og ikke overraskende, var det en gjennomgående tendens til at de med høyere utdanning ordla seg annerledes enn de som hadde liten eller ingen utdanning utover grunnskolen. Videre var det flere kvinner enn menn som trodde de ville opprettholde kontakten med mottakerne av frivilligheten etter at deres profesjonelle relasjon var brutt, og jeg opplevde det slik at de som fortalte at de selv hadde det trangt økonomisk, var de som vektla at de synes mottakerne av frivilligheten var utakknemlige. Min siste påstand er ikke overraskende, da de som selv opplever knapphet, kanskje vil ha større fokus på hva som blir delt ut, og hvor mye. Frustrasjon knyttet til det som ble oppfattet som utakknemlighet kom særlig til uttrykk blant de frivillige som jobbet med utdeling av klær og mat på Knutepunktet, og som regelmessig var i situasjoner hvor de måtte forvalte knappe goder.

Avslutning

Da jeg for godt over to år siden satt meg ned for å skrive prosjektskissen til denne masteroppgaven var det mange spørsmål jeg ønsket å finne svarene på. Jeg klarte med god hjelp fra min veileder å begrense det påtenkte omfanget, og satt igjen med en plan som virket overkommelig. Hvorfor jeg var så opptatt av å finne ut av hva som motiverte de frivillige vet jeg ikke, men jeg hadde nok en idé om at jeg måtte lete etter *noe* jeg kunne finne svar på, når jeg først var så heldig at jeg kunne bruke to år av livet mitt på å studere et selvvalgt tema.

Jeg trodde i utgangspunktet at det var et vendepunkt eller en hendelse som hadde ført til at de menneskene jeg skulle møte hadde tatt et valg om å bli frivillig, og var ganske sikker på at det ville være et godt utgangspunkt for å snakke mer om arbeidet de frivillige utførte. Som denne oppgaven har vist har jeg ikke fått noen enkle svar på hva som er de bakenforliggende årsakene til det frivillige arbeidet. Det er helt klart noen tendenser som er kommet frem, som at mange meldte seg, eller tok opp igjen det frivillige arbeidet under flyktningkrisen i 2015, at mange av mine informanter ønsker å gi noe tilbake til samfunnet, og at de som har gått av med pensjon fortsatt har sin lidenskap for videreformidling av kunnskap intakt. Det som har blitt klart for meg i prosessen med å skrive denne oppgaven er at de overnevnte svarene ikke alene kan forklare hvorfor de menneskene jeg har snakket med valgte å bli frivillig. Både fordi det å ta et valg om å gjennomføre en handling ikke er basert på én enkelt hendelse, og fordi de erfaringene eller årsakene som lå til grunn for valget om å bli frivillig vil være særdeles vanskelig å videreformidle til en fremmed i løpet av noen få samtaler.

Det er også vanskelig å svar på et spørsmål om årsaker og motivasjon til å fatte et valg, da valget i mange tilfeller ligger langt tilbake i tid. Som jeg var inne på i avsnittet om «taus kunnskap» vil det være tilnærmet umulig å gi en eksakt gjengivelse av hva man har erfart. Både fordi det kan være utfordrende å sette ord på erfaringer, og fordi at når vi forteller en historie har vi en tendens til å velge, og rekonstruere, fortiden i lys av nåtiden, i tillegg til at vi kan inkorporere det vi har ambisjoner om å oppnå i fremtiden. For alle mine informanter var beslutningen om å bli frivillig noe som var et tilbakelagt stadium, og for noen ble det valget fattet flere år tilbake. I løpet av den tiden som har gått fra valget om å bli frivillig ble fattet, har det skjedd store og små livsendringer i livene til mine informanter, som igjen har ført til at de mest sannsynlig har endret deler av sitt referansegrunnlag. I tillegg har de siden valget om

å bli frivillig ble fattet opparbeidet seg ny kunnskap om det frivillige feltet, og fått erfaringer tilknyttet hva det innebærer å være frivillig.

Transformasjon

I alle samfunn finner individuelle vekstprosesser sted, noe som innebærer at et individ gjennomgår en transformasjon fra barn til ungdom, jente til kvinne, gutt til mann, fra student til arbeidstaker og fra voksen til gammel. Disse vekstprosessene kan ikke reduseres til kunnskap alene, om de ikke blir knyttet til en erkjennelsesmessig evne til å håndtere de oppgavene den nye statusen bringer med seg (Müller 2000:13). Müller hevder videre at de endringene som finner sted er tilknyttet en ikke-intellektuell, sansemessig «bevissthet»- «*at det finnes en indre gestalt, som et prisme, med mange fasetter som sprenges opp og tilsettes nye ledd, for så å settes sammen på nytt, men da med en ny form for erkjennelse.*

Utgangspunktet- barnets-bevissthets grenser er blitt sprengt, og en voksen kan ikke forstå gjennom «barnets paradigme» (Müller 2000:14).

På samme måte som en voksen ikke kan fortolke ting gjennom et barns øyne, vil jeg hevde at det vil være vanskelig for de frivillige å gjengi hva som var årsaken til deres valg. De frivillige har også gjennomgått en slags transformasjon, fra tiden før de ble frivillig- til tiden etter, med all den erfaring og kunnskap det har bragt med seg. Jeg sitter igjen med et inntrykk av at denne oppgaven, istedenfor å belyse hva som var årsaken til at mine informanter startet som frivillige, heller kan ses som en berettelse om hvorfor de frivillige stadig fortsetter med det frivillige arbeidet. I samtaler med mine informanter er det store og små hendelser som har funnet sted i nær tid og i relasjon til det frivillige arbeidet, de har valgt å prate om. Jeg vil derfor hevde at den læringsprosessen og transformasjonen som har funnet sted etter at mine informanter startet med det frivillige arbeidet er det som blir belyst i denne oppgaven, på tross av min opprinnelige idé om å fokusere på bakenforliggende årsaker. At oppgaven har endret fokus basert på hva mine informanter har ønsket å fortelle meg ser jeg på som en styrke (ved oppgaven). Det vitner om at jeg har vært tro mot Bryman (1988) sin formaning om at det er lurt å unngå tidlig bruk av teorier når man observerer, da bruk av teorier kan komme uheldig ut hvis det viser seg å ikke passe med det man faktisk observerer (Bryman 1988: 61-63 i Silverman 2011:18). Om man er for tidlig ute med konkrete problemstillinger, teori, hypoteser og idéer kan dette virke styrende når man observerer. Jeg hadde en idé om hva jeg ønsket å fokusere på, men lot ikke denne idéen være førende for hvilke temaer jeg pratet med mine informanter om.

Helt til sist har jeg lyst til å atter en gang trekke frem Malkki (2015), og hennes arbeid med ensomme frivillige. Som jeg skrev i kapittel 4 synes jeg det er synd at jeg ikke har brukt denne muligheten til å belyse denne siden av frivillig arbeid, særlig fordi jeg i senere tid er blitt en stor tilhenger av tanken på å redusere ensomhet, både for giveren (de frivillige) og mottakeren (av frivilligheten), gjennom frivillig arbeid. Malkki skriver om en kvinnegruppe som regelmessig møtes for å strikke tepper som de sender til foreldre og barn, i innland og utland, som har behov for beskyttelse mot kulde. Strikkegruppen har to formål; kvinnene som deltar er ofte eldre og har få mennesker de kan være sosiale sammen med, og deltar på strikkegruppen for å være sammen med andre kvinner i lignende situasjon. Det andre formålet er å produsere varme tepper som kan hjelpe de som måtte ha behov for det. Malkkis informanter vektla det sosiale samholdet på spørsmål om hvorfor de deltok på strikkegruppen, og samtlige av de spurte kvinnen fortalte at de følte seg mindre ensomme etter at de ble en del av strikkegruppen. Det var ikke bare det at de møttes en gang i uken, det var vel så mye at kvinnen visste at noen tenkte på dem. Hvis noen ikke dukket opp til strikkegruppen var det alltid noen som ringte for å høre hvordan det sto til med den som uteble. Dette reduserte frykten mange av de ensomme, eldre kvinnene hadde for å dø uten at noen var klar over det, og det gav kvinnene en god følelse, fordi de visste at noen ville savne dem om de ikke hadde anledning til å delta, eller om de gikk bort (Malkki 2015). Selv om kvinnene i strikkegruppen ikke tilbragte mye tid sammen, var det en kjærkommen følelse å være del av et fellesskap.

Jeg er så heldig at jeg, underveis i feltarbeidet, og ikke minst i mitt daglige virke som i en frivillig organisasjon, får muligheten til å observere de unike båndene som oppstår mellom mennesker som jobber sammen som frivillig, og de relasjonene som oppstår mellom frivillige og mottakere av frivilligheten. Jeg har observert, og observerer stadig, en sjelden form for inderlighet og takknemlighet som oppstår i møte mellom mennesker som gir av sin tid og sine ressurser til mennesker som ikke alltid er vant med å bli møtt på en varm og oppriktig måte. Det er ikke unaturlig at det dannes spesielle relasjoner i disse møtene, som ofte har en annen karakter enn hva man finner i en stadig mer byråkratisert forvaltning. For mange av mottakerne som benytter seg av språktilbud vil den frivillige være den eller én av de, viktigste bidragsyterne til at vedkommende lærer seg norsk. For dem som sliter med å få endene til å møtes, vil de frivillige være de som serverer dem gratis mat, uten å stille noen krav eller spørsmål. For gatearbeiderne, som er en spesielt utsatt gruppe, vil de frivillige stadig være der for dem og bistå med mat, klær og veiledning når rettighetene deres ikke tilsier at de har krav på hjelp fra den norske stat.

Slik jeg tolker det Malkki (2015) skriver, er hun mest opptatt av det samholdet som oppstår mellom de frivillige som arbeider sammen, og hvordan dette samholdet øker livskvaliteten til de det angår, samtidig som at det reduserer følelsen av ensomhet. I tillegg vektlegger Malkki (2015) betydningen av det faktiske arbeidet som blir utført, og hvor viktig det er for særlig hennes eldre informanter å føle at de gjør noe nyttig for andre mennesker; at deres tilstedeværelse i verden betyr noe for noen. En del av mine informanter jobber én til én med mottakerne av frivilligheten, og opplever ikke nødvendigvis det fellesskapet med andre frivillige som Malkki (2015) beskriver. For Josef, i kapittel 5, var fellesskapet med andre noe han savnet, men i samtaler med mine andre informanter, som jobbet uten frivillige kollegaer, ble det ikke tatt opp hvorvidt de savnet å jobbe sammen med andre.

Jeg har selv observert og blitt fortalt om nære vennskap som har oppstått mellom dem som jobber sammen som frivillige. Særlig ved Knutepunktet var dette tydelig, da de frivillige ved denne organisasjonen hovedsakelig jobbet sammen i team, og tilbragte mye tid sammen. Noen av de frivillige omtalte Knutepunktet som deres arbeidsplass, og de samme menneskene omtalte de andre frivillige som deres kollegaer. De delte positive og strevsomme opplevelser som oppsto når de arbeidet sammen som frivillige, og et par av de frivillige fortalte at det frivillige arbeidet var deres hovedkilde til sosialt samvær sammen med andre voksne mennesker.

I relasjon til strikkegruppen Malkki viser til, hadde kvinnene relativt store garnutgifter. Malkki var nysgjerrig på hvorvidt dette var noe kvinnen reflekterte over, og skriver etter å ha diskutert dette med kvinnene; *«The extravagance of the gift was not, I think, in the money. The gift of time is more interesting, and complicated (...) It was an important gift to onself- and of oneself- and an allevation of claustrophobic solitud for many. For the lonely the slowness of the process was possibly a part of its appeal»* (Malkki 2015:160).

Avslutningsvis vil jeg, basert på mine observasjoner og opplevelser på feltarbeid, bifalle Malkkis påstand. De frivillige gir en gave; de gir litt av seg selv, og de gir litt til seg selv gjennom sitt bidrag som frivillig. Jeg tror alle som har mulighet til det vil ha godt av å oppleve den gleden det kan innebære å gi en så fundamental gave, nemlig en liten del av noe av det mest verdifulle vi har, tid tilbrakt sammen med andre mennesker.

Referanser

- Aakvaag, Gunnar, C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Adloff, Frank (2006). Beyond Interest and Norms: Toward a Theory of Gift-giving and Reciprocity in Modern Societys. *I Constellations* Volum 13, Number 3, 2006. Blackwell publishing Ltd.
- Bendixsen, Synnøve T. Jacobsen, Christine M. Søvig, Karl Harald. (2015). *Eksepsjonell velferd? Irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1986). The Forms of Capital. I: Richardson, J. G I *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press: 241-258.
- Bourdieu, Pierre (1990) *In Other Words: Essay Towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1992). *The Rules of Art. Genesis and Structure of Literary field*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Practical Reason: on the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bryman, Alan (1988) Quantity and Quality in Social Research. *Contemporary social research series*. Volum 18
- Callewart, Staf (2003) *Fra Bourdieus og Foucaults verden: pædagogik og sociologi, diskurser og praktikker, efter det moderne*. København: Akademisk.
- Christensen, Tom, Lægreid, Per, Roness, Paul G. Røvik, Kjell Arne. (2009). *Organisasjonsteori for offentlig sektor, instrument, kultur, myte*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Clifford, Graham, Tjelflaat, Torill (2001). *Frivillig på heltid. Fem frivillige organisasjoner i endring*. Trondheim: ALLFORSK.
- Enjolras, Bernard, Waldahl, Ragnhild Holmen (2009) *Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo:Novus forlag.
- Farnes, Sunniva (2014). *Fattigdom og frivillig velferd i Norge. En kvalitativ studie av brukere ved Robin Hood Huset i Bergen*. (Masteroppgave, UIB). Hentet fra: <https://bora.uib.no/handle/1956/8695>. [Hentet den 16.012.2017].
- Fassin, Didier (2012) *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present*. Berkeley: University of Calerfornia Press.

- Fassin, Didier (2013). *Enforcing Order: An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity Press.
- Grimen, Harald (2012). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, Hans Tore, Lundberg, Kjetil G., Syltevik, Liv Johanne (2013). *Nav- med brukeren i sentrum?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Harrits, Sommer Gitte (2014). *KLASSE, En introduksjon*. København: Hans Reitzels forlag.
- Jacobsen, Dag I. Thorsvik, Jan (2017). *Hvordan organisasjoner fungerer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kierkegaard, Søren (1859, 1991) Synspunkter for min forfatter-virksomhet. En ligefrem meddelelse, rapport til historien. *Samlede værker*, bind 8. København: Gyldendal.
- Kjærre, Halvar A, i (2015) Kapittel 10: Kontrollvelferd i det norske mottakssystemet: mottakstilværelsen og livet utenfor, i *Eksepsjonell velferd, irregulære migranter i det norske velferdssamfunnet*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Kleppe, Håland Malin (2015). «De snakker og snakker om asylsøkere, men de kjenner oss ikke»: *Historier fra asylsøkere i London*. (masteroppgave, UIB). Hentet fra: <http://bora.uib.no/handle/1956/10553>. [Hentet den 07.02.2018].
- Knudsen, John Christian (1990). *Cognitive models in life histories*. *Anthropological Quarterly*, vol 63 (3) 122-134.
- Mageli, Eldrim (2014) *Med rett til å hjelpe. Historien om Norges røde kors*. Oslo:Pax.
- Mallki, Liisa H. (2015). *The Need to Help, the Domestic Arts of International Humanitarianism*. London: Duke university press.
- Mauss, Marcel (2004) *Kropp og person: to essays*. Oslo: Cappelens forlag AS.
- Mauss, Marcel (1995). *Gaven- utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Halden: Cappelens Akademiske forlag AS.
- Müller, Hanne (1996) Veier inn i den 'tause kunnskapen. *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 7 (3): 225-232.
- Müller, Hanne (2000). *Indre erfaring som antropologisk blikk og stemme*. UIB Doktoravhandling.
- Neumann, Cecilie B., Neumann Iver B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Onarheim Gunnar, Selle, Per (1999). *Frivillige organisasjoner som etterkrigshistorisk forskningsfelt*. Notat 90/4, LOS senteret.
- O`reilly, Karen (2012). *Ethnographic Methods, second edition*. NY: Routledge.
- Polanyi, Michael (1966) (2000). *Den tause dimensjonen, en introduksjon til taus kunnskap*. Oslo: Spartacus forlag.

- Putnam, Robert (1993) What Makes Democracy Work? *National Civic Review*, Volume 82, Issue 2.
- Putnam, Robert (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Pyyhtinen, Olli (2014). *The Gift and its Paradoxes, Beyond Mauss*. Ashgate Publishing Ltd. Hentet fra: <http://site.ebrary.com/lib/bergen/Doc?id=10821419&ppg=106> [Hentet den 09.11.2017].
- Rommetvedt, Hilmar, Thesen, Gunnar (2009). *Norske organisasjoners strategier for politisk innflytelse*. Oslo: Novus forlag.
- Skau, Greta Marie (2013) *Mellom makt og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Silverman, David (2011). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and interaction*. Fourth edition. London: Sage.
- Singer, Peter (1972) Famine, affluence, and morality. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 3. 229-243.
- Singer, Peter (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=zbgFbZmldeY&t=14s> Publisert på youtube 6. jul. 2016, lastet ned 16.07.2018.
- Sørensen, Øystein, Stråth, Bo (1997). *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Thesen, Gunnar, Rommetvedt, Hilmar (2009), *Norske organisasjoners strategier for politisk innflytelse, i Frivillige organisasjoner og offentlig politikk*. Oslo: Novus forlag.
- Turner, Victor (1997). *The Ritual Process, Structure and Anti-Structure*. London: Aldine Transaction.
- Ulstein, Kristen (1998). *Organisasjon og ledelse i frivillig arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vike, Halvard, Debesay, Jonas, Haukelien, Heidi (2016). *Tilbakeblikk på velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Wilken, Lisanne (2011) *Bourdieu for begyndere*. København: Samfundslitteratur
- Wollebæk, Dag, Selle, Per (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet, demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, Dag, Selle, Per, Lorentzen, Håkon (2000). *Frivillig innsats, sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wright, E.O. (2008). Logics of class analysis, in Lareau, A & Conley, D. *Sociale Class. How does it work?* NY: Russell sage foundation, 329-349.